

№ 2 (6) / 2022

**Ш. УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**
Педагогика ғылымдары сериясы

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА**
Серия Педагогические науки
Специальный выпуск
(Исследования молодых ученых)

**Ш.УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш.УАЛИХАНОВА**

Меншік иесі **Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ**
Собственник **НАО Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова**

Жауапты редактор – Ответственный редактор
Ракишева Г.М., д-р PhD

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Уильям П. Риверс	д-р PhD
Кенжегалиева М.Д.	д-р PhD
Тастанбекова К.	д-р PhD
Бурькина М.Ю.	д.псих.н., профессор
Далингер В.А. д.п.н.,	д.п.н., профессор
Жахина Б.Б.	д.п.н., профессор
Абильдина С.К.	д.п.н., профессор
Магауова А.С.	д.п.н., профессор
Стукаленко Н.М.	д.п.н., профессор
Кульгильдинова Т.А.	д.п.н., профессор
Шайхеслямова К.О.	д.п.н., профессор
Ахаев А.В.	д.п.н., профессор
Курманова Б.Ж.	д.п.н., доцент
Искакова А.Т.	к.п.н., профессор
Дамекова С.К.	к.п.н., доцент

Адрес редакции: 020000, г. Кокшетау, ул. Абая, 76

Тел.: + 7 (7162) 255597

Email: kokshetau_Ped_science@mail.ru

ISSN 2708-5295

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
сериясы**

№ 2 (6) / 2022

**серия ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ
НАУКИ**

Жауапты хатшы-
Ответственный секретарь
Жантемирова М.Б.

2020 жылдан бастап шығады
Жылына 4 рет шығады

Издается с 2020 года
Выходит 4 раза в год

Басуға 27.06.2022ж.кол койылды
Пішімі 60x84 1/12
Кітап-журнал қағазы
Көлемі 12 б.т.
Таралымы 100 дана
Бағасы келісім бойынша
Тапсырыс № 26

Подписано в печать 27.06.2022г.
Формат 60x84 1/12
Бумага книжно-журнальная
Объем 12 п.л. Тираж 100 экз.
Цена договорная.
Заказ № 26

Ш.Уәлиханов атындағы КУ
баспаханасында басылған

Отпечатано в типографии
КУ имени Ш.Уалиханова

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

FTAMP 156.52

А.Д.Жакупова¹, А.Е. Исмагулова², А.К. Жукенова³, А.С. Шарипова⁴

¹ф.ғ.д., профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz

²ф.ғ.к., ассоциацияланған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: ismainagul@mail.ru

³ф.ғ.к., ассоциацияланған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail:

almazhuknova@rambler.ru

⁴лектор, педагогика магистрі, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail:

sharipova-ayzhan@mail.ru

ҚАЛА МЕН АУЫЛ БІЛІМІ АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ АЗАЙТУ ЖОЛЫНДА: МЕМЛЕКЕТТІК ТӘСІЛ ЖӘНЕ НОРМАТИВТІ БАЗА

Аңдатпа: Мақалада ауылдық елді мекендердегі мектеп білімін дамыту, қала мен ауылдағы білім беру ұйымдарының қызметтерін көрсетуді теңдестіруді қамтамасыз ету, Қазақстан Республикасындағы шағын жинақты мектептердің сапалы өсуі мен жетілдірілуі бойынша ресми құжаттар мен заңнамалық нормативтік базаға шолу және талдау жасалған. Соңғы жылдары ауылдық жерлерде мектептегі білім беруді жақсарту мәселелері ең өзекті мәселеге айналуда. Және бұл әбден түсінікті. Бұл құбылыс халықтың әлеуметтік және экономикалық даму деңгейін анықтайды. Ауыл мектебі, әдетте, ауылдық аймақтағы мәдени, әлеуметтік және зияткерлік мәселелерді шешетін жинақтаушы орталық буын болып табылады. Сол себепті, мемлекет ауылдағы мектепте білім беруді қолдау және оның деңгейін көтеріп, қала мектептерінің деңгейіне жеткізу міндетін қойып отыр.

Түйін сөздер: білім беру саласындағы мемлекеттік саясат, мектептегі білім беру, ауыл мектебі, шағын жинақталған мектеп, орта білім сапасын көтеру.

КІРІСПЕ

Кез келген мемлекеттің дамуға және ұзақ мерзімді перспективаға бағытталған, негізгі басымдықтарының бірі – сенімді адами капиталды қалыптастырудың маңызды бағыт бағдары ретінде сапалы білім беру қызметтерін көрсету.

Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білімнен бастап докторантураға дейінгі барлық деңгейдегі қазақстандық білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Мектептегі білім беруді жаңартуға ерекше көңіл бөлінуде. Ал бұл заңдылық, өйткені мектеп жалпы оқу білімі және оқу іскерлігі мен оқу дағдысының негізін қалайды, баланың одан әрі даму траекториясын анықтайды, сонымен қатар үйлесімді құзыретті жеке тұлғаның қалыптасуына, болашақта үздіксіз білім алып отыруына негіз болады. Осы жерде атақты француз жазушысы және қоғам қайраткері Анри Барбюстің сөзін еске түсіру орынды: «Мектеп – бұл жас ұрпақтың ой-өрісі қалыптасатын шеберхана, егер келешектен бас тартқыңыз келмесе, оны қолыңызда мықтап ұстау керек».

Қазақстанда мектептегі білім беруді жетілдіру мәселелері мемлекеттік деңгейде көтеріліп, ресми құжаттарда да, заңнамалық және нормативтік актілерде де, көрініс тапқан.

Бұл мақалада ауылдық мекендегі мектеп білімін дамытуға қатысты негізгі ережелер, қала мен ауыл мектептеріндегі білім беру қызметтерінің тепе-теңдігі және Қазақстан Республикасында шағын жинақталған мектептерде, ресми мемлекеттік құжаттарда және заңнамалық актілерде көрініс табуы тұрғысынан оқыту жүйесінің сапасын арттыру мен жақсарту баяндалады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Соңғы жылдары ауылдық жерлерде мектептегі білім беруді жақсарту ең өзекті мәселеге айналууда. Және бұл айдан анық. Бұл құбылыс халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына тікелей байланысты, өйткені ауылдық жерлердің жақсы дамыған қызметі көп жағдайда белгілі бір аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму деңгейін анықтайды. Ауыл мектебі, әдетте, ауылдық аймақтағы мәдени, әлеуметтік және зияткерлік мәселелерді шешетін жинақтаушы орталық буын болып табылады. Сондықтан да, мемлекет ауылдағы мектепте білім беруді қолдау және оның деңгейін көтеріп, қала мектептерінің деңгейіне жеткізу міндетін қойып отыр.

Қазақстанның ауылдық аймақтарындағы мектептердің басым түрі «шағын жинақталған мектептер» болып табылады. (ШЖМ) *(Анықтама үшін: Абай атындағы ҚазҰПУ порталында жарияланған Қазақстан ШЖМ Академиясының соңғы мәліметтері бойынша ШЖМ -ң жалпы саны 4288 (мектептердің жалпы санынан 56,6%) Барлығы, ШЖМ-де 405 772 оқушы білім алууда. ШЖМ-де барлық мұғалімдер саны – 72 853. Іс жүзінде, әрбір төртінші мұғалім шағын жинақталған мектепте қызмет атқарады және*

әрбір алтынышы оқушы шағын мектепте оқиды. Сонымен бірге, соңғы үш жылда шағын жинақталған мектептердің саны 143 азайған, яғни 3,3 %, ал оқушылар саны 27 мыңнан астам немесе 6,3% азайған) [1].

Атап айтқанда, Ақмола облысында 547 мемлекеттік күндізгі жалпы білім беретін мектеп және 5 жеке меншік мектеп (133346 оқушы), оның ішінде 360 (65,8%) – шағын жинақты мектептер (23841 оқушы) бар.

«ШЖМ» ұғымы «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында (1-бап, 23-тармақ) «оқушылар саны аз, біріктірілген сыныптар жиынтығы бар және оқу сабақтарын ұйымдастырудың нақты формасыбар жалпы білім беретін мектеп» деп айқындалған.» [2]. Заңның 31-бабында халық саны аз елді мекендерде тұратын балалардың бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім алу құқығын қамтамасыз ету үшін мемлекет шағын жинақты мектептер мен мектеп-интернаттарының жұмыс істеуіне кепілдік беретіні атап көрсетілген [2].

Шын мәнісінде ШЖМ тек білім беру қызметтерін көрсету мәселелерін ғана емес, сонымен қатар қала мектептерінен қарағанда ауылдық аймақтың бірқатар әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешуге арналған. Бұл олардың көпшілігінде педагогикалық кадрлардың тапшылығын бастан кешіретінін ескерсек, ауылдағы ШЖМ жүктемесі әлдеқайда жоғары деген сөз. Осы мәселені шешудің бір жолы ретінде мемлекет ауылдағы мұғалімдер білімін жаңғыртуға ықпал ететін мектеп-интернаттар құрудан көріп отыр. Бүгінгі таңда ҚР Білім және ғылым министрлігі ауыл балаларына арналған мектеп-интернаттар құру жобасын әзірледі. Министрлік өкілдерінің айтуынша, бұл жоба шағын қалаларда тұратын оқушылардың білім алу құқығын қамтамасыз етудің сенімді құралына айналады [3]. (Анықтама үшін: қазіргі уақытта 185 тірек мектебі (ресурстық орталықтар) қызмет етуде. Оларға 605 магниттік ШЖМ (барлық ШЖМ-тің 21%) бекітілген. Тек 70 тірек мектептерінде мектеп интернаттар бар. 2011 жылдан бастап Ақмола облысында ауылдық ШЖМ-ны қолдау үшін 462 оқушы контингенті бар 60 магниттік мектепке арналған 22 ресурстық орталық (қосалқы мектептер) құрылды. 2021 жылы облыста Бурабай және Ақкөл аудандарында 2 ресурстық орталық ашылды. 2022-2023 жылдар аралығында тағы 4 ресурстық орталық ашу жоспарлануда: Жақсы ауданы – 1 (2022 ж.), Сандықтау – 1 (2022), Аршалы – 1 (2022), Зеренді – 1 (2023). Облыста жобалық ауқымы 684 орынды құрайтын 12 мектеп-интернат бар, онда 241 оқушы тұрады.

Мемлекет тірек мектептері мен мектеп-интернаттар желісінің барлық шағын жинақталған мектептер жүйесін толығымен қамтығанға дейін дамытуды жалғастыру міндетін орындауды алға қойып отыр, сонымен қатар ШЖМ инфрақұрылымдық дамыту мәселесін қарастырады [4].

Ауыл мектептерінің, соның ішінде шағын мектептердің проблемалары бүгінгі күнде бұрынғыдан да өзекті болып отыр, өйткені олардың ең басты қиындығы – барлық балалардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ете алмауы. Бұған себептер алуан түрлі болуы мүмкін: бұл кәсіби кадрлардың жеткіліксіз деңгейі (әдетте, оқу үлгерімі жоғары түлектер ауылға

бармайды, ал мұғалімдердің қазіргі құрамы көбінесе зейнет жасына дейінгі немесе зейнет жасындағылар); толыққанды мектептермен салыстырғанда материалдық-техникалық базаның әлсіздігі (қаржылық салымдардың ақталмауы, өйткені ШЖМ-де бір оқушыға жұмсалатын күн қалаға қарағанда жоғары тұрады); кең жолақты интернеттің және басқа да байланыс құралдарының болмауы; әдістемелік жабдықтың жеткіліксіздігі және т.б.

Мысалы, Ақмола облысы бойынша ШЖМ-де 5770 мұғалім жұмыс істейді. Оның ішінде жоғары білімді – 4622 (80%), техникалық және кәсіптік білімі бар – 1148 (20%). Жоғары санатты мұғалімдер – 184 (3,2%), біріншіден – 757, екіншіден – 634, педагог шебер – 7, педагог-зерттеуші – 414, педагог-сарапшы – 1410, оқытушы-модератор – 1011, оқытушы – 1353.

2021 жылы оқушылар санының аз болуына байланысты 5 бастауыш мектеп жабылды (Бұланды ауданында Ұлтаған, Елтай бастауыш мектептері, Бурабай ауданында Шиелі бастауыш мектебі, Шортанды ауданында, Новопервомайка бастауыш мектебі, Цельноград ауданында Преображенка бастауыш мектебі). Барлық жою шаралары белгіленген тәртіппен жүргізілді, оқушылар жақын маңдағы мектептерге орналастырылып, оқушыларды тасымалдау ұйымдастырылды.

Шағын жинақты мектептерді қайта құрылымдау жоспары негізінде 5 мектеп орта білімнен негізгіге қайта құрылды. (Анықтама үшін: Аршалы ауданы білім бөліміне қарасты Бұлақсай ауылындағы орта мектеп, Бурабай ауданындағы білім бөліміне қарасты Обалы ауылындағы орта мектеп, Есіл ауданына қарасты Сұрған орта мектебі, және Бұзұлық орта мектебі, Зеренді ауданындағы білім бөлімінің Троицкое орта мектебі) және негізгіден бастауышқа 2 шағын жинақты мектеп (Анықтама үшін: Ақкөл ауданы білім бөлімінің Кіші Александровка ауылындағы негізгі орта мектеп, Ақкөл ауданы білім бөлімінің Кемеркөл ауылындағы білім мектебі).

2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Ақмола облысындағы 360 шағын жинақты мектептің 122-сі (5 БМ, 73 НМ, 44 ОМ) ҚР 2007 жылғы 21 желтоқсандағы № 1256 «Мемлекеттік -білім беру ұйымдары желісінің кепілдендірілген стандарты» ҮҚ –на сәйкес келмейді.

Осы себептердің барлығы әйтеуір білім сапасындағы үлкен алшақтыққа әкеледі.

ЭЫДҰ зерттеу қорытындылары бойынша PISA (2009, 2012, 2015, 2018) 15 жастағы оқушыларын бағалау бойынша және халықаралық IEA мектеп білімінің зерттеулері

TIMSS мектеп білімінің сапасын бағалау оқу жаратылыстану-математикалық сауаттылық бойынша (2007, 2011, 2011 ж.) «оқу аймақтары, аумақтар (қалалық-ауылдық), оқу тілі және отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы бойынша айтарлықтай алшақтықты» анықтады [4].

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауының

«Әлеуметтік жаңғыртудың жаңа кезеңі» бөлімінде» 2 негізгі мақсатты атап көрсетті – экономиканы дамыту және әлеуметтік мәселелерді шешу. Әлеуметтік мәселелердің қатарында бірінші кезекте білім сапасын арттыру тұр. Елбасы «Қала мен ауыл мектептері арасындағы орта білім сапасының алшақтығы артып келе жатқанын» қадап айтты. Оның пікірінше, оның бір себебі – «Ауылдағы білікті ұстаз тапшылығын» мемлекет тарапынан 20 млрд теңге бөлінген «Дипломмен – ауылға!» бағдарламасы арқылы шешуге болады [5].

Осылайша, мемлекеттік деңгейде ауыл мен қаладағы мектептегі білімнің тепе-теңдігі туралы мәселе көтерілді. Оны жүзеге асыру алдағы 5 жылға жоспарланған және Қазақстан Республикасының Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында (бұдан әрі – БҒМДБ) «Ауылдардың орта білім беру сапасын арттыру» тармағында көрсетілген [4].

Мәселені шешу үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі шартты түрде 3 топқа бөлуге болатын бірқатар кешенді шараларды қарастырды:

1. *Әкімшілік-қаржылық* – білім беру жүйесінің уәкілетті органы мен жергілікті атқарушы органдар тарапынан жеткілікті қаржыландыру және нақты жоспарланған іс-шаралар жағдайында табысты іске асырылатын шаралар. Олардың қатарында ШЖМ-ді білікті педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету, ауылдық жерлердегі интернаттар мен тірек мектептердің санын арттыру, оқу материалдарымен және цифрлық технологиялармен қамтамасыз ету, мұғалімдерге еңбекақы төлеу жүйесін өзгерту кіреді. Білім және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы бойынша бұл мәселелерді шешуге республикалық бюджеттен 150 млрд теңге бөлінген [4]. (Анықтама үшін: Ақмола облысында 2020 жылға облыстық бюджеттен ШЖМ 21 ресурстық орталықтың материалдық-техникалық базасын нығайтуға 178 млн. теңге бөлінді).

2. *Инновациялық* – жаңа көзқарасты талап ететін, заман талабына сай келетін және білім беру жүйесінің қазіргі тенденцияларына бағытталған шаралар – цифрландыру, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, интеграция, менеджмент және т.б. БҒДМБ нәтижесі төмен мектептерге мықты мектептердің «қамқорлық» жасау мәселесін онтайландыруды алға міндет қойп отыр, сонымен қатар әр түрлі ресурсты орталықтардың моделін дамыту, шағын мектептерді тірек мектептеріне бекіту, бір орталықтан басқару жүйесін енгізу, «Мобильді ұстаз» және «Уақытша отбасы» және т.б. шараларды іске қосу қарастырылуда. Біздің ойымызша, бұл мәселелерді шешуге, арнайы қаржылық инвестицияларсыз жобаларды әзірлей алатын және оларды жеткілікті қысқа мерзімде жүзеге асыра алатын тәжірибелі менеджерлерді, IT-мамандарды, әдіскер-ұйымдастырушыларды іске тартқан жөн.

3. *Ғылыми-әдістемелік шаралар* - іргелі ғылыми зерттеулерді жүргізу және олардың іс жүзінде жүзеге асырылуы үшін білім беру саласында ғылыми әдіснаманы әзірлеу БҒДМБ -нда «Орта білім берудің сапасын арттыру

мақсатында, оның ғылыми негіздері әзірленіп, тәжірибеге енгізілетін болады... ШЖМ-де жұмыс істейтін мұғалімдерге курстар, аралас сыныптарда оқушылармен жұмыс жасауға қатысты семинарлар мен тренингтер бойынша әдістемелік қолдау көрсетіледі:» [4]. Аталған іс-шараларды жүзеге асыру ғылыми-зерттеу топтарының қалыптасуын қарастырады. Ғылыми зерттеу топтарының іс-әрекеті мектептегі білім беру мәселелерін кешенді зерттеуге бағытталған, яғни қала және ауыл мектептеріндегі білім сапасының тепе-теңдігіне мониторинг жүргізуге, әдістемелік құралдарды, авторлық курстарды әзірлеуге, мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру курстарына, семинарлар мен вебинарлар бағдарламаларына, колледждер мен университеттердің студенттеріне арналған элективті курстар және т.б. Әрине, бұл шараларды қысқа мерзімде жүзеге асыру мүмкін емес және гранттық қолдау түріндегі белгілі қаржылық шығындарды талап етеді.

Ресми құжаттарда келтірілген проблемалық мәлімдемелер мен олардың шешімдерін талдау, жалпы алғанда, қаржыландыру және жақсы жоспарланған жұмыс жағдайында барлық мәселелерді шешуге болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Біздің ойымызша, іске асыруға қиынға соғатын міндеттердің бірі, ол ауыл мектептерін жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету. Педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектері мектепке сабақ беру үшін ауылға ықыласпен баруы үшін не істеу керек? Мемлекет бұл мәселені 2019 жылы желтоқсанда қабылданған «Педагог мәртебесі туралы» заңда көрініс тапқан ауыл мектебі мұғалімдеріне жан-жақты қолдау көрсету арқылы шешуді жоспарлап отыр. Бұл заңнамалық актіде әлеуметтік салаға ерекше назар аударылып отыр, атап айтқанда: «педагог қызметкерлерге жеке тұрғын үй құрылысы үшін жер учаскелері Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген кезекті тәртіппен беріледі; жалақы мен тарифтік мөлшерлемелерді кемінде жиырма бес пайызға арттырады, бюджет қаражаты есебінен коммуналдық төлемдерді төлеуге және отын сатып алуға, көтерме жәрдемақы мен тұрғын үй сатып алуға немесе салуға әлеуметтік қолдау көрсетіледі» [6].

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясатқа сәйкес ШЖМ қызметін жаңғырту үдерісін айқындайтын маңызды құжаттардың бірі «Қазақстан Республикасындағы шағын жинақты мектептерді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы» болып табылады [7]. Тұжырымдаманы іске асыру барысында қол жеткізілген келесі оң нәтижелерді атап өтуге болады:

- «білім беруді ұйымдастыру шарттары бойынша, білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік ережелері» әзірленіп, қолданысқа енгізілді (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығына 3-қосымша). Бұл жерде 2 –тарау «ШЖМ-ның (ресурстық орталықтың) жұмыс істеу тәртібіне» арналған [8]. Үлгілі ережелерде «ШЖМ», «Тірек мектеп (ресурстық орталық)», «магниттік мектеп» сияқты ұғымдар қызмет етеді. Қағидалар ШЖМ құру шарттарын, оқу үдерісін ұйымдастыруды, сессиялық сабақтарды ұйымдастыруды, ШЖМ дамытудың өңірлік орталықтарының жұмысын және ШЖМ мұғалімдеріне еңбекақы

төлеуді реттейді. Үлгілі ережелеріне сәйкес, сессияаралық кезеңде қашықтықтан оқыту қарастырылған. (2 тарау, 10 қ.). Біздің ойымызша, осы маңызды кезең қосымша қарастыруды және егжей тегжейлі сипаттауды қажет етеді.

- академиялық тәуелсіздік жағдайында «Білім беру» бағыты бойынша мамандар даярлайтын қазақстандық жоғары оқу орындарында ЖОО-н оқытушылары шағын жинақталған мектеп мұғалімдерінің көп пәндік педагогикалық қызметін ескере отырып, білім беру бағдарламаларын, оқу пәндерін дербес әзірлейді.

- кәсіби біліктілікті арттыру жүйесін оңтайландыру және қайта даярлау мен қосымша білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында, ШЖМ ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту бағдарламалары әзірленуде және іске асырылуда. Қазақстан Республикасындағы ауылдық (шағын) мектептердің қызметін реттейтін қолданыстағы ресми, заңнамалық және нормативтік құжаттарды талдай келе, соңғы онжылдықта мемлекеттік деңгейде көптеген мәселелер көтеріліп, ауқымды проблемалардың қабаты шешіліп жатыр деген қорытындыға келеміз. Дегенменде, көбінесе реттеуші нормативтік база тез ескіретінін, сонымен қатар бүгінгі және ертеңгі шындықты нақты айқындамайтынын атап өткен жөн. Қазір, пандемиядан кейінгі кезең жағдайында көптеген басқару жүйелерінің, оның ішінде білім беру жүйесінің қызметін қайта бағалау жүріп жатыр. Бүгінгі таңда білім берудің барлық деңгейінде онлайн және қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру, оқушылар мен студенттер арасында жаңа дағдылар мен құзіреттіліктерді қалыптастыру, оқыту мен басқарудың инновациялық әдістерін дамыту мәселелері алға шығып отыр. Нарықтық және еңбек қатынастарының жаңа моделі қарқынды қалыптасып, адамдардың ойлауы технология мен прагматикаға қарай өзгеруде, әлемдік білім беру кеңістігі кеңейіп, қолжетімді болуда. Қазіргі заманның осы және басқа да көптеген қиындықтары, білім беру процесін ұйымдастырудың заңнамалық деңгейде бекітілген түбегейлі жаңа тәсілдерін табуы талап етеді. Мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеуді ғана емес, сонымен қатар балалар мен ересектердің қосымша және үздіксіз білім алуына мүмкіндік беретін дамып келе жатқан білім беру және мәдени орталық ретіндегі ауыл мектебінің жаңа үлгісі. Жаңа ерекше құзіреттіліктер мен дағдыларды игерген ауыл мектебі мұғалімінің жаңа моделі, сонымен қатар динамикалық ойлай білетін, «виртуалды жады», көпдауыстылық, «кодты ауыстыру» және т.б. сияқты стандартты емес ауыл мектебі мұғалімінің жаңа моделі. Көбінесе өз бетінше жұмыс істеуге, дұрыс ақпаратты табуға, жұмыс істейтін деректер қорын дұрыс пайдалана отырып, жеке индивидуалды ерекшеліктерді ескере отырып, жаңа оқыту әдістерін қолдану. Осы және басқа да жобалар әзірленуді күтуде. Оларды шешудің жаңа жолдарын іздестіру ауыл мектептері жұмысының сапасының артуына, жалпы мұғалімдердің білімінің жаңаруына әкелетіні анық.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстандағы шағын жинақты мектептер // Шағын жинақты мектептер Академиясы. Қол жеткізу режимі: <http://www.vsa.kaznpu.kz/?tm=1&menu=38>
- 2 ҚР «Білім беру туралы» заңы, 2007 ж. 27 шілдедегі № 319-III (өзгертулермен және толықтырулармен қолданысқа енгізілді). – Қол жеткізу режимі: <https://online.zakon.kz>.
- 3 ҚР БҒМ ауыл балаларына арналған мектеп-интернаттар жобасын әзірлеуде // Дереккөз: «BNews.kz» (www.bnews.kz). Қол жеткізу режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31664390
- 4 ҚР Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы). – Қол жеткізу <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>
- 5 ҚР Президенті Қ.К.Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Жолдауы - Қол жеткізу режимі: <https://www.akorda.kz>
1. «Педагог мәртебесі туралы» заңы. – Қол жеткізу: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293>
2. Дүйсебек А.Т., Адильгазинов Г.З. және т.б. ҚР 2011-2020 ж. шағын жинақты мектептерді дамыту тұжырымдамасы [Электронды ресурс]. Астана, 2010. – Қол жеткізу: <http://pvroo.gov.kz/>
- 82013 ж. 17 қыркүйектегі № 375 «Жалпы білім беру ұйымдарының түрлері (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім) бойынша қызметтің үлгілік ережелерін бекіту туралы» ҚР БҒМ 2013 жылғы 17 қыркүйектегі No 375 бұйрығы <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008827#z18>

REFERENCES

- 1 Small rural schools in Kazakhstan / / Academy of small schools. Mode of access: <http://www.vsa.kaznpu.kz/?tm=1&menu=38>
- 2 Education Law of the Republic of Kazakhstan, No. 319-III of 27.07.2007 (current with amendments and additions). – Mode of access: <https://online.zakon.kz>.
- 3 MES RK is developing a project of school boarding schools for rural children//Source: IA "BNews.kz" (www.bnews.kz). Mode of access: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31664390
- 4 Approval of the State program for the development of education and science of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019, No. 988). - Access mode <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>
- 5 Message of the President of Kazakhstan K. K. Tokayev "Constructive public dialogue-the basis of stability and prosperity of Kazakhstan from September 2, 2019" - access Mode: <https://www.akorda.kz>

- 6 The law "Teacher's Status". – Mode of access: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293>
- 7 Duisebek A. T., Adilgazinov G. Z. and others. Concept of development of small rural schools in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. [Electronic resource]. Astana, 2010. - access mode <http://pvroo.gov.kz/>
- 8 On approval of the Standard rules of activity by types of General education organizations (primary, basic secondary and General secondary education) Order of the Minister of education and science of the Republic of Kazakhstan dated 17.09.2013 No. 375 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008827#z18>

На пути к сокращению разрыва между городским и сельским образованием: государственный подход и нормативная база

А.Д. Жакупова¹, А.Е. Исмагулова¹, А.К. Жукенова¹, А.С. Шарипова¹
Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова, г. Кокшетау, 020000,
Республика Казахстан

Аннотация: В статье представлен обзор и анализ официальных документов и законодательной нормативно-правовой базы по вопросам развития школьного образования в сельской местности, сбалансированности предоставления образовательных услуг в городе и на селе, качественного роста и совершенствования деятельности малокомплектных школ в республике Казахстан. В последние годы в зоне наибольшей актуальности оказываются вопросы совершенствования школьного образования в сельской местности. И это вполне объяснимо. Данный аспект напрямую связан с благосостоянием населения, ведь хорошо развитая деятельность сельских территорий во многом определяет уровень социально-экономического развития того или иного региона. Сельская школа, как правило, является центральным звеном, аккумулирующим решение вопросов культурного, социального и интеллектуального характера в сельском регионе. Именно поэтому государство ставит задачу поддержки школьного образования на селе, повышения его уровня и доведения его до уровня городских школ.

Ключевые слова: государственная политика в области образования, школьное образование, сельская школа, малокомплектная школа, повышение качества среднего образования.

Reducing the urban-rural gap in education: state approach and regulatory framework

A.D.Zhakupova¹, A.E. Ismagulova¹, A.K. Zhukenova¹, A.S. Sharipova¹
¹Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan

Abstract: The article presents an overview and analysis of official documents and legal framework on the development of school education in rural areas, the balance of educational services in cities and the countryside, quality growth and improvement of small rural schools' activities in the Republic of Kazakhstan. In

recent years, the issues of improving school education in rural areas have become utmost relevant. This is absolutely understandable. This aspect is directly related to the well-being of the population, as the well-developed activities of rural areas largely determine the level of socio-economic development of a particular region. A rural school is usually the central link that accumulates the solution of cultural, social and intellectual issues in the rural region. That is why the state sets the task of supporting school education in rural areas, raising its level and bringing it to the level of urban schools.

Keywords: state policy in the field of education, school education, small rural school, small school, improving the quality of secondary education.

ӘОЖ 85.031

*Нәби Лиза¹, С.К.Досжанова² Лувсанбалдан Одонтуяа³
педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
Қазақстан Республикасы, e-mail: liza281073@mail.ru
педагогика - психология кафедрасының ²магистранты
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Көкшетау қ.
Қазақстан Республикасы, e-mail: adilevasaltik@mail.ru
PhD доктор, профессор
Монголия мемлекеттік университеті, Уланбатор қ
Монголия. Odontuya.l@num.edu.mn*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация: Соңғы кездегі психологиялық және педагогикалық зерттеулер нәтижесінде, қазіргі уақытта биогендік, социогендік және психогендік сияқты көптеген факторлардың әсерінен, дамуы мен мінез-құлықтың әртүрлі ауытқулары бар балалар жиі кездесетіні анықталды. Дәстүрлі білім беру жүйесінде дамуында ерекшеліктері бар балалар арнайы (түзету) оқу орындарында, үйде немесе арнайы мектеп-интернаттарда білім алады. Соңғы онжылдықтарда қоғамның денсаулық проблемалары бар адамдарға деген қатынасы және ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың мүмкіндіктерін бағалауы айтарлықтай өзгерді. Баланың психофизикалық ерекшеліктері оның мотивациясы мен оқу қабілетін, сезу мен сезінуін, әлеуметтік тәжірибе алу қабілетін жоққа шығармайды. Осыған байланысты инклюзивті білім алу кең таралуда. Біздің елімізде білім беру мекемелерінде психикалық және физикалық денсаулығында шектеуі бар балаларға инклюзивті білім беру -

уақыттың көрінісі ғана емес, сонымен қатар Білім туралы Заңға сәйкес балалардың білім алу құқығын жүзеге асыруын білдіреді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім, психофизиологиялық даму, мотивациялық компонент, мазмұнды компонент, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу.

Инклюзивті білім беру – барлық балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балалардың бойындағы қорқынышты жоюға, ата –аналарын мұғаліммен қатар жұмыс жасауға, белсенділікке шақыруға, баланың – педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жас ерекшеліктеріне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат [1]. Еліміздегі жағдай бойынша бұл бағыттағы маңызды мәселелерді мемлекеттік деңгейде реттейтін нормативтік құқықтық база жасалған. Олардың негізгілері мыналар болып табылады. ҚР- – да Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» (ҚР Президентінің 07.12.2010 ж, №1118 жарлығымен бекітілген), (02.11.2012ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен); ҚР-ның «Білім туралы» заңы (27.07.2007ж №319 14.01.2014 ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен); Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әдістемелік ұсынымдары (ҚР Білім және ғылым министрінің (12.12.2011 ж №524) бұйрығы; Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға арналаған арнайы білім беру ұйымдарының түрлері қызметінің үлгілік қағидалары (ҚР Білім және ғылым министрінің 04.12.2011ж №258) бұйрығы.

Әрбір баланың мектеп жүйесінің талаптарына сәйкес болуы немесе сәйкес болмауына қарамастан, оқушыны сыйлау және оның жеке даралығын қабылдауды қамтамасыз ететін инклюзивті білім беру идеясының Қазақстан Республикасында таралуы педагогтардың құзыреттілігіне жаңа талаптарды туындататыны заңды . Заманауи педагогтарға, ең алдымен мектеп мұғалімдеріне қойылатын талаптар жаңа қызметтерді орындаумен байланысты: дене немесе интеллектуалды мүмкіндігі шектелген балалар болсын, қалада немесе ауылда тұратын әр түрлі әлеуметтік топтағы балалар болсын немесе басқа да әр түрлі білім беру топтарымен жұмыс істеуге болатын технологияларды өздігінен, шығармашылық түрде және адекватты таңдау мен қолдану қабілеті [2].

Инклюзивті білім беру саласында педагогтардың ролі ерекше. “Бала кемістігінің даму деңгейі төмен болса соғұрлым мұғалімнің білім деңгейі жоғары болуы керек”, – дейді неміс педогог-дефектолог П.Шуман. Берілген пікір инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін ерекше білімнің қажеттілігін айқындайды [3]. Инклюзивті білім беру балалардың психофизикалық және әлеуметтік дамуындағы саналуан ерекшеліктерін есепке алатын, олардың әртүрлі қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру үрдісін ұйымдастыруда педагогтар құзіреттілігін кеңейтуді көздейді.

Инклюзивті оқытудың негізгі принциптері: адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады; әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті; әр бір адам қарым-қатынасқа құқылы; барлық адам бір –біріне қажет; білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады; әр бір баланың жетістікке жетуі өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыруы; барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді [4].

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасайтын педагогтардың жұмыс мақсаты: жеке тұлғаның әлеуметік өзіндік танымға қабілеттілігі және оның бағытталуы, қызығушылығының қалыптасуы мен дамуы, оқыту іс-әрекетіндегі негізгі білімділік және біліктілік дағдыларын үйрену үшін жағдай жасау. Міндеттері: сәйкес келетін деңгейіне психофизиологиялық мүмкіндігін дамыту: әлеуметтік және адамгершілік жағымды мінез бен құлық қалыптастыру; қызығушылығын дамыту; жеке тұлғалық ерекшеліктерін дамыту (өз бетімен жұмыс істеу); жалпы даму деңгейін көтеру және жеке дамуындағы ауытқушылықты түзету; өз жасына сәйкес баланың жалпы дамуын және біліктілік дағдыларын нығайту үшін жағымды әлеуметтік орта қалыптастыру; арнайы қажеттілігі бар балалар үшін мектепке дейінгі мекемеде жағдай жасау арқылы оларды жалпы білім беру жүйесіне қосу.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы мұғалімді даярлау ерекшелігі білім беру үрдісінің нәтижесі білім мен дағдылар жүйесі емес, басты құзыреттер жиынтығы. Негізгілері ретінде академиялық құзыреттер (жаңа білімдерді алуға қабілетін анықтайтын); әлеуметтік-тұлғалық құзыреттер (мемлекет пен қоғамның идеологиялық , адамгершілік идеалдарын сақтау қабілеті); кәсіби құзыреттер (проблеманы, міндеттерді қою, оны шешу жолдарын анықтау, жопарларды жасау және оларды педагогикалық әрекеттің әр түрлі салаларында орындау) бөлуге болады.

Қазақстандық зерттеуші Оралканова И.А. пікірінше, инклюзивті білім берудегі мотивациялық компоненттің көрсеткіштері:

- 1) инклюзивті білім беру идеясын құндылық ретінде қабылдау;
- 2) даму мүмкіндігі шектеулі балалардың тең құқықтығын мойындау және балаларды құндылық ретінде қабылдау;
- 3) инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін өзін өзі дамытуға және оқуға дайындығы [5].

Оралканова И.А. пікірінше, мазмұнды компоненттің негізгі көрсеткіштері: инклюзивті білім беру негіздерін білуі; даму мүмкіндігі шектеулі балалардың дене қол жетімділігіне қойылатын талаптарды білуі; мұғалімнің ақпараттылығын қамтамасыз ететін, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтарына қатысты сауаттылықты арттыратын жалпы білім беретін мекемелердің оқу-тәрбие үдерісіне даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қосу туралы нормативті-құқықтық негіздерді білуі; инклюзивті білім беру жағдайында оқу және тәрбиелеу үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктерін білу.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, Оралканова И.А. инклюзивті мектеп мұғалімі келесі шарттарға сай нәтижелі жұмыс істей алады, егер:

- ол иілгіш болса;
- оған қиындықтар қызық болып, әр түрлі ыңғайды қолдануға дайын болса;
- ол жеке ерекшеліктерді сыйлайтын болса;
- ол топтың басқа мүшелерінің ұсыныстарын тыңдап, қолдана алатын болса;
- ол сыныпта басқа ересек адам болса да өзін сенімді ұстаса;
- ол басқа мамандармен бір топта жұмыс істеуге келісетін болса [5].

Инклюзивті білім беру жағдайындағы мектеп мұғалімі:

- оған берілген балалардың денсаулығы мен өмірі үшін тікелей жауапты мектеп сабақтарын, экскурсиялар, сыныптан тыс шаралар мен ойын-сауықты балалардың жасына сай, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына және бағдарламалық материалдарға сәйкес жоспарлайды және жүзеге асырады;
- сыныпта типтік білім беру бағдарламасын нәтижелі іске асыру үшін жағдай жасайды;
- басқа мамандармен және мұғалімдермен бірге мерекелер, ойын-сауық және спорттық іс-шараларды дайындайды;
- барлық оқушылардың біріккен іс-әрекетін жоспарлайды және ұйымдастырады (басқа мамандармен бірге);
- мамандардың ұсыныстарын ескере отырып әрбір оқушыға жеке ыңғай жасайды;
- балаларды отбасында тәрбиелеу сұрақтары бойынша ата-аналармен жұмыс жүргізеді және оларды мектеппен белсенді әрекеттестікке тартады;
- балалардың жеке ерекшеліктерін біледі, балалардың жеке дамыту бағдарламасын жасауда және жүзеге асыруға қатысады;
- баланың әр түрлі әрекет түрлерінің даму деңгейін, коммуникативті белсенділік ерекшеліктерін, мақсатқа бағытталған әрекет деңгейін, өзіне өзі қызмет көрсету, мәдени-гигиеналық дағдыларын анықтайды; мамандардың ұсыныстарын орындайды [6].

Осыған орай, мұғалімдерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа даярлау мазмұнына міндетті түрде дамуында ауытқуы бар балаларды оқытудың анатомиялық-физиологиялық негіздерін, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық ерекшеліктерін, осы санаттағы балаларды оқытудың спецификалық әдістері мен тәсілдерін, жеке және топтық оқыту бағдарламаларын координациялау тәсілдерін меңгертуді қарастыратын кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруды енгізу керек. Соның барысында кәсіби құзыреттіліктің мотивациялық компонентін (өмірлік ұстанымның позитивтілігіне әсер ету, кәсіби қызығушылықтарын нақтылау және дамыту, т.б.) және тұлғалық компонентін (таңдаудың саналығы, тұлғалық қасиеттарін қалыптастыру және т.б.) дамытуға көп көңіл бөлу қажет.

Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын білім беру ұйымдарындағы психологиялық -педагогикалық жұмысты кең мағынада қарастыру керек, себебі, міндетті түрде оның адресаты тек балалар ғана емес, педагогтар, ата-аналар және олармен байланысатын басқа да ересектер болады. Сәйкесінше, білім беру ұйымы дамуының спецификалық міндеттеріне байланысты педагогтар жұмысының ортақ мақсаты жасының, білім алу және басқа қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін балалар мен білім беру үдерісінің басқа қатысушыларын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесін жасау болып табылады [7].

Инклюзивті мектептерде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру – бұл, ең алдымен, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың актуалды жағдайы және жақын даму перспективалары тұрғысынан баланың психологиялық-педагогикалық статусын жүйелі түрде қадағалау, балаларды нәтижелі оқыту мен дамыту, нақты бір баланың оқыту, сөйлесу психикалық күйінің проблемаларын шешу үшін әлеуметтік-педагогикалық жағдай жасау. Сонымен қатар, жалпы білім беретін үдерісте даму мүмкіндігі шектеулі балаларды нәтижелі педагогикалық қолдау, оларды қоғамда әлеуметтендіру білім беру үдерісіне қатысушылардың, ең алдымен, мектеп мұғалімдерінің даму мүмкіндігі шектеулі баламен жұмыс істеуге қажетті білім мен құзыреттілік болған жағдайда ғана жүзеге асады [7,15].

Әдебиеттер тізімі:

1. Дүниежүзілік мүгедектер туралы баяндама. - Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы, 2011г.
http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/summary_ru.pdf?ua=1
2. Дружилов С.А. Профессиональная компетентность и профессионализм педагога: психологический подход. – Сибирь. Философия. Образование. – 2005. - №8. – С.26-44
3. Шумиловская Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: дис. ... канд. пед. наук. – Шуя, 2011. – 174 с.
4. Даму мүмкіндіктері шектелген балаларға кіріктірілген (инклюзивті) білім беруді ұйымдастыру бойынша Әдістемелік ұсынымдар. – ҚР БҒМ Хаты № 4-02-4/450 16 .03.2009 ж.
5. Оралканова И.А. Формирование готовности учителей начальных классов работе в условиях инклюзивного образования: дис. ... докт. философии (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
6. Мовкебаева З.А., Оралканова И.А. Включение детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс. Учебное пособие. – Алматы: ИП «Сагаутдинова М.Ш.», 2014. – 236 с.

7. Методические рекомендации по организации интегрированного (инклюзивного) образования детей с ограниченными возможностями в развитии. – Приказ МОН РК № 4-02-4/450 от 16.03.2009.

Аннотация: В результате психолого-педагогических исследований последнего времени установлено, что в настоящее время под влиянием многих факторов, таких как биогенный, социогенный и психогенный, чаще встречаются дети с различными отклонениями в развитии и поведении. В традиционной системе образования дети с особенностями в развитии обучаются в специальных (коррекционных) учебных заведениях, на дому или в специальных школах-интернатах. За последние десятилетия существенно изменилось отношение общества к людям с проблемами здоровья и оценка возможностей детей с особыми образовательными потребностями. Психофизические особенности ребенка не исключают его мотивации и способности к обучению, осязанию и осязанию, способности к получению социального опыта. В связи с этим широкое распространение получает инклюзивное образование. Инклюзивное образование детей с ограничениями в психическом и физическом здоровье в образовательных учреждениях нашей страны - это не только отражение времени, но и реализация детьми права на образование в соответствии с Законом Об образовании.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психофизиологическое развитие, мотивационный компонент, содержательный компонент, психолого-педагогическое сопровождение.

Annotation: As a result of recent psychological and pedagogical research, it has been established that at present, under the influence of many factors, such as biogenic, sociogenic and psychogenic, children with various developmental and behavioral abnormalities are more common. In the traditional education system, children with developmental disabilities are taught in special (correctional) educational institutions, at home or in special boarding schools. Over the past decades, the attitude of society towards people with health problems and the assessment of the capabilities of children with special educational needs have changed significantly. The psychophysical characteristics of the child do not exclude his motivation and ability to learn, touch and touch, the ability to gain social experience. In this regard, inclusive education is becoming widespread. Inclusive education of children with disabilities in mental and physical health in educational institutions of our country is not only a reflection of time, but also the realization by children of the right to education in accordance with the Law on Education.

Keywords: inclusive education, psychophysiological development, motivational component, content component, psychological and pedagogical support.

МРНТИ 14.29.01

Н.М. Стукаленко¹, В.П. Учкина²

*¹ доктор педагогических наук, профессор, академик АПН РК, МАИИ,
Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова,
г. Кокшетау, Республика Казахстан, e-mail: nms.nina@mail.ru*

*² магистрант кафедры педагогики и психологии,
Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова,
г. Кокшетау, Республика Казахстан, e-mail: veronika13.11@mail.ru*

ИССЛЕДОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматриваются этапы развития творческих навыков у детей с особыми образовательными потребностями (ООП), а также влияние на формирование художественно-графических навыков нарушения зрительно-двигательной координации. Описываются особенности творческого восприятия детей с расстройством аутистического спектра (РАС), их характерные черты и предпочтения в рисовании. Представлены три разноплановые методики диагностики, которые позволяют определить, как уровень сформированности художественных навыков детей, так и предрасположенность детей к определенному виду творчества

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями (ООП), развитие творческих навыков, методики диагностики, самостоятельная деятельность, творческий процесс.

Сегодня развитие творческих навыков детей с ООП — одна из актуальных тем в инклюзивном образовании. С помощью творчества дети могут реализовать себя, выразить свои эмоции, пройти путь от заинтересованности к приобретению новых умений, что отражается, главным образом на их социализации. Однако, формирование творческих навыков, в частности — навыков рисования, может затрудняться из-за нарушений моторики, которые, в свою очередь, отрицательно сказываются на физическом и познавательном развитии ребенка.

Вариативность дополнительного образования открывает большие возможности для развития творческих способностей детей. Это дает свободу выбора деятельности и позволяет корректировать программу в зависимости от уровня сформированности навыков и степени развития моторики. У детей с разными отклонениями развития темп усвоения программы также будет различным. Известный итальянский педагог Мария Монтессори говорила: «каждое движение рук ребенка – это еще одна складочка в коре больших полушарий», т.е., развивая моторику, мы развиваем мышление [1].

Развитие навыков рисования детей с ООП, также, как и у обычных детей, проходит в несколько этапов. М.В. Осорина в своих трудах отмечала, что «именно на примере ранних детских рисунков взрослый может наглядно увидеть последовательность фаз строительства детской умозрительной картины мира». Она выделила 4 этапа развития [2].

1 этап. Ребенок рисует хаотические каракули и не ставит перед собой определенные изобразительные задачи. Он увлечен самой возможностью манипулирования карандашом и тем, что карандаш при этом оставляет следы на бумаге. Так ребенок приходит к открытию о том, что может целенаправленно оставлять видимые всем следы своей активности. После этого он охотно использует разные цвета, выбирая их по собственному желанию. В процессе такого рисования у него развивается эмоционально позитивно окрашенное ощущение собственной активности, своего индивидуального присутствия.

2 этап. Характерен тем, что ребенок начинает понимать: у листа бумаги есть края и нужно рисовать в его пределах. Появляется восприятие контуров: ребенок учится закрашивать изображения, не выходя за пределы его контура. При этом у него возникает потребность в контроле размашистых движений руки.

3 этап. Ребенок переключает внимание от собственных действий в рисовании на результат художественной деятельности. В его рисунках появляются различные фигуры и формы – овалы, круги, отрезки. Сначала они не связаны между собой, однако постепенно становятся частями целостного образа, так как ребенок вдруг понимает, что каракули могут быть похожи на что-либо. Он начинает рисовать схематичные человеческие фигуры, изображать животных и предметы. Достигнув этого, ребенок чувствует себя творцом, который в своем рисунке может создать все, что захочет.

4 этап. У ребенка развивается потребность в выражении своих представлений одновременно с помощью речи и рисунка. Если на предыдущем этапе он сначала что-то изображал, а только потом пытался интерпретировать свой рисунок, то теперь активно переходит к «планированию». То есть предварительно проговаривает, что именно будет рисовать. Так он строит рисунок, основываясь на замысле, и одновременно с этим у него развивается способность произвольно организовывать свою деятельность. Особенно значимо то, что при этом ребенок охотно вступает в диалог со взрослым.

Касательно когнитивного развития, этот этап решает важнейшую задачу: чтобы изображать объекты, ребенок учится выделять его характерные признаки и черты. Происходит постепенная детализация изображений, в рисунках появляются композиция и сюжет, ощущение пространства, правильное соотношение размеров персонажей и объектов. Однако не стоит забывать о наличии у детей с ООП низкой двигательной и познавательной активности, недостаточной сформированности моторики. Кроме того, у них часто нарушена пространственная ориентировка. Недостаточная деятельность нервной системы

влияет на ловкость движений, они становятся менее согласованными и плавными. делает движения неловкими, препятствуют их согласованности и плавности. Поэтому детям с ООП сложно в течении долгого времени правильно держать карандаш, они быстро утомляются и теряют интерес к работе.

И.А. Грошенко писал, что в процессе художественной деятельности важно, чтобы у ребенка были достаточно развиты мышцы руки, он должен научиться контролировать ее движения и подчинить зрительному контролю, т.е. осуществлять зрительно-двигательную координацию [3]. Такая координация у детей с ООП вырабатывается далеко не сразу и с большим трудом.

Если изучить проведенные учеными исследования творческих навыков у детей с расстройством аутистического спектра (РАС), то можно привести характерные черты, присущие рисункам детей-аутистов. Их выделила В.В. Константинова [4]. Это примитивность и схематичность изображений, незавершенность рисунка или отдельных элементов, иногда отсутствуют глаза, нос, рот в изображениях человека, части предмета могут быть разбросаны по листу (например, туловище животного — посередине, голова и лапы — в другой части листа).

Представляет интерес отношение детей с РАС к сюжетному рисованию, его в своем труде исследовала Е.Р. Баенская [5]. Оно выражается как отсутствием интереса, так и чрезмерным увлечением таким рисованием. При этом рисунки увлеченных детей похожи на сложные схемы и характеризуются односторонней направленностью, т.е. дети всегда рисуют одно и то же, а на предложение учителя нарисовать что-то другое, реагируют негативно.

У некоторых детей-аутистов есть боязнь пустого пространства на листе. Поэтому они заполняют его множеством элементов, которые иногда наслаиваются друг на друга. Все эти предметы не объединены в единую композицию.

Одно из главных направлений исследования рисования детей с РАС — проблема использования цвета. Чаще всего цвет, которым рисует ребенок связан с его личными переживаниями, страхами и радостями. В рисунках детей-аутистов в большинстве случаев преобладает один цвет - чёрный. Однако такой выбор не всегда связан со страхами ребенка, в некоторых случаях дети используют чёрный карандаш по белому фону как средство выразительности, делая свою работу яркой и насыщенной. Другие напротив, могут рисовать исключительно яркими цветами.

Немаловажную роль в исследовании творческих навыков детей с ООП играют методики диагностики. Для своего эмпирического исследования мы выбрали несколько методик, которые позволяют определить, как уровень сформированности художественных навыков, так и предрасположенность детей к определенному виду творчества.

Первая методика — «Опросник для выявления одаренных детей» А.А. Лосевой. С ее помощью провести диагностику в 10 сферах, в которых дети могут себя проявить:

- 1) интеллектуальной;
- 2) в сфере академических достижений;
- 3) творческой;
- 4) литературной;
- 5) артистической;
- 6) музыкальной;
- 7) технической;
- 8) двигательной;
- 9) художественной;
- 10) социальной.

Так как основной подход, который мы используем в исследовании — полихудожественный (подразумевает синтез живописи, музыки и литературы), данная методика диагностики позволяет рассмотреть способности детей с разных сторон и не только оценить способности, но и выбрать индивидуальное направление работы.

По характеристикам ставится оценка от 2 до 5. Если в какой-то из сфер дети проявляют себя в наибольшей степени, ставится 5, в наименьшей — 2 балла. После этого нужно вычислить среднее арифметическое для каждого ребенка.

Чтобы получить достоверные результаты диагностики, для оценки каждого ребенка необходимо привлечь нескольких экспертов: родителей, классного руководителя и нескольких учителей по различным предметам.

Большой упор мы делаем на исследовании художественно-графических навыков. Для их диагностики нами подобраны: методика Т.С. Комаровой «Анализ продукта деятельности» и методика Н. А. Лепской «5 рисунков».

Методика Комаровой Т.С. «Анализ продукта деятельности»

Детям дается задание нарисовать рисунок на свободную тему. Рисунок выполняется карандашами или фломастерами. Далее проводится анализ содержания изображения и самого процесса деятельности, а также оценка творческих составляющих. Содержание изображения (полнота изображения образа) определяют критерии:

- 1) передача формы;
- 2) строение предмета;
- 3) передача пропорций предмета в изображении;
- 4) композиция;
 - а) расположение на листе;
 - б) отношение по величине разных изображений;
- 5) передача движения;
 - б) цвет;
 - а) цветовое решение изображения;

б) разнообразие цветовой гаммы изображения, соответствующей замыслу и выразительности изображения.

Анализ процесса деятельности включает в себя:

- 1) характер линий рисунка;
 - а) характер линии;
 - б) нажим;
 - в) раскрашивание;
 - г) регуляция силы нажима;
- 2) регуляция деятельности;
 - а) отношение к оценке взрослого;
 - б) оценка ребёнком созданного им изображения;
- 3) уровень самостоятельности.

Творческие составляющие:

- самостоятельность замысла;
- оригинальность изображения;
- стремление к наиболее полному раскрытию замысла [6].

По каждому из пунктов определяется высокий, средний и низкий уровни.

Методика Н. А. Лепской «5 рисунков»

Можно выделить 4 принципа данной методики:

– *принцип равенства* (для каждого ребенка должны создаваться одинаковые условия);

– *принцип «здесь и сейчас»* (работу нужно выполнять только на занятии, нельзя доработать ее дома);

– *принцип самостоятельности* (ребенок выполняет задание сам, без подсказок и помощи взрослых);

– *принцип свободы выбора техники* (ребенок может выбрать любые материалы: цветные карандаши, акварельные или гуашевые краски, фломастеры).

Суть методики заключается в том, что детям дается задание: нарисовать отгадки к загадкам (загадки нужно подбирать так, чтобы из ответов-рисунков ребенок мог составить композицию). К примеру: пришла без красок и без кисти и перекрасила все листья (осень); под соснами, под ёлками лежит мешок с иголками (ёж); через поле напрямик скачет белый воротник (заяц) и так далее. Загадок должно быть такое количество, чтобы ребенок успел выполнить рисунок за одно занятие (обычно это 5 загадок) [7].

Критерии оценки рисунков:

1) *оригинальность* – характеризуется самостоятельной творческой деятельностью с элементами фантазии. Ребенок сам создает новые интересные образы;

2) *выразительность художественного образа* — наличие интересного сюжета, композиции, взаимосвязи между объектами, изображенными на рисунке;

3) *графичность* — выполнение рисунка с использованием художественных средств, приемов и техник работы с различными графическими материалами;

4) *эмоциональность* – аккуратное выполнение работы, эстетичность.

Далее определяются уровни художественного развития:

4-й уровень (высокий) - развитость творческого воображения, готовности к импровизации, фантазии, чувства эмоционального сопереживания, ребенок хорошо владеет художественными навыками, аккуратно выполняет работу (к данной группе можно отнести детей с признаками одарённости);

3-й уровень (хороший) – показатели те же, что и у 4-го уровня, но менее развит дар импровизации, фантазии;

2-й уровень (средний) – ребенок хорошо владеет художественными навыками, работа отличается эмоциональной окраской, но творческое воображение мало развито, рисунок схематичен, присутствует шаблонность, ребенок не передал пропорции, нет ощущения пространства, отсутствует;

1-й уровень (низкий) – слабо развитые художественные умения, отсутствуют образные ассоциации, ребенок относится к работе формально, без интереса [8].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что для детей с ООП важно обучение творчеству, основанное не только на интересе, успехе, доверии, но и на правильном выборе траектории обучения, соответствующей уровню их навыков. Поэтому стоит подбирать методики, позволяющие наиболее достоверно определить, насколько сформированы данные навыки, чтобы на основе результатов диагностики выстроить наиболее подходящий для каждого ребенка план обучения. Данный вопрос пока до конца не изучен и требует проведения дальнейших теоретических и эмпирических исследований.

Список литературы:

1. Подлевских Н.Н. Особенности развития и специфика исследования мелкой моторики и графомоторных навыков у дошкольников с ОВЗ [Электронный ресурс]: Образовательная социальная сеть nsportal.ru. - Режим доступа: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/logopediya/2019/10/08/osobennosti-razvitiya-i-spetsifika-issledovaniya-melkoy-motoriki-i>
2. Константинова В.В. Использование изобразительной деятельности в психологической работе с детьми с расстройствами аутистического спектра // Детский аутизм: исследования и практика. - М.: Центр психолого-медико-социального сопровождения детей и подростков, 2008. - С. 313-330.
3. Акимова Т.Х. Формирование графических навыков у детей с ОВЗ [Электронный ресурс]: Образовательный портал prodlenka.org. - Режим доступа: <https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/197569-formirovanie-graficheskikh-navykov-u-detej-s-o>

4. Константинова В.В. Использование изобразительной деятельности в психологической работе с детьми с расстройствами аутистического спектра // Аутизм и нарушения развития. № 1 (32). 2011. - С. 16-32.
5. Акимова Т.Х. Формирование графических навыков у детей с ОВЗ [Электронный ресурс]: Образовательный портал prodlenka.org. - Режим доступа: <https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/197569-formirovanie-graficheskikh-navykov-u-detej-s-o>
6. Рамазанова М.М. Система мониторинга планируемых результатов. Методика Комаровой Т.С. [Электронный ресурс]: Образовательная социальная сеть nsportal.ru. - Режим доступа: <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2015/03/28/sistema-monitoringa-planiruemyh-rezultatov-metodika-komarovoy-t-s>
7. Торба С.А. Диагностика уровня сформированности навыков рисования [Электронный ресурс]: Образовательный портал infourok.ru. - Режим доступа: <https://infourok.ru/diagnostika-urovnya-sformirovannosti-navikov-risovaniya-3268682.html>
8. Куклина Н.Н. Входная диагностика по ИЗО в 1 классе для определения уровня художественной грамотности детей [Электронный ресурс]: Образовательный портал multiurok.ru. - Режим доступа: <https://multiurok.ru/index.php/files/vkhodnaia-diagnostika-3.html>

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРІЛУІНЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ DAҒДЫЛАРЫН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа. Бұл мақалада ООР бар балалардың шығармашылық дағдыларын дамыту кезеңдері, сондай-ақ визуалды-моторлық үйлестіруді бұзудың көркем және графикалық дағдыларын қалыптастыруға әсері қарастырылады. ASD бар балалардың шығармашылық қабылдауының ерекшеліктері, олардың сипаттамалары мен сурет салудағы артықшылықтары сипатталған. Диагностиканың үш түрлі әдісі ұсынылған, олар балалардың көркемдік дағдыларының қалыптасу деңгейін де, балалардың шығармашылықтың белгілі бір түріне бейімділігін анықтауға мүмкіндік береді. Мақалада сипатталған барлық әдістер магистрлік диссертация аясында эмпирикалық зерттеу барысында сыналады.

Түйінді сөздер: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар (ЕҰЕ), шығармашылық дағдыларын, диагностика әдістемесін дамыту, өзіндік қызметі, шығармашылық процесс.

RESEARCH OF CREATIVE SKILLS OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN CONDITIONS OF ADDITIONAL EDUCATION

Abstract. This article discusses the stages of development of creative skills in children with OOP, as well as the impact on the formation of artistic and graphic skills of visual-motor coordination disorders. The features of the creative perception of children with ASD, their characteristic features and preferences in drawing are described. Three diverse diagnostic methods are presented, which make it possible to determine both the level of formation of children's artistic skills and the predisposition of children to a certain type of creativity. All the methods described in the article will be tested in the course of an empirical study within the framework of a master's thesis.

Keywords: children with special educational needs (OOP), development of creative skills, diagnostic methods, independent activity, creative process.

ӘОЖ 742.236

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Ж.Т.Файзулина⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДА ЭСТЕТИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада музыкалық шығарманы қабылдауда тыңдаушының көңіл-күйінің ахуалы аса маңызды. Ол үшін оқушы жасына, музыкалық тәжірибесіне лайық жоғары көркемдіктегі репертуар таңдаумен бірге соған сай әсерлі де орынды балалар фольклорын да сұрыптау бір қатар жүргізіледі. Алдын-ала, болмаса кейін фольклор материалдарын қолдану оқушы қызығушылығын күшейтіп, оның тыңдаушылық мақсаткерлігін белгілеп мақсаттандырады, сөйтіп музыкаға деген қажеттілікті туғызады.

Түйін сөздер: музыка, эстетика, идея, бағыт, категория.

Музыкалық-эстетикалық тәрбиенің, дәлірек айтқанда, музыка арқылы эстетикалық тәрбие берудің тікелей міндеті музыканың идеялық, мазмұнымен анықталады. Тұлғаның мақсатқа бағытталған даму жүйесін құруды талап ететін эстетикалық тәрбие беру музыкасыз, оның адамға көп түрлі әсерін, оның қабылдануы мен тәрбиелік ролін зерделеусіз мүмкін емес.

Музыка күші оның жан-жақты әсер ететіндігінде. Осы мағынада алғанда музыкамен қалыптасқан эстетикалық сезім эстетикалық категория ретіндегі үйлесімділік ұғымына енген мазмұнға жақын келеді.

Сонымен бірге жаппай музыкалық-педагогикалық практиканы талдау бастауыш сынып оқушыларының интонациялық қабылдау, гармония, эстетикалық қабылдау, эстетикалық талғам сияқты маңызды категорияларды

тәрбиелеуге бүгінгі күні жеткілікті көңіл бөлінбей отырғандығын көрсетеді. Бұған қолайлы жағдай туғызатын бастауыш сыныптардағы музыка сабақтары мен сыныптан және мектептен тыс музыканың кең эстетикалық мүмкіндіктері толық көлемде пайдаланылмай отыр. Мұғалімдер арасында бастауыш сынып оқушылары өтетін музыка сабақтарының өзі-ақ олардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға өздігінен ықпал етеді деген сенім қалыптасқан.

Музыкалық шығарманы оқып, орындай отырып оқушы эстетикалық тұрғыдан «өзінен-өзі» дамиды және ол үшін мұғалім тарапынан арнаулы күш-жігер жұмсаудың қажеті жоқ деген пікір теориялық жағынан да, практикалық жағынан да қате. Тәжірибенің көрсетуіне қарағанда, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру үшін эстетикалық тәрбие беру мәселелеріне, мысалы, гармониямен, эстетикалық қабылдаумен және талғаммен байланысты мәселелерге мұғалімдер тарапынан арнаулы көңіл бөлуді қажет етеді. Бастауыш сынып оқушылары қабылдаудың өткірлігімен және тазалығымен өзіндік "сезімдік қызығушылықпен ерекшеленеді, музыкаға аса қызығады. Олардың музыкалық іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру бір жағынан, кіші жастағы балалардың эстетикалық сезімдерінің дамуына әсер етеді, ал екінші жағынан, сәйкес қабілеттердің дамуына ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының интонациялық және эстетикалық қабылдауына қабылдау кезіндегі талдау тереңдігінің, ұйымдасқандықтың және мақсатқа бағытталғандықтың әлсіздігі тән екендігін анықтадық. Бұл әсіресе I және II сынып оқушыларына тән құбылыс. Оларға қабылдаудың эмоциялығы тән. Олар ең әуелі тікелей эмоциялық реакция туғызатын қасиеттерді, белгілерді, ерекшеліктерді қабылдайды. Сондықтан музыка туындысын тікелей күшті эмоция туғызатын белгілі бір акустикалық немесе оптикалық-акустикалық орта ретінде қарастыруға болады. Музыканың эстетикалық тәрбие беру мүмкіндігінің толық пайдаланылмай отырған себебі оқу жұмысының ғылыми негізделген әдістемесінің болмайды. Мұндай ғылыми әдістеме мынадай үш ілікке негізделген болуы тиіс: деп есептедік: психофизиологиялық, симптоматиялық, нәрселік-жағдайлық. Музыка арқылы эстетикалық тәрбие беру жұмысының ғылыми негізделген әдістемесінің құрылуы мыналарды анықтаумен байланысты болды: музыкалық материалды игеру үрдісінде оқушыларда гармония жөніндегі түсінікті, кідірістік және эстетикалық қабылдауды қалыптастыратын нақты педагогикалық тәсілдер.

Қазақстан XXI ғасыр табалдырығын аттай отырып, заман рухына әрі өз халқының мәдениетіне сай келетін ұлттық білім беру үлгісін іздестіруде.

Сол себептен де жас ұрпаққа тәрбие берудің сапалық деңгейін көтеріп, сұлулық пен көркемдікті қабылдау қабілетін, сезімін, музыкалық-эстетикалық талғамын дамыту, ізгілікке баулу, өз ісіне деген шығармашылық күштарлығын, талабын, қызығушылығын арттыру бүгінгі күннің өзекті мәселелері болып отыр.

Әр халықтың эстетикалық дүниетанымы, мәдениеті, эстетикалық талғамы өнер және әдеби туындыларымен ерекшеленетіні өмір шындығы. Ұрпақ

тәрбиесінде халық ауыз әдебиеті шығармалары баланы сұлулық заңдылықтарымен таныстыру және әсемдікке баулу құралы екені сөзсіз. Өйткені, ауыз әдебиеті жанрларын балалар бар жан - жүрегімен қабылдайды, сезінеді, сол арқылы өмірді танып, оған көзқарасы қалыптасады, мінез-құлық мәдениеті жетіліп, қоршаған орта туралы білімі дамиды. Сондықтан, мектепте халықтың бай қазынасы ауыз әдебиеті арқылы шығармаларға балалардың қызығушылығын дамыта отырып, ұлтымыздың салт-дәстүрі мен тұрмыс-тіршілігі, музыкалық шығарманың ерекшеліктері т.б. жайында карапайым түсініктер беріледі. Қазақ фольклоры материалдарын зерделеу, осы мәселе жөніндегі ғылыми-педагогикалық жұмыстармен танысу, ертегілерге, жұмбақтарға, мақал-мәтелдерге, жаңылтпаштарға, санамақтарға қызығушылығын ерте бастан оятып дамыту басты міндет. Бұл орайда халық ауыз әдебиеті арқылы оқушылардың музыкалық- эстетикалық талғамын, сезімін, қызығушылығын, қабылдауын, мәдениетін қалыптастыруды теориялық және практикалық тұрғыдан зерттеу қажеттілігі туындап отыр.

Ұлттық мәдениет пен жеке тұлғаның рухани және жан-жақты дамуындағы ауыз әдебиетінің әсері мен оқу, білімнің маңызы туралы Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаев, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов сынды халқымыздың ағартушы-қайраткерлері құнды пікірлер айтқан. Қазіргі заман талабынан туындайтын басты мәселелердің бірі- жас ұрпақты жаңа қоғам мүддесіне лайықты жан-жақты парасатты азамат ретінде қалыптастыру, оның бойында ұлттық психология, ұлттық сананы орнықтыру, әлеуметтік ортадағы, өзін қоршаған дүниедегі табиғат, адам өміріндегі, әдебиет пен өнердегі тұрмыстағы, салт-дәстүрдегі сұлулықты, әсем көріністерді сезіне түсіне білуге тәрбиелеу. Олай ата-бабаларымыздың салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрпын, әдеби, мәдени бай қазынасын баланың зердесіне орнықтырып, парасатты, музыкалық-эстетикалық талғамы жоғары азамат тәрбиелеп өсіру баршаның міндеті. Жас жеткіншектерге эстетикалық, тәрбие беру жүйесін зерттеген ғылымдардың ғылыми еңбектерін талдай келе, эстетикалық тәрбие туралы әр ғалымның өзіндік пікірі бар екеніне көзіміз жетті. Мәселен, «Музыкалық-эстетикалық тәрбие болмыстағы және өнердегі сұлулық пен әсемдікті қабылдау және эстетикалық түсінікті, сезім мен талғамды тәрбиелейтін, өнерде және өмірде сұлулықты жасау, оған қатысу қабілетін, қажетсінуін қалыптастыратын жан-жақты тәрбиенің құрамдас бөлігі», -деп анықтама берілсе, эстетикалық тәрбие туралы қысқаша сөздікте:

«Музыкалық-эстетикалық тәрбие дегеніміз – адамның өмірдегі және өнердегі әсемдікті қабылдау қабілетін жетілдіруге арналған шаралар жүйесі», - делінген.

Музыкалық - эстетикалық тәрбиені дамытуда қазақ халқының музыкалық-шығармашылық өнері маңызды орын алып отыр.

Оның балалар үшін өнегелік-әсемдік мәні бар, себебі музыка олардың әсерлі сезімдерін оятып, көтеріңкі көңіл тәрбиелеп, рухани өрлеуге жетелейді.

Музыкалық шығармаларды тыңдау негізінде балалардың есту қабілеті дамиды. Бұл орайда ғалым М.Х. Балтабаев өз еңбектерінде қазақтың халықтық музыкалық шығармашылығы жас жеткіншектерге көркем-эстетикалық тәрбие беру құралы ретінде қарастырылып, оның мәні мен орны белгіленген, өзіндік ерекшелігі анықталған. Мектептегі музыкалық тәрбие мен оқытуда халық әні шығармашылығының ерекше маңызды екенін және оның жалпы білім беретін мектептегі музыкалық мәдениетті қалыптастыруда бірінші орында екенін назарға ала отырып, академик Б.В. Асафьев мектептегі музыкалық білім беруде халық фольклорын кеңірек қолданудың өте қажет екенін түсіндіреді.

Жоғарыда келтірілген қағидаларды саралай келе, музыкалық-эстетикалық тәрбие дегеніміз - тұлғаның музыкалық талғамын, эстетикалық сезімі мен қызығушылығын, мәдениеті мен эстетикалық қажеттелігін қалыптастырып, болмыстағы құбылыстар мен өнер туындыларындағы әсемдікті қабылдай білу және өзіндік шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған мақсатты, жүйелі жүргізілетін тәрбие жұмысы деп түсінеміз.

Музыкалық-эстетикалық қабылдау - адамның қоршаған ортаға, табиғатқа, еңбекке деген адамгершілік сапалары мен эстетикалық көз-қарасының қалыптасуына негіз болатын сезімдік-эмоционалдық және интеллектуалдық қабілет. Жалпы психологтардың қабылдауға Берген анықтамаларын талдай отырып, мынадай тұжырымға келгенін көреміз:

«Қабылдау-сыртқы дүниедегі заттар мен құбылыстардың мида тікелей әсер еткен кезде тұтастай бейнеленуі». Демек, музыкалық-эстетикалық қабылдау баланы қоршаған заттардың сұлулығынан, көркемдігінен, әсемдігінен алған әсері нәтижесінде пайда болады. Ол мақсаттылығымен ерекшелене отырып, эстетикалық түсінік пен эстетикалық таным әрекеттері бар жерде толық жүзеге асады.

Баланың таным процесі эстетикалық әсерленумен неғұрлым тығыз байланыста болса, оның қабылдауы соғұрлым тереңірек және нәтижесі құндырақ болады. Сондықтан музыкалық-эстетикалық қабылдау жөніндегі жұмысты нақты белгілеп, талаптарды дұрыс анықтаған жөн. Бұл эстетикалық тәрбие құралдары мен әдістерін әдістемелік тұрғыдан дұрыс іріктеп, түрлендіре пайдалануға мүмкіндік береді. Мектеп оқушыларының музыкалық-эстетикалық қабылдауын тәрбиелеу мақсатында қазақ фольклоры жанрларын пайдалану, олардың өнер мен өмірдегі әсемдікті түсінуіне, көру мен есту түйсіктерін жинақтауға, танымдық процестерінің дамуына көмектеседі. Сонымен қатар ауыз әдебиеті жанрлары балалардың көркемдік тапқырлығы мен дағдыларын, шығармашылық іс-әрекеттерін жетілдіреді. Сол себептен де, қазақ фольклор жанрларын балалардың музыкалық-эстетикалық қабылдауын дамытуда тәрбие құралы ретінде пайдаланған жөн деп ойлаймыз.

Музыкалық шығарманы қабылдау процесі үстінде оқушы оны толық тыңдайды, бірақ толық түсінбеуі мүмкін. Сол сәттегі мұғалімнің жан-жақты, нақты, әсем, орынды қазақ фольклорының түрлерін, атап айтқанда мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, ертегі-аңыздар т.т. көмекке келіп, түсінбеушіліктен

толық саналы ұғынуға біртіндеп, дәйекті түрде жүргізілуге бағытталынады. Сабақтағы музыкалық қабылдау ойлаудың күрделі үрдісін талап етеді, соның нәтижесінде ғана бірте-бірте музыкалық бейне сомдалады. Әуендік интонациялар, ырғақтық құрылымдар, өзгермелі-құбылмалы даму құрылысы, тембрлік сипат, орынды балалар фольклорын қолдану арқылы ғана музыкалық бейне пайда болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Қазақстан мектебі , №2, 2004, 5-16-б.
2. Белинский В.Г. Шығармалары. 1-т. 1948.
3. Самұратова Т. Эстетикалық тәрбие берудің мәні үлкен//Қазақстан мектебі №8, 2004
4. Балғабаева А. Эстетикалық мәдениетті қалыптастыру // Тәрбие құралы № 2,2006

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Ж.Т.Файзулина⁴
Г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

Аннотация. подчеркивается, что в восприятии музыкального произведения очень важна атмосфера настроения слушателя. Для этого наряду с подбором высокохудожественного репертуара, достойного школьного возраста, музыкального опыта, проводится параллельная сортировка детского фольклора. Использование фольклорного материала заранее, а то и позже, усиливает интерес учащегося, фиксирует его слушательскую целеустремленность и, таким образом, создает потребность в музыке.

Ключевые слова: музыка, эстетика, идея, направление, категория.

К. К. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, Zh.T Fayzulina⁴

*G. Kokshetau, Republic Of Kazakhstan
A. Myrzakhmetova Kokshetau University*

Abstract. it is emphasized that the atmosphere of the listener's mood is very important in the perception of a musical work. For this purpose, along with the selection of a highly artistic repertoire worthy of school age, musical experience, a parallel sorting of children's folklore is carried out. The use of folklore material in advance, or even later, strengthens the student's interest, fixes his listener's purposefulness and, thus, creates a need for music.

Keywords: music, aesthetics, idea, direction, category.

ОӘЖ. 36. 102

Зейин Оңғарбай

Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 2-курс магистранты

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМ МЕН ҰЛТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Болашақ мамандарды қазақстандық патриотизм мен ұлттық рухта тәрбиелеу жолдары қарастырылған. Ұлттық негізде патриоттық тәрбие беру ісінің маңызы зор. Өйткені егеменді ел болған соң сол елдің елдік белгісі – ұлттық патриотизм тәрбиесі айқын көрінуге тиіс. Сан ғасырлық ұлттық тәрбиені, қазақ ойшылдары мен азартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектеріндегі ұлттық тұлға тәрбиесі туралы ой-пікірлердің дамуын, халқымыздың шынайы ұлттық тұлғасы болған ақын - жазушы, ғалым және қоғам қайраткерлерінің үлгі-өнегесін тәрбие мәселесінде пайдалану да қарастырылған.

«Ең зор ізгі ерліктерді Отанға деген сүйіспеншілік туғызған» Ж.Ж. Руссо Заманымыздың заңғар жазушысы М. Әуезов: «Адам баласы жан жемісін татпай, өмірдің терең мағына, шын мақсұтына түсіне алмайды» деген екен. Жан жемісі, ең алдымен, оқу, білім, тәрбие десек, сол жемісті берер мәуелі ағашымыз – оқу орындары, білім ошақтары [1, 135].

Білім беру мен тәрбиенің негізгі міндеті - өз елінің азаматын, патриотын тәрбиелеу. Жалпы патриотизм дегеніміз – әрбір азаматтың Отанға деген сүйіспеншілігі, мемлекеттің алдындағы борышын жанқиярлықпен орындауы. Ал қазақстандық патриотизм - Қазақстан азаматының өзін осы елдің төл перзенті, нағыз азаматы ретінде сезінгенде, Қазақстанды өзінің туған елі, Отаны деп есептегенде ғана қалыптасады. Қазақстандық патриотизм, қазақстандық интернационализммен, яғни қазақстандық отансүйгіштік қазақстандық ұлтаралық татулықпен тығыз байланысты. Оның негізінде ұлттық және мемлекеттік идеология жатыр. Қазақстанда тұратын 130 – дан астам ұлт өкілдерінің Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздеріне ерекше құрметпен қарауы, шын ниетімен қадірлеуі, Қазақстан азаматының Конституциялық құқығын сақтауы. Әрбір ұлттың Қазақстанды ортақ үйіміз деп санай білуі.

Қазақстанда тұратын барлық халық ұлтына қарамай Отанды қорғауға дайын болуы. Қазақстан Республикасы азаматының Отанын қорғауға деген жауапкершілігін қалыптастырып, Қазақстан халқының мүддесіне деген

патриоттық сезімдерін ояту. Бүгінгі Тәуелсіз Қазақстанның жағдайында патриотизм, ұлтаралық татулық жаңа мағынаға ие болып отыр. Себебі Қазақстанды Отаным деп білетін әрбір азамат Қазақстанды сүйіп, соның азаматы болу, Қазақстанды қорғау, елдің дамуына, өркендеуіне өз үлесін қосуға міндетті. «Патриотизм» - гректің сөзі. Патриотизм қазақ тілінде жерлес, отандас дегенді білдіреді, демек, Отанын, ұлтын сүю, оны жаудан қорғау. Қазақ халқы - өзге халықтардай өз Отанын, өз ұлтын шын жүрегімен, жан- тәнімен сүйген халық. Қазақ халқының Отанын, жерін, суын, табиғатын сүюге жастарды тәрбиелеу ерте заманнан өзімен бірге дамып келеді. Батырларымыз «ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен», тентекті тезге салған шешендік асыл қазына – тіл өнерімен Отанын, жерін, ұлтын жаудан қорғаған. Халқымыздың өз елін қорғауда ерлігі аңыз болып өлең-жырға қосылған Қобыланды, Алпамыс, Ер Тарғын, Ер Сайын, Ер Қосай, Қамбар, Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай, Сұраншы, Саурық, Сырым, Исатай, Махамбет сияқты батырлары жастайынан халық тәрбиесінің бесігінде тербеліп өскен. Қазақ елі қаншама қырғынды бастан кешті, қаншама рет ұлт болашағына қауіп төнді, сонау Ұлы Отан соғысы жылдарында кеудесін оққа төсеген қаншама ұлт өкілдері Жеңіс күнін жақындатты, қаншама ана өз ұлынан, қаншама ұл өз әкесінен, қаншама әйел өз жарынан айырылды?! Ерлік істер еш кеткен жоқ, сол қасиетті күнді жақындатуға қазақстандық батырлар да өз үлестерін қосты, Отанын жаудан қорғады, ұрпағына бейбіт өмір сыйлады.

Қазақтың ұлтжандылығы, отансүйгіштігі ежелден қалыптасқан. Қазақтың анасы өз ұрпағының жауға шабар батыр, елін сүйер, табиғатын аялар, үлкенін қадірлер, кішісін қамқорлар, саналы азамат болып қалыптасуы үшін жасынан тәрбиелеген. Сөзімізге бесік жырлары, қазақтың мақал- мәтелдері, шешендік сөздері дәлел бола алады. Туған жер, Отан туралы мақалдар-мәтелдеріне назар аударсақ: «Туған жерге туың тік», «Туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас», «Отан оттан да ыстық», «Өзге елде сұлтан болғанша, өз елінде ұлтан бол», т.б. Туған халықтың тілі, елдің мұңы, табиғаттың сыры асыл жыр- бесік жырымен нәрестенің санасына анасының ақ сүтімен бірге сіңіріледі. Бесік жырында ананың балаға деген махаббаты ғана емес, ұрпағына деген сенімі мен үміті қоса айтылады. Қолымызға іс алып, Мойыныңа күш алып, Бізді бағар ма екенсің? Құрығыңды қайырып, Жаудан жылқы айырып, Жігіт болар ма екенсің? Қарағай найза қолға алып, Жауға тиер ма екенсің? Қашқан жаудың артынан Түре қуар ма екенсің? – деп өскелең ұрпағынан батырлық пен батылдықты қана талап етіп қоймай: Қуып ойдың жетігін, Біліп ғылым тетігін Ғалым болар ма екенсің? Еңбек етіп бар елге, Өнерімен әлемге Мәлім болар ма екенсің? – деп дарынды туған ұл мен қызға білімді болуды, өнер жолын қууды мақсат етеді. Айналайын, балам-ай, Айналсын сенен анаң-ай! Әлдилеп сені сүйгенде, Анаңның болар көңілі жай, Әлди, балам, әлди! – деп аналық бар мейірім шуағын тәтті де жұмсақ сөздерімен нәрестеге арнайды. Осы орайда белгілі ғалым М. Ғабдуллин: «Халықтың ойынша, жас бала өсе келе, ер жеткен соң, еліне қызмет етуге тиісті. Мал бақ, кәсіп ет, ел- жұртыңды жаудан қорға деген

ойын халық бесікте жатқан балаға ақыл- тілек етіп білдіреді және кімді ардақтайтынын да аңғартады» - дейді. Жас нәрестесіне арнаған ананың әлдиінде үлкен сыр жатыр. Ұлттық патриотизмді қалыптастыруда салт-дәстүрлердің атқаратын орны ерекше [2, 145].

Ұлттық патриотизм дегеніміз – ең алдымен әрбір ұлтқа деген сүйіспеншілікпен қарау, оның ұрпақтан ұрпаққа үзілмей жалғасып келе жатқан құндылықтарын бойына сіңіру. Ұлттық негізде патриоттық тәрбие беру ісінің маңызы зор. Өйткені егеменді ел болған соң сол елдің елдік белгісі – ұлттық патриотизм тәрбиесі айқын көрінуге тиіс. Білім мен тәрбие беру арқылы ХХІ ғасырдың адамы өз қоғамының азаматы, келешектің иесі, ой-өрісі кең, жан дүниесі бай, ұлттық менталитеті жоғары, кәсіби білікті, адамдармен дұрыс қарым- қатынас жасай алатын жауапкершілік сенімі биік, сегіз қырлы, бір сырлы қайталанбайтын дара тұлғаны жасауға мүмкіндік бар. Тәуелсіз Қазақстан жағдайында патриоттық тәрбие беру жастардан бастау алады. Қазақстан – көп ұлтты мемлекет. Оның өзіне тән ұлттық, қоғамдық ерекшеліктері бар. Сондықтан жастардың бойына патриоттық сезімді қалыптастыратын болсақ, Қазақстанның даму жолында өзінің сара жолы бар екенін ескеру орынды. Қазақы дүниетаным, ақыл-ой, тағылымдық ұлағат ғасырлар бойы шындалып қалыптасты. Сан ғасырлық ұлттық тәрбиені, қазақ ойшылдары мен ағартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектеріндегі ұлттық тұлға тәрбиесі туралы ой-пікірлердің дамуын, халқымыздың шынайы ұлттық тұлғасы болған ақын - жазушы, ғалым және қоғам қайраткерлерінің үлгі- өнегесін тәрбие мәселесінде пайдалану да қарастырылуда. Жастардың бойында патриоттық сананы қалыптастыру тек қана жиын өткізумен шектеліп қалмауы тиіс. Бұл бағытта атқарылатын тәрбие жұмысының ең өзектісі, ең маңыздысы патриоттық сезімнің жастардың бойына сіңірілуі. Қазақстан жағдайындағы патриоттық тәрбие оқу және оқудан тыс тәрбие жұмыстарының бірлігінде, студенттердің дербес ерекшеліктерін есепке ала отырып, тәрбие әдістерін мақсатты түрде тандап, олардың үздіксіз өзгеруі мен күрделенуінің, көп түрлі болуының нәтижесінде ғана жүзеге аспақ. Ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әрбір оқытушы, тәрбиеші, ғалым- ұстаз өз жұмысының негізгі мақсатын от жүрегі Отан деп соғатын жастарды тәрбиелеу деп алса, ұлт болашағына, ел тыныштығына сеніммен қарауға болады. Сонымен, болашақ жас маманды патриотизмге тәрбиелеу жұмысы қазіргі білім жүйесінің қажетті компоненті болып табылады. Тәрбиенің күрделі үрдісінің маңызды бір қыры жастардың патриоттылыққа бағытталған тұлғасын тәрбиелеу болуы тиіс [3, 123].

Жастарды патриоттық рухта тәрбиелеу тек қоғам мен мемлекеттің сұраныстарына ғана емес, әрбір жастың дара тұлғалық дамуына бағытталған болуы шарт. Өйткені Отанға деген сүйіспеншілік адамның өзін тұлға ретінде сезінуіне, өз елін мақтан тұтуына, өзін онымен байланысты сезінуіне мүмкіндік береді, ал бұл болса, оның өмірде өзіне сенімді болуына, рухани және адамгершілік құндылықтарының артуына септігін тигізеді. Тәрбие жұмысының

мақсаты жастарды Қазақстанның жарқын болашағына сенімді болып, еліміздің патриоты болуын қамтамасыз етуге тәрбиелеу. Жастардың бойына ұштасқан ұлттық дәстүрлер, ата салтқа, туған өлке, жерге, тілге, өзге ұлт өкілдеріне сыйластықты, Отанға деген сүйіспеншілігін, Отан алдындағы әскери міндетін атқаруға психологиялық, моральдық дайындықтарын қалыптастыру. «Қазақстан елінің жас ұрпақтарын отаншылдыққа тәрбиелеу – аса маңызды идеологиялық міндеттеріміздің бірі деп білеміз. Ұлттық егемендік пен тәуелсіздікке қол жеткізуіміз халқымыздың өз құқықтарын, ұлттық болмысын қайта қалпына келтіріп, әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуы үшін шексіз мүмкіндіктер туғызды. Елімізде әлеуметтік-экономикалық даму қолға алынған көптеген реформалармен іске аса бастаса, рухани салада ұлттық құндылықтарды қайта қалыптастыру және көркейту, ғылым, білім, мәдениетті дамыту мен еркін ойлылыққа негіз қаланды. Бұл үдерісте халыққа рухани күш-қуат беретін шынайы тарихи сананың алатын орны ерекше. Тарихи сананы қалыптастыру келер ұрпақты өткеннен сабақ алып болашаққа үмітпен қарауға, зерделеуге мүмкіндік береді.

Тарихи сананы қалыптастыру үшін қазақ мемлекетінің сан ғасырлық тарихын түсіндіріп беру - басты шарт. Осы ұлан-байтақ Еуразия сахарасында сақ, үйсін, қаңлы, найман тайпаларынан бастап Кеңес дәуіріне дейінгі тарих сан қилы оқиғаларға толы. Тәуелсіздіктің қасиетін түсіндіру үшін патриоттық тәрбиенің мәні ерекше. Қазіргі уақытта білім беру барысында өзінің өзектілігін жоғалтпаған мәселе - жастарды патриоттық рухта тәрбиелеу мәселесі болып отыр. Оны жүзеге асырудың мынандай жолдарын ұсынуға болады:

- ұлттық салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды білу және құрметтеу;
- көрнекті қоғам, мемлекет қайраткерлерінің еліне сіңірген еңбегін, қызметін жастарға кеңінен насихаттау, оларды құрметтеуге тәрбиелеу;
- ұлт-азаттық көтерілістердегі қол бастаған батырлардың жанқиярлық ерліктерін марапаттау;
- жалпыадамзаттық мәдениетке үлес қосқан қазақ жазушылары мен өнер қайраткерлерінің туындыларын мақтан тұту;
- мемлекеттік рәміздерді, Конституцияны құрметтеуге тәрбиелеу;
- туған өлке тарихына қызығушылықты арттыру [4, 142].

Қай тақырыпты түсіндірсеңіз де отаншылдық позициядан бастау алып, мемлекеттік мүддені басқаларынан жоғары қоя білу отаншылдық тәрбие берудің негізін құрауы тиіс. Әсіресе, тәуелсіз Қазақстанның тыныштығын қорғаушы бүгінгі жастар, яғни ертеңгі отан қорғаушылардың бойында Отаншылдық қасиеттерді сіңіруде қазақ батырларының ерлігін дәріптеу, насихаттау ерекше орын алады. Егер де тарихқа көз жүгіртер болсақ, онда еліне елеулі, қол бастаған көсем, суырылып сөйлеген шешен, дала демократиясының ту ұстар перзенттері – батырлар болғанын аңғару қиын емес. XVII ғасырдың ІІ-ші жартысынан бастап батырлардың әлеуметтік сословиесі көтерілді. Батырлар - ержүрек адамдар ғана емес, сонымен қатар көбінесе әскери міндеттерді жүзеге асырумен айналысатын адамдардың жеке дара қасиеті. Батыр атағы ешқашан

мұраға қалдырылатын болмаған, оны тек жеке ерлікпен алған. XVIII-XIX ғасырдың бірінші жартысында қазақ қоғамында батырлардың әлеуметтік тобының маңызы мен саяси ықпалы өте зор болды. Мұның өзі сыртқы қауіпке, отаршылдық қыспаққа және қазақтардың әлеуметтік ұйымдасуында әскери құрылымдар рөлінің арта түсуіне байланысты болды. XVIII ғасырда жоңғарлар басқыншылығына пәрменді тойтарыс беруді ұйымдастыру қажеттігі әуелі әскери сахнада, ал сонан соң саяси сахнада да халықтың жол бастаушылары мен қолбасшылары – батырлардың аса көрнекті шоғырының пайда болуына алып келді, олар – қазақ қоғамының төменгі буындарынан өсіп шыққан Бөгенбай, Қабанбай, Малайсары, Баян, Райымбек, Жәнібек, Тайлақ, Есет, Олжабай және т.б. еді [5, 721].

Ал қазіргі еркін елдің жастары осы батыр бабаларымыздың ұлтжандылық, отансүйгіштік, әділеттілік, толеранттық, мәмілегершілік, патриоттық қасиеттерін үлгі тұтып, жасампаздық пен бейбітшілік ұстанымдары негізінде ірге тасын қалаған еліміздің өсіп- өркендеуіне және кемелденуіне өздерінің интеллектуалды әлеуеті, ақыл-парасаты мен қыран құстың қанатындай күш-қуатын аянбай жұмсауы тиіс. «Болашақтың ірге тасын бірге қалайық» деген елбасының Жолдауы жастардың тарих сахнасындағы тұтастықтың, елдіктің, бірліктің символы екендігін тағы да айқындай түсетіні ақиқат.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Әуезов М. Көп томдық шығармалары. – Алматы: Рауан, 2004.- 464
2. Ғабдуллин М. Ана туралы ойлар. – Алматы: Кітап, 1999. – 281 б.
3. Тебегенов Т. Халық ақындары шығармаларындағы әдебиет пен фольклор дәстүрі. – Алматы. Білім, 2001. - 346 б.
4. Нұрмұратов С.Е. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік философиялық талдау. – Алматы: Рауан, 1999. – 176 с.
5. Тәжібаева С.Ғ.Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. – Алматы, 1993. – 247 б

Аннотация

Есть пути воспитания будущих специалистов в духе казахстанского патриотизма и национализма. Очень важно патриотическое воспитание на национальной почве. Ведь после становления суверенным государством должен быть отчетливо виден национальный символ страны - воспитание национального патриотизма. Многовековое национальное воспитание, развитие идей о воспитании национального самосознания в произведениях казахских мыслителей и просветителей, общественных деятелей, использование образцов для подражания в воспитании поэтов, писателей, ученых и общественных деятелей, являющихся подлинно национальными фигуры нашего народа.

Annotation

There are ways to educate future professionals in the spirit of Kazakhstani patriotism and nationalism. Patriotic education on a national basis is very important. After all, after becoming a sovereign state, the country's national symbol - the education of national patriotism - must be clearly visible. The centuries-old national education, the development of ideas about the education of national identity in the works of Kazakh thinkers and educators, public figures, the use of role models in the education of poets, writers, scientists and public figures who are true national figures of our people.

ӘОЖ 752.63

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, А.Ж.Абдрахманова⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

КИКІЛЖІНДІ БОЛДЫРМАУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада белгілі бір кикілжің жағдайдағы көрсететін мінез-құлық стиліңіз өзіңіздің жеке бастық қызығушылықтарыңызды және екінші жақтың қызығушылықтарын қанағаттандыру шегімен анықталады. Кикілжіңдік жағдайға түскенде оны эффективті анықтау және шешу үшін кикілжің жағдайына байланысты мінез-құлық стилін, кикілжіңге түскен басқа адамдардың стильдерін, сонымен бірге кикілжіңнің табиғатын анықтап алу қажет.

Түйін сөздер: ұрыс, кикілжің, стиль, эффект, қызығушылық.

Кикілжіңді шешудің бес негізгі стильдері бар. Олар Томас-Килменн әдісі деп аталатын жүйенің негізіне салынған бағдарламаларда бейнеленген және кеңінен қолданылған. Жүйе әрбір адамға кикілжің жағдайы барысында өзінің жеке мінез-құлық стилін анықтауға көмектеседі. Кикілжің жағдайына байланысты көрсететін мінез-құлықтың негізгі стильдері, екі немесе одан да көп кикілжіңдесуші жақтардың қызығушылықтарының сәйкес келмеуінен пайда болатын кезкелген кикілжіңнің жалпы себебімен тығыз байланысты.

Бұл топ өзіңіздің және кезкелген басқа адамның стилін анықтауға көмектеседі. Алдымен белсенді және енжарлы әрекеттер деп белгілеп қойған жақтан бастаңыз. Егер сіздің реакцияңыз енжарлы болса, онда сіз кикілжіңнен шығуға тырысасыз; ал егер де белсенді болса, онда сіз оны шешуге талпынасыз. Мұндай бағалауды өзіңізге және кикілжіңдесуші екінші жаққа да қолдансаңыз болады. Тордың жоғарғы жағы бірігіп әрекеттесуге жатады. Егер де сіз бірігіп әрекеттесуді қаласаңыз, онда сіз кикілжіңді кикілжіңдесуші адаммен немесе кикілжіңге қатысушы адамдар тобымен бірігіп шешуге тырысасыз. Ал жеке әрекеттесуді қаласаңыз, онда мәселені шешудің өз жолын іздейсіз.

Тордың екі бөлігін біріктіргенде, ортасындағы компромисс стилімен қоса бес стильден тұратын матрицаны аласыз. Ол бірдей деңгейде кооперативті және индивидуалды, сонымен бірге енжарлы және белсенді мінез-құлықты қамтиды. Егер де әртүрлі стильдерге мұқият қарасаңыз, әдетте өзіңіздің кикілжін жағдайларда қолданатын стильді тануыңыз мүмкін; сонымен қатар сізбен байланысты адамдардың әдетте қолданатын стильдерін де анықтай аласыз. Бірақ белгілі бір жағдайда сіз басқа стильді қалауыңыз мүмкін. Әрбір адам қандай да бір деңгейде осы стильдердің барлығын қолдануы мүмкін, бірақ әдетте әрбір адам приоритеттісін қолданады. Төменде аталған стильдердің бәріне қысқаша сипаттама берілген және соңында олардың әрқайсысын қолдану тәсілдері көрсетілген.

Қарсыластық стилі

Тор көрсеткендей, қарсыластық стилін қолданатын адам белсенді болады және кикілжінді өзінің жеке жолымен шешуді қалайды. Оны басқа адамдармен бірлесіп әрекеттесу онша қызықтырмайды, бірақ ерікті шешім қабылдауға қабілетті. Мұндай адамдардың пікірі: «Мені басқалар не ойлайтыны қызықтырмайды. Мен оларға мәселені шешудің өзімнің жолын дәлелдеймін». Немесе, Томас пен Килменн процесінің динамикасы бойынша, сіз бірінші кезекте өзіңіздің мәселе шешімін басқаларға қабылдатқызып, басқалардың қызығушылықтарына кері әсерін тигізіп, өзіңіздің қызығушылықтарыңызды қанағаттандыруға тырысасыз. Мақсатқа жету үшін еріктік сапаларыңызды қолданасыз: егер ерігіңіз жеткіліктідей күшті болса, онда мақсатыңызға жетесіз.

Мұндай тәсілді қолдану бір адамның жүз пайыз ұтуына, ал екіншісінің нөл пайыз ұтуына алып келеді. Ұтқаны сонымен қатар өзін кінәлі сезінсе, ал жеңілгені ренжіп қалуы мүмкін. Мысалы, екі адам бір уақытта теледидардан екі түрлі бағдарламаны көргісі келеді. Өмірдегі кездесетін қарапайым жағдай.

Біріншісі пультті алып: «Мен өз футболымды көремін, және мені сенің проблемаң қызықтырмайды» дейді. Ол өмір бойы емес, бірақ қазіргі жағдайда ұтты. Ал егер екіншісі оның бүгінгі әрекетінен сасқалақтап қалса, онда ертең ол мұндайға одан да күштірек қарсыласуға дайын болады. Егер біріншісі екіншісінен күштірек анық болса да, сонда да екіншісі қарсыласуы мүмкін. Мысалы, келесі де екіншісі теледидардың пультін тығып қоюы мүмкін немесе бір нәрсені сындыруы мүмкін, т.б. Сонымен мінез-құлықтың мұндай тәсілі ұзақ уақытты перспективада тек теріс нәтижелерден тұрады.

Мұндай стильді қолдану сіз үшін белгілі бір беделге, басшылыққа ие болғанда ғана эффективті болады; сіз шешіміңізді немесе берілген жағдайға дұрыс келуіңізді түсінгенде ғана бас тартпай шешіміңізді дәлелдеуге мүмкіндігіңіз бар. Бірақ, сонда да бұл стиль жекелік қарым-қатынаста қолданатын стиль емес; адамдармен жақсы қарым-қатынасыңызды сақтап қалғыңыз келсе, қарсыластық стилі оларда жағымсыз сезім тудыруы мүмкін.

Бұл стильді қолдануға болатын жағдайлардың мысалдары:

- нәтижесі сіз үшін өте маңызды болғанда;

- шешім қабылдау үшін сіз жеткілікті беделдісіз және сіздің ұсынған шешіміңіз сол жағдайға байланысты ең жақсы шешім;
- шешімді тез қабылдау қажет және ол үшін сіздің беделіңіз жеткілікті болғанда;
- сіз үшін жылдам әрекет етуді қажет ететін критикалық жағдайда;
- шешімнің басқа жолы жоқ екенін сезінгенде;

Сіз бұл стильді қолданғанда әйгілі болмауыңыз мүмкін, бірақ шешіміңіз нәтижелі болса, жақтастар жаулап алуыңыз мүмкін. Бірақ сіздің негізгі мақсатыңыз болып, басқалармен жақсы қарым-қатынас құру болса, онда бұл стильді қолданудың қажеті жоқ; бұл стильді негізінде сіз ұсынған мәселе шешімі сіз үшін өте маңызды болғанда, оны жүзеге асыру үшін жылдам әрекет ету қажет екендігін сезінгенде және жеткілікті бедел мен ерікті болып жеңіске сенгенде қолданған дұрыс.

Кикілжіңнен кетіп қалу стилі.

Кикілжің жағдайына байланысты бес негізгі мінез-құлық стильдерінің екіншісі, кикілжің барысында өзіңіздің құқығыңызды қорғамай, мәселені шешу үшін ешкіммен бірлеспей немесе кикілжіңді шешуден аяқ тартқан кезде жүзеге асады. Бұл стильді сізге қатысты мәселе сіз үшін онша маңызды болмағанда, бұл мәселені шешуге уақытыңызды, күшіңізді жоғалтқыңыз келмегенде немесе өзіңізді сенімсіз жағдайда екенізді сезінгенде қолдануға болады. Сонымен қатар өзіңіздің қателігіңізді және басқаның дұрыстығын сезінгенде немесе кикілжіңдесушінің беделі жоғары екенін білгенде бұл тәсілді қолданған дұрыс. Мұның барлығы - өзіңіздің жеке позицияңызды жақтаудың себептері. Сіз тақырыпты өзгертіп жіберуіңізге, бөлмеден шығып кетуіңізге немесе кикілжіңді жоятын немесе кейінге қалдырып қоятын т.б. әрекеттер істеуіңізге болады. Сіздің пікіріңізше: «Мен мұнымен қазір айналыспаймын».

Қысқаша айтқанда, сіз өзіңіздің жеке қызығушылықтарыңызды және басқа адамның қызығушылықтарын қанағаттандыруға талпынбайсыз. Оның орнына көптеген әрекеттер арқылы кикілжіңді кейінге қалдырып, оны шешудің жауапкершілігін басқаның мойнына артып, оны өршіте, мәселеден кетіп қалуға тырысасыз.

Жоғарыда айтып кеткендей, мұндай адам кикілжіңнен қашып, кезкелген жағдайларда ештеңе болмағандай қасиет көрсетеді; мұндай адам өзін тіпті кикілжіңге түспейтін, кикілжіңді адам емеспін деп жиі айтады.

Бірақ шындығына келгенде, мұндай тәсілді қарапайым өмірлік мысалда қарастырсақ, онда біз тіпті басқа суретті аламыз. Кикілжіңнен кетіп қала беру нәтижесінде, оған қатысушылардың бойына жағымсыз сезім жинала береді екен. Мұны теледидар мысалында қарастырайық. Біреуі футбол көргісі келгенін, екіншісі өзінің сүйікті фильмін көргісі келгенін айтады. Осыдан екеуі де үндемей қалады. Егер де екеуі де кикілжіңнен кетіп қалу принципін ұстанатын болса, мұндай жағдайда қалай әрекет ететіні түсінікті – теледидарды өшіріп, сөнген экранға қарап отыру. Әрине, өмірде басқаша болуы мүмкін. Мысалы, екеуі де барып өздерінің жұмыстарымен айналысады, немесе басқа

бір үшінші бағдарламаны қояды және т.б. Бірақ ситуацияның мазмұны бұрынғыдай қалады: екеуі де қалағандарына жете алмайды. Әрине, олар бір-бірі туралы «егер ол болмағанда, мен тыныш қана өзімнің бағдарламамды көретін едім...» деп ойлайды. Егер де осындай жағдай тағы да бірнеше рет қайталанса, онда бұл жағдай әйтеуір бір уақытта біріншісі теледидар көремін дегенде, екіншісіне қажет болмаса да жауабына өзінің басқа бағдарламаны көретінін айтып қарсы шығуына алып келеді. Бұл сұрақ принципіалды сұраққа айналып кетті. Сондықтан да қиын адаммен араласуыңызға міндетті кезде және онымен контактілесуді жалғастыруға себеп жоқ кезде кикілжіңнен кетіп қалу стилін қолдану қолайлы. Мұндай тәсілді сонымен қатар шешім қабылдау барысында қалай әрекет етуді білмеген кезде және бұл шешімді қабылдау қажет еместігін білгенде нәтижелі болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Уткин Э.А. Конфликтология. Теория и практика. - М.: Экмос, 2000.- С. 67-70
2. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта.- М.: Аспект Пресс, 2007.- 200 с.
3. Анцупов А.Я, Шипилов А.И. Конфликтология. - М.: 2001. –123 с.
4. Корнелиус Х., Фейр Ш. Выиграть может каждый. - М.: 2008.- С. 56-60
5. Дмитриев А.В. Конфликтология. Изд. Гаролрики, - М.: 2001.- 300 с
6. Громова О.Н. Конфликтология. курс лекции, - М.: Педагогика, 2000. – 289 с

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, А.Ж.Абдрахманова⁴

Аннотация. В статье показано, что стиль поведения в той или иной конфликтной ситуации определяется порогом удовлетворения собственных интересов начальника и интересов другой стороны. При попадании в конфликтную ситуацию для ее эффективного выявления и разрешения необходимо определить стиль поведения в зависимости от конфликтной ситуации, стили других людей, попавших в конфликт, а также характер конфликта.

Ключевые слова: битва, вражда, стиль, эффект, интерес.

K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, A.J.Abdrakhmanova⁴

Abstract. The article shows that the style of behavior in a particular conflict situation is determined by the threshold of satisfying the boss's own interests and the interests of the other party. When getting into a conflict situation, in order to effectively identify and resolve it, it is necessary to determine the style of behavior depending on the conflict situation, the styles of other people involved in the conflict, as well as the nature of the conflict.

Keywords: battle, enmity, style, effect, interest.

ӘОЖ 56.584

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, А.К.Аубакирова⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАР

Аңдатпа. Мақалада өзіндік жұмысты ұйымдастыруда мұғалімнің кәсіптік шеберлігі. Бүгінгі таңда ғылым мен техника қарқындап өсіп отырған шақта мектеп бағдарламасы мен оқулықтарына, олардың барлық жетістіктерін еңгізу мүмкін емес. Осы себептен де мектеп ертеңгі білімнің негізін қалап, оқушылардың өздігінен ізденіп, білім алуларына мүмкіндік жасауы тиіс. Сапалы оқыту және өздігінен оқып білім алуға баулу негізінде ғана оқушылардан парсатты азамат тәрбиелеп шығуға болады. Осыған орай, мектеп бітіруші әрбір оқушы ғылым негіздерінің жаңалықтарымен хабардар болып, кейін сол алған білім мен іскерлігін одан әрі дамытуға тиіс. Бұл өскелең өмір талабы. Қазіргі кезде Қазақстан мектептерінде педагогикалық үрдістің сапасын көтерудің бай тәжірибесі жинақталып келеді. Солардың бірі педагогикалық үрдісте оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыру.

Түйін сөздер: ғылым, техника, кәсіп, логикалық, қабілет.

А.Байтұрсыновтың пікірі бойынша, бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керек. Мұғалімнің қызметі- оның білімнің, шеберлігі ұзақ жолды қысқарту үшін, балаға жұмысты әліне қарай шағындап, беру мен бетік белгілеген мақсатқа қарай түзеп отыру керек. Оқушылардың өзіндік жұмыстарының мән-мағынасын ұйымдастырудың тәсіл-амалдарын бір ғана белгімен сипаттауға болмайды.

Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру мұғалімнен шығармашылықты, шеберлікті; жоғары методикалық дайындықты талап етеді. Өзіндік жұмысыты ұйымдастырудың негізгі шарттары мыналар:

- мұғалімнің нақты тапсырмалар беруі;
- жұмысты орындаудың уақытын белгілеу;
- мұғалімнің басқаруымен оқушылардың дербестігінің өзара байланысы- олардың жұмысты өз еркімен және қолдарымен істеу, оған әсер ететін мотивтер;
- өзіндік жұмыс барысында орындалатын есептердің мазмұнын оқушы түсінуі керек;
- оның орындалуы жайлы оқушыларға нұсқау беру керек;
- жұмыстың орындалуын қадағалау керек;
- өзіне-өзі талдау жасау, байқау;

- оқушылардың жұмысын тексеру, қателерін анықтау.

Оқушылардың өзіндік жұмысына мұғалімнің тапсырмасы бойынша, өздері жоспар жасап, істің тәсілін анықтап, оның нәтижесін бағалап орындайтын жұмыстары жатады. Сонымен қатар, оқушылардың өзіндік жұмысының жоғары түріне олардың өз еркімен жаңа амал-тәсілдер қолданып жасайтын шығармашылық жұмыстары жатады.

Оқушылардың өздік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Өздік жұмыс кезінде оқушылар оқулықпен және дидактикалық материалдармен, түрлі анықтамалық кітаптармен, газет-журналдармен жұмыс істеуге үйрене бастайды. Өздігінен білім алуға талпынады. Жұмысы нәтижелі болса, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады.

Өздік жұмыстар ұйымдастыруда мынадай талаптар орындалуы қажет:

1. Өздік жұмыстың мазмұны бағдарламаға қойылатын талаптарға сәйкес келуі керек;
2. Оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға тиісті;
3. Өздік жұмыстар түрі және мазмұны жағынан әртүрлі болуы керек;
4. Әрбір өздік жұмыс тексеріледі және бағаланады;
5. Өздік жұмысты тек қайталау кезінде ғана жүргізбей, сабақтың барлық кезеңдерінде, орынды жерінде өткізу керек.

Дидактикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған жұмыс білімді тереңдетуге, толықтыруға, дағды мен іскерлікті қалыптастыруға, танымдық әрекетке қызығуды туғызуға, таным үрдісінің әдіс-тәсілдерін игеруге, танымдық қабілетінің дамуына, адамның дербес жұмыс істеу және ғылыми жұмыстармен айналысуға мүмкіндік жасайды.

Өзіндік жұмыстың тәрбиелік жағы да басым. Ол адамның жеке басының қасиеттерінің қалыптасуына әсер етеді.

Оқу-тәрбие үрдісін даралауда оқушыны жеке тұлға ретінде қабылдау, яғни оқушының өзіндік танымдық іс-әрекетін қалыптастыруға бағыттауға, білім беруде жеке оқытуды дамыту, көзделуі қажет. Осы бағытта оқушыға берілетін жекелей тапсырмалардың, үйренушілік, алгоритмдік, эвристикалық, шығармашылық деңгеймен, оқушы құбылысты өз бетінше талдай келіп, шағын ғылыми шығармашылық тұрғыдан зерттеу жұмысын жүргізуге баулу. Бұл оқушыға «кішкентай» жаңалық ашқанмен бірдей. Өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты- оқушылардың танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығуын жетілдіру, білімге құштарлығын ояту. Мұғалім сабақта әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс-пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға мүмкіндік туғызып отыру қажет. Әдіс-тәсілдер арқылы өткізген әрбір сабақ оқушылардың ойлауына және қиялына негізделіп келеді, баланың тереңде жатқан ойын дамытып, оларды сөйлетуге үйретеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балалардың ортасынан қабілеті жоғары баланы

іздеп,онымен жұмыс жасау, оны жан-жақты тануды ойлап, оқушылардың, шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір мұғалімнің негізгі міндеті.

Өзгеріске, жаңалыққа толы бүгінгі заман мұғалімге сегіз қырлы бір сырлы ерен қасиет иесі болуды міндеттейді. Ұстаз алдында отырған бірі шапшаң, бірі баяу, енді біреулері төмен қабылдайтын, зейіні, қабілеті, қабылдауы, есте сақтауы әрқилы шәкірттердің жүрегіне жол тауып олардың шығармашылық қабілетін дамыту күрделі құрылым екені даусыз. Көрнекті педагог В.А.Сухомлинский: «Сабақ жас өспірімдердің интеллектуалды өмірінде құр ғана сабақ болып қоймас үшін, ол қызықты болуы керек. Осыған қол жеткенде ғана мектеп жасөспірімдер үшін рухани өмірдің тілегін ошағына, мұғалім осы ошақтың құрметті иесі мен сақтаушысына, кітап-мәдениеттің баға жетпес қазынасына айналады» - деп айтқан екен. Олай болса, қызықты сабақтар-мұғалімнің ашқан жаңалығы, өзіндік қолтаңбасы, әдістемелік ізденісі, көтерілген белесі, абырой атағы, мақсат-мұраты. Ұстаз көкейіндегі шәкірттерді өзіне баулып алу үшін «Не істей аламын», «Не істеу керек»-деген сұрақ – сауалнама әрекетке, әрекет нәтижелер жобасына, ал нәтижелер жобасы- практикаға енгізуге жетелейді. Ал практиканың ақиқат өлшемі-білім сапасы болмақ.

Бастауыш сынып оқушыларының өздігінен жұмыс істеу қабілетін дамытуды жетілдіру жолдары. Профессор Р.Г.Лембергтің пікірінше, оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру мына шарттарға байланысты: оқушылардың істейтін жұмысының мақсатына айқын түсінуі; жұмыстың жемісті аяқталуына, оның алдағы нәтижесіне қызығуы; жұмысты оқушылардың өз еркімен қалауымен орындауын көздеу керек.

Оқушылардың оқудағы танымдық іздемпаздығы мен белсенділігін қалыптастыру проблемаларын іс-жүзінде шешудің әртүрлі жолдары бар:

- танымдық іс-әрекеттің дербестігін қалыптастыратын өзіндік жұмысты ұйымдастыру мен оқу міндеттерін іріктеп шешу;
- танымдық іс-әрекеттің тәсілдерін қалыптастыру;
- іс-әрекеттің ағдарланушылық негізін құрайтын жалпылама білімдер енгізу;
- оқытуға әдістемелік білімдер енгізу;
- оқу іс-әрекетін өздігінше бақылауды дамыту.

Оқушылардың оқу танымдық іс-әрекетінің формаларының бірі - өзіндік жұмыс.

Дидактикалық мақсатына қарай өз бетінше жұмыстарды жаңа материалды оқып үйренуге дайындық, жаңа материалды игеру, бекіту, қайталап- пысықтау және бақылау деп бөлуге болады.

Егер мұғалім жұмысты дұрыс ұйымдастырса, оқушылардың алдына қойылған мақсат та айқын болса, онда орындалған өздік жұмыстың сапасы да ойдағыдай болады.

Бастауыш сыныптарда оқытудың маңызды мақсаттарының бірі- оқушыларда өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру. Ендеше, осы

бастауыш сыныптардан бастап, оқушылардың өз бетінше жұмыс істей білу іскерліктері де қалыптасуы тиіс. Атап айтсақ: жаңа ұғымды, заңдылықты, ережені түсініп, тұжырымдау, есепті талдап, шығара білу, жаңадан өтілген ұғым бойынша өздігінен ой қорыта білу, т.б. Осындай іскерліктерді қалыптастыру- оқу барысында мақсатты түрде ұйымдастырылған жұмыстар және жаттығулар жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Өздік жұмысты ұйымдастыру формасы мынадай: жеке оқушымен, топпен жұмыс, барлық оқушымен болады.

Өздік жұмыстардың негізгі түрлері: оқулықпен жұмыс, жаттығулар, практикалық және зертханалық жұмыстар, тексеру, бақылау, жұмыстары, рефераттар мен баяндамалар жасау, тест жұмысын орындау болып табылады. Өздік жұмыс теориясының дамуының ерекшелігі болып, әрекетті белсендіруге ықпал етуші оқыту әдістерін сипаттаудағы әртүрлілік. Нәтижесінде көптеген ұстанымдар туындайды, олардың негізінде өзіндік жұмыстың сұрыпталуы құрылады:

- а) оқушының объектіні тану барысында ойлау операциялары;
- б) дидактикалық мақсат,
- в) ақпарат көзі және оларға тапсырмалардың түрі,
- г) оқушылардың оқу әрекетінің мінез-құлқы,
- д) оқушының танымдық әрекетінің құрылымы.

Сұрыпталу принциптерін тереңірек қарастырса, ол өзіндік жұмысты жан - жақты зерттеуге көмектеседі, онсыз осы теорияның дамуы мүмкін емес. Өзіндік жұмыстардың логикалық сұрыпталуы В.А.Добромыслова, В.В.Голубкова, Е.Я.Голант есімдерімен байланысты. Осы тұрғыдан өзіндік жұмыстар былай бөлінеді:

1. деректерді бақылау және түсінік белгілерін айыру;
2. құбылыстардың арасындағы ұқсастықтарымен айырмашылықтарын құру;
3. түсініктерді анықтауға және оқығанды жалпылау;
4. құбылыстар қатарында әдеттегіні белгілеу;
5. деректердің арасындағы байланысты орнату және т.б.

Бірақ, берілген сұрыптаулар мұғалім мен әдіскерді қанағаттандыра алмайды. Себебі, оқушылардың оқу әрекетінің мінез-құлқы ескерілмейді және тақырыптан тақырыпқа көшу жолы көрсетілмейді. Нәтижесінде сұрыпталудың тағы бір түрі пайда болады. Бұнда сұрыпталу оқушылардың оқудағы әрекетінің мінез-құлқы бойынша құрастырылған. Ал ғалымдардың көпшілігі өзіндік жұмыстардың негізі үш түрін белгілейді – репродуктивтік, таңдамалы-қайта өндіргіш, шығармашылық. Репродуктивтік өзіндік жұмыстар ертеде алған білімдерін қайта өндіруді және қолдана алуды ұсынады.

Таңдамалы-қайта өндіру өзіндік жұмыстары алған білімдердің көкейтестігімен және оларды жартылай шығармашылық тұрпатта қайта қараумен байланысты.

П.И.Пидкасистыйдың ойынша қайта өндіру мен шығармашылық әрекеттер бірлікте болса, субъект объектіні танудағы құбылыс ретінде көрінеді, оқылып жатқан материалдың құрылымын ұғынуда, қасиеттердің жүйесін түрлендіруде өзгерген жағдайда объектінің белгілерінде, жаңа міндеттерді шешуде білімдердің тасымалдануы және көкейтестігінде. Мұғалімнің тапсырмалары оқушылардың танымдық әрекетінің динамикасын ескеру керек. Нәтижесінде мынадай өзіндік жұмыстар белгіленеді:

1. үлгі бойынша орындалатын;
2. реконструктивтік – вариативтік;
3. жаңалық ашатын;
4. шығармашылық.

Бірінші жұмысты орындаған кезде оқушы көрсеткен үлгі бойынша, белгілі бір іс-әрекеттің жолын ұғынады. Тапсырмаларды нұсқаулар, белгілі формулалар, теоремалар арқылы орындайды. Реконструктивті – вариативтік өзіндік жұмыстар оқушылардың алған білімін қолдануға ынталандырады, сонымен қатар білімі тереңдей түседі. Тапсырмалар тек шешімнің жалпы принциптерін ғана көрсетеді.

- 1) есепті шығару, теоремаларды дәлелдеу әдеттен тыс, жаңа тәсілмен орындау;
- 2) есепті бірнеше жолмен шығару;
- 3) оқушылардың өз бетінше есеп, мысалдар құрауы;
- 4) баяндамалар және басқа жұмыс түрлері.

Еліміз егемендік алғаннан бері білім беру саласында елеулі өзгерістер болып отыр. Білім беру мазмұны өзгерістерге ұшырады. Жаңа талпыныс, жаңа жол ашылды. Ол өз әсерін оқушыларға да жаңа талаптар мен міндеттерді қойды.

Қазіргі кездегі білім берудің мақсаты – жеке бастың өзіне және қоғамға қажетті бейімділігін, әлеуметтік бағалы белсенділігін дамыту; сонымен бірге өз бетімен білім, өздігінен қалыптасуын тиімді қамтамасыз ету. Сонда білім беруді ізгілендіру және демократияландыру жеке бастың өзін-өзі дамытуын, өздігінен жеке шешім ала білуді қалыптастыруды көздейді. Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастырудың маңызы өте зор. Өйткені, сол арқылы оқушылардың іс-әрекетінің дербестігі артады. Бұл туралы А.Байтұрсыновтың пікірі бойынша, бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керек. Мұғалімнің қызметі – оның білімінің, шеберлігінің ұзақ жолды қысқарту үшін, ол жолдан балалар қиналмай өті үшін, керек білімді кешіктірмей, кезінде беріп отыру үшін, балаға жұмысты әліне қарай шағындап беру мен бетін белгілеген мақсатқа қарай түзетіп отыру керек, деген.

Өзіндік жұмыстар оқушылардың әрекеттік жағдайын әрдайым қолдайтын басты ынталандыру болып табылады. Оқушылардың өзіндік жұмыстары, ересек адамдардың әрекетіндегі басқа кез келген ынталандыру секілді, өз ішінде, өзіндік жұмыс әрдайым оқушының белгілі бір жауабын шақырады. Кез келген әрекет өзіне өз пәнін, өз әдісін қосады. Оқу еңбегінің кез келген түрінде

әрекет мәні білім көзі және өзіндік жұмыстарының дидактикалық мағынасы болып табылмайды, ол өзіндік жұмыстың кез келген нақты түрінде жатқан міндет, мәселе, соны шешпекші болып оқушылардың әрекет істеуі. Осыған орай В.А.Сухомлинскийдің пікірін айта кетуге болады: «Бала өз күшіне деген сенімін ешқашанда жоғалтпауы қажет, өзінің қолынан еш нәрсе келмейтіні сезінбейтін болуы тиіс. Әрбір жұмысы оқушы үшін аз да болса алға қарай, ілгерілеу болуы қажет».

Оқушылардың өзіндік жұмысын тиімді ұйымдастыру сабақтың сапасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өзіндік жұмысына берілетін есептер мен жаттығулар дұрыс таңдап алынып, құрастырылуына байланысты. Оқушылардың өзіндік жұмыстарының мән-мағынасы, осы ұйымдастырудың тәсіл – амалдары туралы педагогикалық әдебиеттерде әр түрлі пікірлер айтылады.

Профессор Л.Г.Лембергтің пікірінше, оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру мына шарттарға байланысты:

- оқушылардың істейтін жұмысының мақсатын айқын түсінуі;
- жұмыстың оқушылардың өз еркімен, қалауымен орындауы керек.

Бұған орай оқушылардың өзіндік жұмыстарына тән негізгі сипаттарды анықтап беру қажет. Ескеретін жағдай: ол күрделі әрекет болғандықтан, бір ғана белгімен сипаттауға болмайды.

Оқушылардың өзіндік жұмысына мұғалімнің тапсырмасы бойынша, өздері жоспар жасап, істің тәсілін анықтап, оның нәтижесін бағалап орындайтын жұмыстары жатады. Сонымен қатар, оқушылардың өзіндік жұмысының жоғары түріне олардың өз еркімен жаңа амал-тәсілдер қолданып жасайтын шығармашылық жұмыстары да жатады. Өзіндік жұмысы кезінде оқушылар оқулықпен және дидактикалық материалдармен, түрлі анықтамалық кітаптармен, газет-журналдармен жұмыс істеуге үйрене бастайды. Өздігінен білім алуға талпынады. Жұмысы нәтижелі болса, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады.

Өзіндік жұмыс ұйымдастыруда мынадай талаптар орындалуы қажет:

1. Өздік жұмыстың мазмұны бағдарламаға қойылатын талаптарға сәйкес келуі.
2. Мұғалімнің нақты тапсырма беруі.
3. Оқушының ойлау қабілетін дамытуы тиіс.
4. Өздік жұмыс түрі және мазмұны жағынан әр түрлі болуы керек.
5. Әрбір өзіндік жұмыс тексеріледі және бағаланады.
6. Өзіндік жұмыстың басталу уақыты мен аяқталу уақыты болуы керек.
7. Өзіндік жұмыс сабақтың барлық кезеңдерінде, орынды жерінде өткізу керек.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыру формалары: жеке оқушы, топпен жұмыс, барлық оқушылармен. Әр топтың бір басшысы болады – үлгерімі жақсы оқушы. Ол білмегендерге кеңесін беріп, көмектесіп отырады. Топ бойынша өздік жұмыс істегенде, әр топ келесі топқа өз сұрақтарын кезекпен қояды.

Мұнда оқушылар үйде өз беттерімен сұрақтар, сызбалар, плакаттар, суреттер, сөзжұмбақтар дайындап әкеледі. Сұрақтың жауабын өздері біліп, дәптерге не бір параққа жазып қояды.

Өзіндік жұмыстың негізгі түрлері: оқулықпен жұмыс, жаттығулар, практикалық және зертханалық жұмыстар, тексеру, бақылау жұмысы, сынып жұмысы, шығармашылық жұмыс, рефераттар мен баяндамалар, тәжірибелер жасау, тест жұмысын орындау.

Өздік жұмыстар әр сабақта міндетті түрде жүргізіліп отыруы қажет. Өз іс тәжірибемдегі бірнеше жұмыстарға тоқталып өтсем: Диктант жұмысын жүргізгеннен кейін, алдарына «Өзіндік тексер» жадынамасын беріп сол бойынша істейміз.

Тақырып бойынша бақылау жұмысын жазғаннан кейін, жіберілген қателермен жұмыс жасаймыз. Қате жіберілген тапсырмаларға ұқсас мысалдар алып, нұсқалар бойынша жаттығулар жасаймыз, оқулықтан ереже іздеп, тауып, оқуға тапсырма беремін, оқушы өз қатесін тауып алады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Абдурахитова Озатгүл. «Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру».,// Қазақстан мектебі. № 11-12. 2005 ж. 29-30 бет.
2. Бейсембаева Зәмзия. «Өзіндік жұмыс- кәсіби біліктіліктің көзі». // Бастауыш мектеп., 2002, №5, 14 -16бет.
3. Есипов Б.П. Самостоятельные работы учащихся на уроке., Москва, Педагогика, 1961 г.
4. Р.Есеева «Өзіндік жұмыс түрлерінің оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытудағы ролі». // Қазақстан мектебі., 2005, №5, 22-24бет.
5. Т.Қоқымбаева. Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру. // Бастауыш мектеп. 2001, №3, 14-16 бет.

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Аубакирова А.К.⁴

Аннотация. Профессиональное мастерство учителя в организации самостоятельной работы в статье. Сегодня, когда наука и техника стремительно растут, невозможно внедрить все их достижения в школьную программу и учебники. По этой причине школа должна заложить основы завтрашнего образования, дать возможность учащимся самостоятельно искать и учиться. Только на основе качественного обучения и привития к самообразованию можно воспитать у учащихся парсат азамат. В этой связи, каждый выпускник должен быть в курсе новшеств основ науки, а затем развивать полученные знания и умения. Это требование растущей жизни. В настоящее время в школах Казахстана накоплен богатый опыт повышения качества педагогического

процесса. Одним из них является организация самостоятельных форм работы в развитии логического мышления учащихся в педагогическом процессе.

Ключевые слова: Наука, техника, профессия, логика, способности.

К. К. Kulambaeva¹, А.К.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, А.К.Aubakirova⁴

Abstract. Professional skills of the teacher in the organization of independent work in the article. Today, when science and technology are growing rapidly, it is impossible to introduce all their achievements into the school curriculum and textbooks. For this reason, the school should lay the foundations of tomorrow's education, give students the opportunity to search and learn independently. Only on the basis of high-quality education and instilling self-education, it is possible to educate passat Azamat among students. In this regard, each graduate should be aware of the innovations of the fundamentals of science, and then develop the acquired knowledge and skills. This is the requirement of a growing life. Currently, Kazakhstan's schools have accumulated a wealth of experience in improving the quality of the pedagogical process. One of them is the organization of independent forms of work in the development of logical thinking of students in the pedagogical process.

Keywords: Science, technology, profession, logic, abilities.Түйін сөздер: ҒЫЛЫМ, ТЕХНИКА, КӘСІП, ЛОГИКАЛЫҚ, ҚАБІЛЕТ.

МРНТИ 15.41.39

*С.К. МОЛДАБЕКОВА¹, Т.К. БЕКМАГАНБЕТОВА²
А.Н. НУРМУХАНБЕТОВА³*

*¹ Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова
(Кокшетау, Казахстан)*

*² Северо-Казахстанский университет им.М.Козыбаева
(Петропавловск, Казахстан)*

³ Университет Туран Астана (Нур-Султан, Казахстан)

КЛЮЧЕВЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ВЫПУСКНИКОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ: КОММУНИКАТИВНЫЕ И ОРГАНИЗАТОРСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация. Статья представляет анализ понятий «компетенция», «компетентность», «коммуникативная компетенция» и «организаторская компетенция». Охарактеризованы особенности коммуникативных и организаторских компетенций выпускников педагогических специальностей.

Представлены результаты эмпирического исследования уровня сформированности коммуникативных и организаторских компетенций как детерминантов формирования и развития профессиональных компетенций. Проанализированы и представлены рекомендации по совершенствованию коммуникативных и организаторских компетенций для студентов педагогических специальностей.

Ключевые слова: компетентностный подход, коммуникативные компетенции, организаторские компетенции.

Введение. Компетентностный подход – тенденция современного образования, характеризующаяся способностью и готовностью специалиста выбирать (определять) оптимальные, эффективные способы разрешения в постоянно изменяющихся условиях [1]. Как представлено во многих исследованиях, компетентностный подход состоит из компетенций, формируемых в процессе обучения. Сущность понятия компетенция заключается в следующем: *«это система процедурных, ценностно-смысловых и декларированных знаний, включающая взаимодействующие между собой компоненты (связанные с познанием, личностные, социальные), которые активизируются и обогащаются в деятельности по мере возникновения реальных жизненно важных проблем, с которыми сталкивается носитель компетенции»*[2].

Понятие «компетенция» и «компетентность» являются системаобразующими. Исследователи данных дефиниций, такие как В.В. Сериков[3], В.И. Байденко[4], М.Л. Митина[5], Ю.В. Фролов[6], И.А. Зимняя[7], Ж.К. Туймебаев[8] отмечают компетенцию как *«комплекс характеристик (способности, психологические новообразования, знания, умения, навыки, мотивы, ценности, убеждения и т.д.), обеспечивающая успешность профессиональной деятельности – результат образования»*, а компетентность *«это мобилизация, активизация и готовность к осуществлению профессиональной деятельности и личностному саморазвитию»*.

В связи с этим, выпускники педагогических специальностей стремятся сформировать собственную модель «профессионала», состоящий из ключевых и профессиональных компетенций: творческое преобразование действительности, гибкость и креативность мышления, коммуникативные и организаторские компетенции, стремление к личностному и профессиональному саморазвитию и самосовершенствованию, использование конструктивных и эффективных способов разрешению различных ситуаций и т.д. Для выпускников педагогических специальностей ведущими профессиональными компетенциями являются коммуникативная и организаторская

Таким образом, целью нашего исследования является: определить сформированность коммуникативных и организаторских компетенции у студентов педагогических специальностей как детерминантов формирования и

развития профессиональных компетенций. Данная цель предоставляет возможность осуществления эмпирического исследования уровня сформированности коммуникативных и организаторских компетенций у студентов педагогических специальностей.

Основная часть. Для определения уровня сформированности коммуникативной и организаторской компетенций необходимо охарактеризовать сущность дефиниций «коммуникативные компетенции» и «организаторские компетенции».

Особенность коммуникативной компетенции по мнению Л.А. Петровской заключается в овладении средствами вербального и невербального общения [9].

Туймебаев Ж.К. характеризует сущность коммуникативной компетенции как умение использовать разнообразные объекты коммуникации (владение родным и другими языками, способами общения в социуме, функциями различных социальных ролей) в решении различных ситуаций [8, с.149].

Н.Ю. Иванова, А.П. Павлов, В.Н. Сафронов отмечают, что коммуникативная компетенция – это ключевая характеристика современного специалиста осуществляющий профессиональную деятельность в сфере «человек-человек» [10].

Коммуникативная компетенция основополагающий фактор личностного роста специалиста, обеспечивающий успешность, креативность в деятельности и гибкость в постоянно меняющихся условиях.

Сущность организаторских компетенций представлена в исследованиях Н.В. Кузьминой [11], Б.Д. Красовского[12], Л.М. Лузиной[13], М.Н. Станкиной[14], Д. Сулейменова[15] и др.

Н.В. Кузьмина выделяет организаторские компетенции как один из типов компетенций в целом: «организаторские компетенции – организация взаимодействия субъектов педагогического процесса»[11, с. 45].

Б.Д. Красовский представляет организаторские компетенции как:

- система ЗУН о деятельности «организатор» и взаимосвязи с коллективом;

- система психических действий (наблюдение, саморегуляция, переключаемость внимания и т.д.) [12, с. 56].

Структура организаторских компетенций, по мнению М.Н. Станкиной, состоит из:

1. Ответственности к себе и другим;
2. Координировки деятельности группе (командообразование);
3. Эмоциональной заряжаемости;
4. Креативности;
5. Инициативности и уверенности в себе [14, с.60].

Коммуникативные и организаторские компетенции обеспечивают навыки выпускников к эффективной адаптации к профессиональной деятельности, личностного саморазвития и творческого принятия решений в различных ситуациях.

Целью настоящего эмпирического исследования является определение уровня сформированности коммуникативных и организаторских компетенций у студентов Кокшетауского университета им. Ш. Уалиханова. Выборку составили студенты Педагогического института в количестве 19 человек. С целью диагностики уровня сформированности коммуникативных и организаторских компетенций у студентов нами применялась методика «Коммуникативные и организаторские склонности» В.В. Синявской и В.А. Федорошина [16]. Результаты обобщены и отражены в таблице 1.

Таблица 1 – Результаты диагностики уровня сформированности коммуникативных и организаторских склонностей (n=19)

Уровни	Коммуникативные способности	Организаторские способности
I	26.3% (5 человек)	31.6% (6 человек)
II	21% (4 человека)	26.3% (5 человек)
III	26.3% (5 человек)	26.3% (5 человек)
IV	10.5% (2 человека)	5.3% (1 человек)
V	15,8% (3 человека)	10.5% (2 человека)

Анализ Таблицы 1 показал рассогласованность в выраженности коммуникативных и организаторских склонностей у студентов:

- низкий уровень организаторских склонностей выявлен в наибольшей степени в данной выборке респондентов - 31.6% (что составляло 6 человек), чем коммуникативные склонности - 26.3% (что составляло 5 человек). Это свидетельствует о отсутствии инициативности и самостоятельности в принятии решения;

- средний уровень коммуникативных и организаторских склонностей, по анализу результатов методики, идентичны - 26.3% (что составляло 5 человек). Характеризуется это стремлением взаимодействовать с людьми, планировать и организовывать деятельность собственную и их. Но, при этом, отсутствует стремление к самосовершенствованию данных навыков;

- в наименьшей степени в данной выборке испытуемых выявлен высокий уровень организаторских склонностей 5.3% (что составляло 1 человека). Данная тенденция прослеживается и в результатах коммуникативных склонностей – высокий уровень выраженности коммуникативных склонностей выявлен у 10.5% (что составляло 2 человека). Данные респонденты отличаются мотивированностью в осуществлении деятельности по организации и планированию, активностью во взаимодействии с другими, инициативностью и удовлетворенностью в процессе организации, принятия решений, участие в мероприятиях и т.д.;

- очень высокий уровень коммуникативных и организаторских склонностей показал результаты 15,8% (что составляло 3 человека) и 10.5%

(что составляло 2 человека). Характеризуются данные испытуемые гибкостью, самостоятельностью, уверенностью в себе, настойчивостью и стремлением к саморазвитию.

Представленные результаты эмпирического исследования позволяют заключить следующее: «стремление студента сформировать и совершенствовать коммуникативные и организаторские компетенции обеспечивает успешность профессионализации его как специалиста». Данное положение доказывает то, что коммуникативные и организаторские компетенции – ключевые компетенции выпускников педагогических специальностей.

Заключительная часть. Проведенное эмпирическое исследование с целью определения уровня сформированности коммуникативных и организаторских компетенций как детерминантов формирования и развития профессиональных компетенций предоставляет возможность предложению инновационных методов по совершенствованию коммуникативных и организаторских компетенций студентов педагогических специальностей в образовательном процессе:

1. Использование инновационных методов в процессе обучения: МАСТАК-технология, деловая игра, эвристическая беседа, ТРИЗ – работа, проектные технологии, case-study и т.д.

2. Психологический компонент процесса обучения, заключающийся в создании благоприятной психологической атмосферы, использование психологических упражнений с целью самопознания и саморазвития и формирование психологической компетентности – осознание собственных возможностей, способностей, позиции и ценностей.

3. Современные образовательные сайты, приложения предоставляющие возможности развития критического и креативного мышления: платформа Canva – оригинальная презентация собственного продукта, проекта и т.д., Creative Spark – программа для высших учебных заведений по развитию предпринимательства, Skillbox–платформа онлайн-обучения и т.д.

Список литературы:

1. Николаева В.В., Козырская И.Н., Бейсенбекова Г.Б. КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ ДЛЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – № 6. – С. 17-20
2. http://www.rusnauka.com/22_PNR_2009/Pedagogica/50206.doc.htm
3. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме // Педагогика. 2003. № 10. С. 8–14
4. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО. - М, 2006.

5. Митина Л.М. Психология развития конкурентноспособной личности / Л.М. Митина. – М.: Моск. психолого-социальный ин-т; Воронеж: НПО Модек, 2002.
6. Фролов Ю.В. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю.В. Фролов, Д.А. Махотин // Высшее образование сегодня. – 2004. – №8. – С. 34–44.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: Учебное издание. – М., 2004. – 40 с
8. Сулейменова Д. Жумабаева В. Организаторские умения педагога / Сборник конференций НИЦ СОЦИОСФЕРА. – Прага, 2021. – №5. – С.42-43
9. <http://testoteka.narod.ru/lichn/1/17.html>

Педагогика мамандықтары түлектерінің түйінді құзыреттіліктері: коммуникативті және ұйымдастырушылық құзыреттілік

С.Қ. Молдабекова¹, Т.К. Бекмаганбетова², А.Н. Нурмуханбетова³

Андатпа. Мақала құзыреттілік, біліктілік, коммуникативті құзыреттілік, ұйымдастырушылық құзыреттілік ұғымдарының әртүрлі көзқарас бабынан талдауын ұсынады. Педагогика мамандығы түлектерінің коммуникативті және ұйымдастырушылық құзыреттілігінің ерекшеліктері сиппталған. Коммуникативті және ұйымдастырушылық құзыреттілігінің эмпирикалық зерттеу нәтижелері көрсетілген. Педагогика мамандығы түлектерінің коммуникативті және ұйымдастырушылық құзыреттілігін дамыту және жетілдіру ұсынымдары берілген.

Түйінді сөздер: құзыреттілік көзқарас, коммуникативті құзыреттілік, ұйымдастырушылық құзыреттілік.

Key competencies of graduates of pedagogical specialties: communicative and organizational competencies

S.K. Moldabekova¹, T.K. Bekmaganbetova², A.N. Nurmukhanbetova³

Abstract. The article presents an analysis of the concepts of «competence», «competence», «communicative competence» and «organizational competence». The features of communicative and organizational competences of graduates of pedagogical specialties are characterized. The results of empirical research into the level of communicative and organizational competences as determinants of formation and development of professional competences are presented. Recommendations on improving communicative and organizational competences for students of pedagogical specialties are analyzed and presented.

Key words: competence approach, communicative competence, organizational competence.

МРНТИ 52.36.8

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Р.Р.Розахунов⁴
г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Родители составляют первую социальную среду ребенка. В жизни каждого человека важную роль играет личность родителя. Не случайно в трудный момент жизни мы мысленно обращаемся к родителям, особенно к матерям. Кроме того, чувства, которые окрашивают отношения между ребенком и родителем, являются особыми чувствами, отличающимися от других эмоциональных связей. Специфика чувств, возникающих между детьми и родителями, во многом определяется тем, что родительская забота необходима для сохранения жизни ребенка. Ну а потребность в родительской любви - это, по сути, жизненная необходимость для маленького человека. Любовь каждого ребенка к родителям безгранична, безгранична, безгранична. Более того, в первые годы жизни, когда любовь к родителю обеспечивает человеку собственную жизнь и безопасность, по мере взросления родительская любовь выполняет функцию сохранения и защиты внутреннего, эмоционального и психологического мира человека. Родительская любовь - источник и залог здоровья человека, сохранения его плотского и душевного здоровья

Ключевые слова: источник, личность, среда, родители.

Целенаправленное воздействие на ребенка со стороны семьи и школы – воспитание. Понятие "образование" имеет два основных значения: широкое (социальное) и узкое (педагогическое). В широком социальном смысле воспитание понимается как социальное явление, деятельность общества, которая является подготовкой молодого поколения к жизни. На это направлены усилия всей социальной структуры общества: семьи, детские сады, школы, средства массовой информации, церкви и т. в педагогическом смысле воспитание-это специально организованный и контролируемый процесс, способствующий развитию личности.

Семья выступает как социальная ячейка общества, а также как важнейший фактор формирования личности.

В родительской работе, как и в других, могут быть ошибки и сомнения, временные неудачи, поражения, сменяющиеся победами. Воспитание детей в семье-это та же жизнь, и наше поведение, даже наши чувства к детям, сложны, изменчивы и противоречивы. Кроме того, как дети не похожи друг на друга, так

и родители не похожи друг на друга. Отношения с ребенком, а также с каждым человеком глубоко индивидуальны и уникальны.

Например, если родители идеальны во всех отношениях, они знают правильный ответ на любой вопрос, то в этом случае невозможно пробудить в ребенке самую главную родительскую задачу-потребность в самостоятельном поиске, обучении. новые вещи.

Поэтому первая и главная задача родителей-сформировать у ребенка веру в его любовь и заботу. Никогда, ни в коем случае, ребенок не должен сомневаться в родительской любви. Самое естественное и необходимое из всех обязанностей родителей-относиться к ребенку с любовью, вниманием в любом возрасте.

Однако необходимость формирования у ребенка уверенности в родительской любви обусловлена рядом обстоятельств. Нередки случаи, когда дети взрослеют и прощаются с родителями. Они разделяются в психологическом, духовном смысле, когда теряются эмоциональные связи с самыми близкими людьми. Психологи доказали, что подростковый алкоголизм и подростковая наркомания в основном состоят из родителей, которые не любят своего ребенка. Главное требование к семейному воспитанию-требование любви. Но здесь очень важно понимать, что любить ребенка и заботиться о нем ежедневно, прилагая усилия для его воспитания, не нужно руководствоваться только любовью, она должна чувствовать, чувствовать, понимать, быть самой собой ребенка. будьте уверены, что он любимый, будьте полны этого чувства любви, независимо от того, какие трудности, конфликты и конфликты могут возникнуть в его отношениях с родителями или в отношениях пары друг с другом. Вера ребенка в родительскую любовь и правильное формирование психического мира человека возможна только при условии, что только нравственное поведение на основе любви, любовь учит любить.

Многие родители считают, что ни в коем случае нельзя проявлять любовь к детям, считая, что если ребенок хорошо знает, что его любят, это приведет к порче, эгоизму и эгоизму. Это утверждение следует категорически отрицать. Все эти негативные качества личности возникают из-за недостатка любви, когда возникает определенный эмоциональный дефицит, когда ребенок лишен прочного фундамента неизменной родительской доброты. Чувство того, что ребенок любит, заботится о себе, не зависит ни от времени, которое родители посвящают ребенку, ни от того, воспитывался ли ребенок дома или в детском саду с раннего возраста. Это не связано с обеспечением материального положения, объемом материальных затрат на образование. Кроме того, не всегда очевидные просьбы других родителей, многочисленные действия, в которых по их инициативе участвует ребенок, способствуют достижению этой важной образовательной цели.

Глубокое постоянное психологическое общение с ребенком-универсальное требование воспитания, которое может быть предъявлено всем родителям

одинаково, общение необходимо в любом возрасте при воспитании каждого ребенка. Чувство и опыт общения с родителями, которые позволяют детям чувствовать и реализовывать родительскую любовь, доброту и заботу.

В основе сохранения связи лежит неподдельный интерес ко всему происходящему в жизни ребенка, неподдельный интерес к его детству, даже самому мелкому и наивному, проблемы, стремление понять, желание наблюдать за всеми изменениями, происходящими в жизни. душа и сознание растущего человека. Вполне закономерно, что конкретные формы и проявления этих отношений могут быть различными в зависимости от возраста и индивидуальных особенностей ребенка. Но полезно подумать об общих закономерностях психологического контакта между детьми и родителями в семье.

Общение никогда не происходит само по себе, оно должно быть построено вместе с ребенком. Говоря о взаимопонимании, эмоциональной связи детей и родителей, мы понимаем определенный диалог, взаимоотношения ребенка и взрослого друг с другом.

Главное в установлении диалога-совместное стремление к общим целям, общий взгляд на ситуации, общность в направлении совместных действий. Речь идет не об обязательном соответствии взглядов и оценок. Часто взгляды взрослых и детей различны, что вполне естественно, учитывая различия в опыте. Однако важен сам факт совместного внимания к решению проблем. Ребенок всегда должен понимать, какими целями руководствуются родители в отношениях с ним. Ребенок, пусть и очень маленький, должен быть союзником в общей семейной жизни, в определенном смысле ее творцом и творцом, а не объектом воспитательного воздействия. Именно тогда, когда ребенок вмешивается в общую жизнь семьи и разделяет все ее цели и планы, исчезает типичное единодушие воспитания и допускается подлинный диалог.

Важнейшей характеристикой диалогического воспитательного общения является установление равенства позиций ребенка и взрослого.

Добиться этого в повседневных семейных отношениях с ребенком очень сложно. Обычно спонтанная позиция взрослого-это позиция ребенка «сверху». У взрослого есть сила, опыт, самостоятельность - ребенок физически слаб, неопытен, полностью зависим. Несмотря на это, родители должны постоянно стремиться к равенству.

Равенство позиций означает признание активной роли ребенка в процессе его воспитания. Человек не должен быть объектом воспитания, он всегда является активным субъектом самовоспитания. Родитель может быть хозяином души своего ребенка только в той степени, в которой он может пробудить в ребенке потребность в собственных достижениях, самосовершенствовании.

Требование равенства позиций в диалоге основано на неоспоримом факте того, что дети имеют неоспоримое воспитательное влияние на самих родителей. Под влиянием общения со своими детьми, приобщаясь к различным формам общения с ними, выполняя специальные действия по уходу за

ребенком, родители существенно меняют свои психические качества, существенно меняется их внутренний духовный мир.

В этой связи Дж.Корчак, обращаясь к родителям, писал: "наивно мнение, что, наблюдая, наблюдая, обучая, пробуждая, разрушая, разрушая, формируя детей, зрелый, сформированный, неизменный родитель не может оказывать воспитательного воздействия. окружающая среда, окружающая среда и дети.

Равенство позиций не означает, что, вступая в диалог, родители должны опускаться до уровня ребенка, нет, они должны подниматься к пониманию "тонких реалий детства".

Равенство позиций в диалоге заключается в необходимости того, чтобы родители постоянно учились видеть мир глазами своих детей в различных его формах.

Общение с ребенком, как высшее проявление любви к нему, должно строиться на основе постоянного, неустанного стремления познать уникальность его индивидуальности. Постоянное тактичное отношение, ощущение эмоционального состояния, внутреннего мира ребенка. Происходящие в нем изменения, особенно его психическая структура,-все это создает основу для глубокого взаимопонимания между детьми и родителями в любом возрасте.

Литература.

1. Миронов Н.В. Способность и одаренность в младшем школьном возрасте Начальная школа. СПб.: Питер, 2004. – 0265 с.
2. Балашова И.В., Сацукевич И.В., Тихомирова Е.Л. Педагогика. - Вологда: ВГПУ, 2011. - 208 с.
3. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст. -М.: Просвещение, 2007.- 359 с.
4. Жинот Х. Учитель и ребенок: Книга для родителей и учителей. - Ростов на Дону: Феникс, 1997. – 422 с.
5. [Якубовская Е.](#), [Еремина Н.](#), [Иванищенко Л.](#) Песенки, забавы, игровая гимнастика для малышей. Методическое пособие. – СПб.: [Санкт-Петербургская академия постдипломного педагогического образования АППО](#), 2012. - 186 с.

Андатпа. Ата-аналар баланың алғашқы әлеуметтік ортасын құрайды. Әр адамның өмірінде ата-ананың жеке басы маңызды рөл атқарады. Өмірдің қиын сәтінде біз ата-аналарға, әсіресе аналарға ақылдасамыз. Сонымен қатар, бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынасты өзгертетін сезімдер- бұл басқа эмоционалды байланыстардан ерекшеленетін ерекше сезімдер. Балалар мен ата-аналар арасында туындайтын сезімдердің ерекшелігі көбінесе баланың өмірін сақтау үшін ата-ана қамқорлығының қажет екендігімен анықталады. Ата - ана махаббатына деген қажеттілік, шын

мәнінде, кішкентай адам үшін өмірлік қажеттілік. Әр баланың ата-анасына деген сүйіспеншілігі шексіз, шексіз, шексіз. Сонымен қатар, өмірдің алғашқы жылдарында, ата-анаға деген сүйіспеншілік адамға өзінің өмірі мен қауіпсіздігін қамтамасыз еткен кезде, ата-ана махаббаты есейген сайын адамның ішкі, эмоционалды және психологиялық әлемін сақтау және қорғау функциясын орындайды. Ата-ана махаббаты-адам денсаулығының қайнар көзі және кепілі, оның тәндік және психикалық денсаулығын сақтау

Түйін сөздер: көзі, жеке басы, ортасы, ата-анасы.

*K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, D.K.Bekbergenova⁴
G. Kokshetau, Republic Of Kazakhstan
A. Myrzakhmetova Kokshetau University*

Abstract. Parents make up the child's first social environment. The personality of the parent plays an important role in the life of every person. It is not by chance that at a difficult moment in life we mentally turn to parents, especially mothers. In addition, the feelings that color the relationship between the child and the parent are special feelings that differ from other emotional connections. The specifics of the feelings that arise between children and parents are largely determined by the fact that parental care is necessary to preserve the child's life. Well, the need for parental love is, in fact, a vital necessity for a little person. Every child's love for their parents is boundless, boundless, boundless. Moreover, in the first years of life, when love for a parent provides a person with their own life and security, as they grow up, parental love performs the function of preserving and protecting the inner, emotional and psychological world of a person. Parental love is the source and guarantee of a person's health, the preservation of his carnal and mental health

Keywords: source, personality, environment, parents.

ӘОЖ 28:69

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, М.У.Кузержбаева⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

БАЛАЛЫҚ ШАҚ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ ТҮРЛІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАР ТОПТАРЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мектептің ең негізгі міндеті - балаға білім атаулының әліппесін үйретумен қоса, оның өмірдегі өз орынын табуына көмектесу. Жеке тұлғаны қалыптастыруда ең бастысы - ақыл-ой, адамгершілік, еңбек, эстетикалық, дене

Мектепте оқыта бастағанда баланың ойлау жүйесі өзінің

эгоцентризмімен, белгілі бір мәселелерді дұрыс шешуге қажет болатын білімінің жоқтығынан ойлау үрдісінің ерекше болуымен назар аудартады. Мысалы, бала өзінің білімдік тәжірибесінде заттардың ұзындығы, көлемі, салмағы сияқты ерекшеліктерін онша түсіне бермейді.

Түйін сөздер: ойлау, тұлға, білім, еңбек, адамгершілік.

Білімінде жүйеліліктің жоқтығынан, түсініктерінің жеткілікті түрде даму дәрежесіне жетпегендігінен ойлау жүйесінде көріністі тек қана қабылдау логикасы басым болады. Мысалы, судың, құмның, пластилиннің және т.б. бірдей мөлшерін ыдысқа салғанда, ол заттардың сол ыдыстың қалыбын алғанын көріп тұрып, бірақ оны бағамдау баланың қабілеті жетпейді. Балалар ол заттардың әрқайсысының өзгерісін көрген сәтіндегі әр жағдайға тәуелділікте болад.

Алайда бала төменгі сыныптардың өзінде-ақ кейбір деректерді салыстыра алатын, оларды біртұтас кескінде көре алатын, тіпті өз деңгейінде тікелей көздерден алыс жатқан абстрактылы білім қалыптастыруға қабілеті жететін дәрежеде болады. Бала қоршаған ортаны зерттеуге бағытталған танымдық белсенділігімен өзі зерттей бастаған объектісінен ұзақ уақыт бойы назарын алмайды, бұл әрекеті ол оған қызықсыз болып қалғанға дейін жалғаса береді. Егер 6-7 жастағы бала өзі үшін аса маңызды ойыш ойнап жатса, ол одан екі немесе үш сағат бойы бас алмауы мүмкін. Сондай-ақ ол өнімді жұмыс жасауда да, мысалы, сурет салуға, ойыншықтарды құрастыруға, өзіне қажетті әлденелерді жасауға да осындай ынтамен кірісе алады. Балалар назарының бір нәрсеге ұзақ қадалуы, оның сол өзі жасап отырған іс-әрекетіне деген ерекше ынтасымен көрсетеді.

Егер бала өзіне ұнамайтын нәрсемен айналысып, соған ұзақ уақыт назарын салып отыруға мәжбүр болса, ол шаршайды, көңілі басқа жаққа алаңдай береді, тіпті ол өзін соншалықты бақытсыз сезінеді. Үлкен адам сөзбен айту арқылы баланың назарын белгілі бір нәрсеге бұрып, ұйымдастыра алады. Ол оған тапсырманы орындаудың қажет екендігін түсіндіреді және оны қалай жасау керектігінің әдісін де айтады. Бастауыш сынып жасындағы бала белгілі деңгейде өзінің атқаратын жұмысын өзі де жоспарлай алады. Мұндай кезде ол не істеу керек екендігін және неден кейін нені орындау керек екендігін өзіне-өзі күбірлеп айтатынын да байқаймыз. Бұлайша жоспарлау, сөз жоқ, баланың назарын жүйелеп, ұйымдастырады. Алайда, бала төменгі сыныпта жүрген кезінде-ақ өзінің мінез-құлқын өзі үйлестіре алады десек те, оның назарының өз еркінен тыс басқа жаққа тез ауып кету жағдайлары көбірек болады.

Балаларды біртектес, тез жалықтыратын немесе қызғышықты болса да, бірақ ойлануды қажет ететін жұмыстар тез жалықтырады. Ал бала назарының анда-санда басқа жаққа ауып отыруы оны тез шаршаудан сақтайды. Бұл ерекшелік ойынның сабаққа кірісуге мүмкіндік беретін маңызды элемент екендігін көрсетеді және іс-әрекетті онымен жиі алмастырып отыру керек

болатынын дәлелдейді. Төменгі сыныпта оқитын балалар интеллектуальды тапсырмаларды назарында ұстауға қабілетті, алайда бұл ерекше ерік-жігерді және үлкен ұйымдастырушылықты қажет етеді. Бастауыш сынып жасындағы бала әртүрлі жағдайларды өз қиялында бейнелей алады. Ойын үстіндегі бір затты екінші затпен алмастырып көру арылы баланың қиялы іс-әрекеттің басқа түрлеріне ауысады. Оқу іс-әрекетінің жағдайында бала қиялына арнайы талаптар қойылады, олар бала қиялын өз күшімен әрекет етуге ұмтылады [3].

Мұғалім сабақта балаларға заттардың, бейнелердің, белгілердің қайта пайда болу жағдайын көз алдарына еслестетіп көруі жөнінде тапсырма береді. Бұл оқу талаптары бала қиялының дамуына мүмкіндік береді, алайда оны арнайы құралдармен пысықтап отыруға тура келеді, әйтпесе баланың өз қиялын өз күшімен ілгері жылжытуы қиын болады. Ол құралдар заттар, схемалар, макеттер, белгілер, графикалық бейнелер және т.б. болуы мүмкін.

Әртүрлі оқиғалар, «өлендер» ұйқастыру, ертегілер ойлап табу, түрлі кейіпкерлерді бейнелеу арқыл бала өзіне белгілі оқиғаларды, өлең жолдарын, графикалық бейнелерді өзі де байқамастан айта бастауы мүмкін. Баланың өзіне белгілі оқиғаларды әдейі бір - біріне қосып, өз кейіпкерінің сапалық жақтары арқылы жаңа бейнелер жасауы да жиі кездеседі. Егер баланың сөйлеу және қиялдай алу қабілеті жетілген болса, егер ол сөздің мәні мен мазмұнынан пайда болған рефлексіне көңілі қанағаттанса, онда ол кәдімгідей мәні бар мазмұндағы оқиғаларды айтып, тіпті, өзінің ойлап табушылық қабілетінен шабыт алып, басқа адамдарды да қосып жаңасын ойлап тауып, оны әңгімелеп бере алатын болады. Бала өз қиялында қауіпті де үрейлі жағдайларды да тудыра алады. Ең бастысы - тапсырманы орындаудағы қиындықты жеңу, дос табу, жарыққа шығу, қуанышты сәтті бастан кешіру.

Қиялдағы оқиғаны жасау және оны өрістету кезінде санаға түсетін салмақ, мазмұнды басқару, кейіпкерлердің әрекетін тоқтату және оған қайтып оралу әрекеттері бала қиялын ерікті шығармашылық қызмет ретінде жаттықтырады. Оның үстіне, қиял әсер беретін іс-әрекет ретінде көрініс табады. Бала шынайы өмірдегі қиындықтарды бастан кешіріп, өз басындағы жағдайды тығырыққа тірелгендік деп түсінген шақта, ол өз қиялындағы әлемге кетіп қала алады. Мысалы, әкесі жоқ болса, бұл баланың жанын жаралайды, ал ол қатты қиналған кезінде өз қиялында ең керемет, мейірімді де ер жүректі әкеге ие бола алады. Қиял өз мазмұны бойынша қандай да бір адам сенгісіз нәрсе сияқты болып көрінгенімен, шынайы әлеуметтік кеңістіктің нормативтеріне сүйенеді. Бала өз қиялында мейірімділікті немесе қатігездікті көруі арқылы, ол болашақтағы өз іс-әрекеттеріне мазмұн болатын жағдайларға бейімделе алады.

Қиялға берілуі үлкен адамға қарағанда баланың өмірінде үлкен рөл атқарады, қиялдың жиі көрініс беруі арқылы ол шынайы өмірде көбірек қателеседі. Қиялдың шаршауды білмейтін жұмысы баланың қоршаған ортаны тануға және игеруге мүмкіндік беретін, өзінің өмірлік тәжірибесінің шеңберінен шығып кетуге жағдай жасайтын маңызды жолы болып табылады, ол шығармашылық қабілеттің дамуының маңызды психологиялық алғы шарты

және әлеуметтік кеңістіктің нормативін игерудің тәсілі.

Бастауыш сынып жасындағы бала үлкендердің сөзін бірте - бірте толық және дәл қабылдау, өз бетінше оқып, радио тындау дәрежесіне жететін болады. Ол сөз әлеміне қиындықсыз араласып, онын мазмұнын бағамдай алатын болады, яғни, әңгіменің не туралы болып жатқанын ұғынып, сөздің негізгі тақырыбының дамуын қадағалап, соған сәйкес сұрақтар беруге және диалог құруға шамасы жететін болады. Бала өзінің сөздік қорын ынталы түрде кенейтуте ұмтылып, өзі үйренген сөздер мен сөз тіркестерін жиі пайдалануға, қарапайым грамматикалық түрлер мен құрылымдарды менгеруге тырысады.

Мұның бәрі баланың сөйлеу қабілетінің және ақыл - ой қабілетінің дамуындағы жетістіктер.Тіл менгеру базасында жаңа әлеуметтік қатынастар пайда болады, олар баланың ойлау жүйесін байытып және өзгертіп қана қоймайды, сонымен бірге, оны жеке тұлға ретінде қалыптастырады.

Бала мектепке барған кезден бастап, оның сезімталдық дамуы оны қоршаған сырт адамдарға және оның сырттан алған тәжірибесіне қатысты болады. Баланың үрейленуі өзін қоршаған ортаны қабылдауының санада сәулеленуі болып табылады, ал қоршаған орта бала үшін біртіндеп кеңейе береді. Үрейдің негізгі бөлігі отбасындағы, мектептегі және өз құрбылары арасындағы жағдайлардан құралады. Өткен уақыттағы адам түсіндіріп бере алмайтын және ойдан құрылған қорқыныштары бірте - бірте күнделікті тіршіліктің толып жатқан саналы мәселелерімен алмасады. Ал баланың үрейленуіне негіз болатын алда тұрған сабақ немесе укол, тіпті түрлі табиғи құбылыстар немесе жора - жолдастарының арақатынасы болуы да мүмкін. Бұл жастағы балаларда бірте - бірте оларға тән; мектепке барғысы келмеу әдеті пайда болады, оған жаңа өзіміз айтқан үрей қосылады. Осындай жағдайға тап болған балада бас ауруы пайда болады, құсады, басы айналады. Мұның бәрі құр сылтау емес, сондықтан да оған дұрыс көңіл бөлу керек. Әдетте мұндай балалар жақсы оқиды, ал олардың қорқыныштары жаман баға алып қаламын дегендіктен емес, негізінен ата-аналары үшін, әсіресе анасы үшін аландағандықтан туындайды, мысалы баласы үшін олардың мұңға батып, қайғы-қасіретте қалуы оны қатты аландатады.

Ата - аналар баланың көзінше өз аландаушылықтарын, күдіктері мен толқыныстарын айтады, сол арқылы баланың бойында өз ата - анасы үшін аландаушылық пайда болып, әсіресе олардың мектеп алдындағы жағдайын ойлап, бала үрейлену сезіміне беріледі, сөйтіп бәріне ата-ананың өздері себеп болады. Өздеріне өздері онша сенімді емес ата-аналар баланың үнемі өз қастарында болуын қалайды.Олардың саналы түрде баладан айырылмауы баланың тәуелсіздікке, табаңдылыққа деген ынтасын жояды. Сабақ алдында үрейлену әдеті пайда болған баланы тезірек мектепке қайтару керек болады. Басы ауырып тұрғанына немесе басқа да сәл нәрсені сылтау еткеніне ерекше көңіл аудару сол белгілердің күшейіп кетуіне әкеліп соқтыруымүмкін.

Мектеп оқушыларында болатын ерекше белсенділіктің себебі әлі күнге дейін толық анықталған жоқ, бірақ көптеген жағдайларға байланысты белгілі

бір пайымдаулар айтылып жүр. Мысалы, сарапшылар мұндай жағдайды орталық нерв жүйесінің генетикалық әсерімен түсіндіреді. Көптеген зерттеушілер оның себептерін күнделікті ішіп жүрген тағамнан, баланың өзінің ерік-жігерінен, оның өрескел қылықтарына қолдау көрсетушіліктен іздейді. Бүтінгі танда мұндай келеңсіз жайттардың алдын алу мен емдеудің түрлі әдістемелері қолданылып жүр. Кейбір дәрі-дәрмектер белсенді балаларды тыныштандырады. Сондай-ақ кең таралған әдістің бірі - тағамның құрамынан қантты, жасанды дәмдеуіштер мен тағамға қосылатын заттарды алып тастау арқылы диета қолдану. Баланың мінез-құлқына ата-ана мен мұғалімдер тарапынан үнемі және табанды бақылаудың жасалуы және сыртқы әсерді, мысалы, қоғамдық орындарда көңілді тыныштандыратын көгілдір жарықтың түсірілуі жақсы нәтиже береді.

Осы және осыған ұқсас басқа да әдістемелер баланың бойындағы ерекше белсенділікті бәсеңдетуге мүмкіндік береді, ал бұл өз кезегінде оқушының сабақ үлгерімін жақсартуына, сыныптағы, үйдегі, көшедегі мінез-құлқының жақсаруына себеп болады. Әрине, емдеудің бірыңғай тәсілі жоқ. Мектепке барған алғашқы жылдарында балалар әлі де үлкендер тарапынан қамқорлықты қажет етіп тұрса да, бірте-бірте ата - аналарынан өздерін алшақ ұстайды. Балалардың ата - аналарымен қарым-қатынасы, отбасының құрылымы және ата - аналардың өзара қарым - қатынасы балаға қатты ықпал етеді, алайда, сыртқы әлеуметтік ортамен араласының кенеюіне байланысты енді оларға үйден тыс жердегі ықпал етуі күшейе бастайды.

Бастауыш сынып жасындағы бала үшін ең маңыздысы - педагог. Балаға қарап жылы жүзбен жымыюдың аса маңызды әсері туралы И. М. Юсупов былай дейді: «Педагогикалық қарым - қабынас балаға қарап жымыю баламен диалогтың ең қажетті құралы болып табылады. Сөйлесетін адамның неғұрлым кішкентай болса, ол өзінің іс-әрекетіне үлкендердің соғұрлым үнсіз де жылы жымыысына баға беруін қажетсінеді. Тек қана оқу процесінде емес, жай қарым - қатынастарда да бастауыш сынып жасындағы балалар мен жасөспірімдерді жылы жымыспен ынталандырудың маңызы зор.

Сондықтан да педагогтың вербальды емес қарым - қатынаста өз бет әлпетінің жылығымен әсер етуге саранды бала мен педагог арасындағы онсыз да үлкен жас айырмашылығын одан сайын қашықтатпақ». Үлкендердің баламен әр түрлі қарым - қатынасы және олардың балаға беретін бағасының сипаттамасы оның бойындағы өзіне баға бере алу қасиетін дамытады. Бір жағдайда оның өзінің ақылды екендігіне сенімі артса, басқа бір жағдайларда өзінің көріксіз немесе қателігін мойындайды. Үлкендердің тікелей әсер етуімен баланың бойында пайда болатын осындай өзіне өзі баға берушілігінен оның басқа адамдарға да баға беруінің негізі қаланады.

Ата-аналарымен арасындағы байланыстың бұрынғыға қарағанда босаңсығаны себепті бала енді өзінің жора - жолдастарының қолдауына көбірек сүйенетін болады. Сонымен бірге оған енді өзінің эмоционалдық қауіпсіздігін де қамтамасыз етуіне тура келеді. Демек бала үшін өз құрбы-құрдастары өзіндік

бір рөл атқара бастайды, яғни, ол соларға қарай отырып, бұдан әрі қарай ата - анасы көрсеткен жолдың ішінен қайсысын алуы керек, ал қайсысынан бас тарту қажеттігін тандай бастайды. Мектеп жасындағы балалар әдетте жынысына, өз отбасының әлеуметтік - экономикалық мәртебесіне қарай өзіндік топтарға бірігеді. Осылайша бастауыш сынып жасы маңызды жағдаймен, яғни, баланың мектепке баруымен айқындалады. Мектептегі жаңа әлеуметтік жағдай бала өмірінің бұрынғы өзі үйренген қалыбынан гөрі тереңдеу әсер береді әрі баланың жүйкесіне салмақ түсіреді. Бастауыш сынып жасы - бұл айналадағы өзге әлемді баланың өз бойына сіңіре бастау, білім жинақтау, осыларды басымдылықпен игеру кезеңі болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Бодалев А.А. Психологические тесты для деловых людей. Под. ред. Литвинцевой. - М.: «Просвящение», 2000.- Б. 184 - 189
2. Бектенгалиева С.Х., Ядгарова Н.Қ. Балабақшада психологиялық қызмет жұмысын ұйымдастыру. –А.: «Білім», 2003.- Б. 205 - 209
3. Бабасов Е.М. Конфликтология. -М: «Наука», 2000.- Б. 93 - 99
4. Бадмаев Б.Ц. Методика пропедевативной психологии. - М.: «Знание», 2003.- Б. 135 - 139
5. Көмекбаева Л.К. Психологиялық қызметті ұйымдастыру. – А.: «Білім», 2003.- Б. 220 - 229
6. Холмогоров А.Б. Психические аспекты микросоциального в контексте психических расстройств. - М.: «Просвящение», 2000.- Б. 31 - 39

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Д.М.У.Кузурбаева⁴
Аннотация. Основная задача школы-научить ребенка азбуке знаний, помочь ему найти свое место в жизни. Главное в формировании личности- умственная, нравственная, трудовая, эстетическая, физическая

Начав обучение в школе, система мышления ребенка привлекает внимание своим эгоцентризмом, необычностью мыслительного процесса из-за отсутствия знаний, необходимых для правильного решения тех или иных проблем.

Ключевые слова: мышление, личность, образование, труд, нравственность.

К. К. Kulambaeva¹, А.К.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, М.У.Kuserbaeva⁴
Abstract. The main task of the school is to teach the child the ABC of knowledge, to help him find his place in life. The main thing in the formation of personality is mental, moral, labor, aesthetic, physical

Having started studying at school, the child's thinking system attracts attention with its egocentrism, the unusual thinking process due to the lack of knowledge

necessary for the correct solution of certain problems. For example, a child in his educational practice does not really understand such features of subjects as length, volume, weight.

Keywords: thinking, personality, education, work, morality.

МРНТИ 16.01.45

Гладковская Т.А

Магистрант, Павлодарский Педагогический Университет, г. Павлодар,

Республика Казахстан

e-mail: gladkovskaya_1999@mail.ru

КУЛЬТУРА В КОНЦЕПЦИИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Культура - это особенности определенной группы людей, определяемые всем, начиная от языка, религии, кухни, социальных привычек, музыки и искусства. Таким образом, культура находит свое выражение в языке; поэтому изучение нового языка без знакомства с его культурой остается неполным. Зарубежные и отечественные исследователи уже несколько десятилетий изучают эту тему. Если человек хочет эффективно общаться на иностранном языке, он не может игнорировать культурный контекст, который придает словам более широкое значение. Понимание характера взаимоотношений между языком и культурой является центральным в процессе изучения и преподавания другого языка. В реальном использовании языка не бывает так, что только формы языка передают значение. Именно язык в его культурном контексте создает смысл: создание и интерпретация смысла происходит в культурных рамках. В современной методике преподавания иностранного языка существует проблема недостаточной включенности культурологического аспекта в учебный процесс, минимальные знания культуры изучаемого языка могут привести к затруднениям в коммуникации между носителем языка и учащимся. В данной статье разбираются теоретические и практические вопросы о культурологическом аспекте в методике преподавания иностранного язык.

Ключевые слова: культурологический аспект; коммуникативная компетенция; методика преподавания; обучение иностранному языку; педагогика; современное образование; межкультурная коммуникация.

В настоящее время жизнь общества меняется очень быстро. Человеческие ценности подвержены глобализации. Это приводит к тому, что мировое сообщество стремится привести к единообразию понятия категорий бытия и

сознания. Основная причина данного процесса - частые контакты между представителями различных национальностей. Мы знакомимся с французами, немцами, американцами не по учебникам и книгам, а в реальных ситуациях общения. Необходимо отметить, что иногда наше представление о том или ином народе не совпадает с последующим впечатлением. В таком случае очень полезными будут знания модели поведенческих норм, которые помогут представителям разных стран понять друг друга и достичь главной их цели - продуктивной коммуникации. Но не только знания в области модели поведенческих норм помогают результативному диалогу, многие коммуникативные ситуации требуют и культурных знаний.

Культурный слой — отражение и выражение всего наследия, опыта и результатов деятельности того или иного народа. Он является наиболее обобщенным, охватывает многие аспекты жизнедеятельности народа, зафиксированные не только средствами языка. Далее он делится на следующие слои: лингвистический аспект, (представляющий языковое разнообразие в выражении мысли) лингвострановедческий, (выражающий своеобразие мировоззренческих особенностей языка) и страноведческий аспект, (охватывающий развитие народа и представляющий различные сведения информационного характера) [1;7]. Необходимо отметить, что страноведческий аспект чаще всего представлен в современных системах обучения иностранному языку в школе. Язык - основной носитель и сильнейший транслятор культур. В контексте взаимодействия между культурами недостаточно одного лингвистического знания. Необходимо глубоко понять культурную составляющую межкультурной коммуникации - знать прагматику коммуникации. Язык может быть рассмотрен как вербальное выражение культуры. И использоваться для того, чтобы поддерживать и передавать культуру и культурные связи. Язык дает нам много категорий, применяемых для выражения наших идей. Умение разговаривать - это не только произношение и звучание. Только читая и узнавая много нового по культурному фону изучаемых языков, люди успешно могут взаимодействовать с другими и не иметь неправильного понимания или неправильного истолкования. Одна из главных особенностей языка — универсальность, позволяющая осуществлять внутри культурное, межкультурное взаимодействие. В смысле его коммуникационной функции можно назвать основным коммуникативным средством.

Тема межкультурного взаимодействия достаточно основательно исследована в западной науке. Пожалуй, одним из наиболее востребованных ее практических аспектов является выявление основных коммуникативных барьеров, мешающих процессу общения представителей разных культур. Помимо этого, практика преподавательской работы позволяет с полной уверенностью заключить, что изучение сложных моментов в коммуникации и путей их преодоления вызывает неподдельный интерес слушателей.

Любым собеседникам, даже если они принадлежат к одной культурной среде, приходится преодолевать коммуникативные барьеры в ходе межличностного взаимодействия. К таким препятствиям относят любые факторы вмешательства в передачу сообщений между людьми, пытающимися установить коммуникацию. К ним причисляют: барьеры окружающей среды, такие как запахи и фоновый шум; физиологические барьеры, такие как болезни, проблемы со слухом, и другие физические недостатки. Отдельно стоит выделить барьеры психологические.

Этот тип помех возникает из-за того, что участники процесса коммуникации чувствуют необходимость психологической защиты, заранее делают определенные предположения, имеют предвзятость, предубеждения или враждебное отношение к собеседнику. Наличие таких барьеров мешает корректной передаче сообщения. Подобные препятствия чаще всего оказывают влияние на межкультурное взаимодействие. Соответственно, их изучение представляет особый интерес в контексте овладения навыками эффективной коммуникации с представителями других культур.

В этом плане первоочередное внимание необходимо уделить культурно-обусловленному восприятию. Важно помнить, что представители каждой культуры имеют свой, несколько отличающийся от других взгляд на мир. Используя определение А. Адлера [1;9], мы именуем восприятием процесс того, как индивид отбирает, организует и оценивает то, с чем он сталкивается во внешнем окружении. Такой род восприятия не является изначально заложенным или абсолютным. Он может быть изменен в зависимости от обстоятельств и времени. Наши интересы, ценности и культурные установки «помогают» нам исказить, блокировать или даже создавать то, что мы видим и слышим. Таким образом, основным препятствием для межкультурного взаимодействия является подсознательное восприятие человеком реальности в соответствии с ожиданиями, обусловленными его культурными установками.

Человеку в целом свойственно использовать критерии собственной культуры в качестве стандарта для оценочных суждений. Культурная среда, к которой мы принадлежим, как бы по умолчанию воспринимается в качестве нормы, а поскольку другие культуры от нее отличаются, то, следовательно, они считаются «ненормальными» и, возможно, «плохими». Подобного рода способ оценки редко помогает пониманию представителей других культур и взаимодействию с ними.

Другими словами, межкультурное взаимодействие подвергает проверке границы нашего собственного восприятия, интерпретаций, категорий и оценок. При этом мы естественным образом стремимся обратиться к нашему опыту. Исходной позицией здесь является опора на собственную культуру, что усложняет точное понимание представителей других культур. Для эффективной коммуникации с носителями иных культурных традиций важно осознавать, понимать и контролировать наши собственные культурные установки, необходимо стараться делать упор на описание вместо

интерпретации или оценки человека на основании собственной культуры. Важнейшим моментом для обучения культуре на английском языке является знание учеников своей культуры и культуры англоязычных стран как примеров разнообразия форм коллективного существования. Другой важный момент содержания культурного обучения - информация для учащихся о выдающемся образце материальной, духовной активности представителей своих культур и других стран в качестве фонда мирового наследия культуры.

Был проведен анализ некоторых учебников английского языка для детей, обучающихся в младшей и средней школе, которые входят в школьную программу обучения и рекомендованы Министерством образования Республики Казахстан, таких как “English Plus”, “Action”, “Excel”. На основе проведённой работы, мы можем сделать вывод, что в данных учебниках иностранных языков культурологический аспект представлен. Самое большое внимание уделяется истории страны изучаемого языка, такие тексты занимают около 20 % от общего количества, они встречаются в учебниках каждого класса, начиная со второго. Знакомство с обычаями страны, изучаемого языка происходит реже, такие тексты занимают около 10 % от общего количества и представлены не во всех учебниках. Иностранная литературная произведения (рассказы, басни, стихи) появляется в некоторых учебниках старших классов и занимают около 5% от всех текстов. Такие явления языка как фразеологизмы, пословицы и поговорки занимают всего лишь 1 % от всей лексики, представленной в учебнике, а в некоторых учебно-методических комплексах совсем не представлены.

Цель обучения иностранному языку заключается в получении определенных знаний и формировании определенных навыков и умений. В настоящее время установлено, что преподаватель должен сформировать коммуникативные навыки у учеников, для того чтобы они могли свободно общаться с носителями английского языка, читать литературу в оригинале и понимать иностранную речь. Но, к сожалению, так происходит не всегда, порой даже студенты старших курсов и выпускники филологических факультетов не владеют свободно разговорным иностранным языком. При этом уровень грамматики и фонетики у них достаточно высок; они могут понимать своего преподавателя, легко вступают с ним в коммуникацию, но испытывают затруднения в общении с носителями языка. Это происходит, прежде всего, из-за того, что целью обучения является именно передача знаний и формирование умений, а не передача культурных особенностей изучаемого языка.

Необходимо отметить, что английский язык содержит в себе много материала для изучения, поэтому учитель не может поместить его полностью в учебный процесс. Вследствие, такие явления как «пословицы, поговорки, фразеологизмы» практически не разбираются с учениками. А ведь зачастую незнание этих явлений может привести к непониманию в коммуникации между носителями языка и учащимися. Приведём примеры из английского языка, *half-baked* - буквально «недопечённый». Иногда используется и в прямом смысле -

если речь о пирогах, но чаще - в переносном, когда хотите сказать, что дело ещё недоработано, сырое. Часто используется, когда говорят о проекте - он не готов, не доработан, сыроват. *We like chalk and cheese* - имеет значение «абсолютно разные». Причём тут мел и сыр - сказать трудно, но, согласитесь, мел и сыр действительно - абсолютно разные. Если учащийся не будет знать таких выражений, то он не сможет правильно истолковать смысл и понять суть беседы. В результате за школьный курс иностранного языка дети не успеют выучить даже половины этих выражений. Необходимо познакомить их с таким явлением в английском языке, объяснить, что такие выражения не нужно переводить слово в слово, а необходимо обратиться в словарь для разъяснения значения.

Национальная культура по-своему интерпретирует тот или иной фрагмент действительности, и это отношение находит свое отражение в языке. Изучая английский язык, мы подсознательно, сравнивая его с родным, находим отклонения от нашей культурной нормы. Очень непросто осознать и принять, что мышление на другом языке имеет несколько другое выражение. Такое осознание не приходит сразу. В начальной школе можно разбирать с детьми пословицы и поговорки. На их примере дети будут видеть, что одни и те же явления в разных языках имеют различные выражения и особенности. Далее уже дети смогут сравнивать более сложные явления. Например, почему, система времён в английском языке горизонтальна, а в мандаринском диалекте китайского языка - вертикальна, почему род имён существительных влияет на связанные с ними ассоциации, для чего во французском языке многоуровневая система глагольных временных форм, а в русском - склонений существительных.

Основной задачей школьного обучения в сфере иностранных языков в современном мире является создание оптимальных условий устойчивого и непрерывного развития личности языка. Данная цель является многоаспектной, так как для достижения поставленной цели, предполагается развитие у учащихся довольно высокого коммуникативного уровня, что позволяет им без труда осуществлять речевые беседы. Не менее важным фактором является то, что коммуникации должны осуществляться в зависимости от реальных потребностей и интересов говорящих и не должны возникать никаких сложностей в разговорах разных личного и профессионального характера. Для освоения языка необходимо освоить культурный контекст, в котором происходит важное социальное действие, потому что он передает солидарность и дружелюбие между говорящими и относится к категории «социального» использования языков. Язык занимает главное место в межкультурной системе, обеспечивает эффективность и успешность межкультурной коммуникации. Культурные компоненты становятся ключевыми факторами в процессе изучения иностранного языка. Таким образом, контекст образования языка должен развиваться вместе с языковой компетенцией на каждом уровне. В контексте взаимодействия между культурами недостаточно одного лингвистического знания. Необходимо

глубоко понять культурную составляющую межнациональной коммуникации - знать прагматику коммуникации прагматическую конкуренцию.

В заключении, хотелось бы отметить, что вопрос о необходимости изучения культуры другого народа неоднократно поднимался в методике преподавания английского языка. Современная методика изучения иностранного языка предусматривает решение следующих задач: овладеть высокой степенью английского знания, определить новейшие подходы к выбору содержания, организовать методический материал, разрабатывать инновационные подходы к обучению. Все понимают, что обучение английскому языку не должно сводиться только к передаче определенных элементарных знаний о том, что и как нужно говорить. Помимо общих сведений и заученных фраз, человек должен научиться и тому, как нужно вести себя в той или иной коммуникативной ситуации. Поэтому цель обучения понимается сейчас очень широко: от формирования коммуникативной компетенции до обучения иноязычной культуре. Однако, на данный момент проблема ещё не нашла своего решения. Культура - это сложное явление, определяющее систему ценностей общества и индивидов, носителей культуры той или иной категории. Таким образом, можно отметить, что знание связи языка и культуры может существенно положительно сказаться на преподавании и изучении английского.

ЛИТЕРАТУРА

1. Свешникова М. И. (2010) Изучение иностранного языка и выражение через него культуры - Астрахань: издательский дом «Астраханский университет», - 11 с.
2. Кунанбаева С.С. (2005) Современное иноязычное образование: методология и теория. - Алматы; Эдельвейс, - 264 с.
3. Сырымбетова Л. С., Жумашев Р. М., Ныгметулы Д., Шункеева С. А., Жетписбаева Б. А. (2017) // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. –Т.7. № 4.

REFERENCES

1. Sveshnikova M. I. (2010) Learning a foreign language and expression of culture through it - Astrakhan: publishing house "Astrakhan University", - 11 p.
2. Kunanbaeva, S. S. (2005) Modern foreign language education: methodology and theory. - Almaty; Edelweiss, - 264 p.
3. Syrymbetova L. S., Zhumashev R. M., Nygmetuly D., Shunkeyeva S. A., Zhetpisbaeva B. A. (2017) Methodological approaches and basic strategies for teaching three languages in the Republic of Kazakhstan // Bulletin of Novosibirsk State Pedagogical University. -Т.7. № 4.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚИТУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТ

Аңдатпа: Мәдениет-бұл тіл, дін, ас үй, әлеуметтік әдеттер, Музыка және өнерден бастап барлығына анықталған белгілі бір адамдар тобының ерекшеліктері. Осылайша, мәдениет тілде өз көрінісін табады; сондықтан жаңа тілді оның мәдениетімен таныспай үйрену толық емес болып қалады. Шетелдік және отандық зерттеушілер бірнеше ондаған жылдар бойы осы тақырыпты зерттеп келеді. Егер адам шет тілінде тиімді сөйлескісі келсе, олар сөздерге кеңірек мән беретін мәдени контекстті елемей алмайды. Тіл мен мәдениет арасындағы қарым-қатынастың сипатын түсіну басқа тілді үйрену мен оқыту процесінде басты орын алады. Тілдің нақты қолданылуында тек тілдің формалары ғана мағынаны береді.

Тірек сөздер: мәдениеттану аспектісі, коммуникативтік құзыреттілік, оқыту әдістемесі, Шет тілін оқыту, педагогика, заманауи білім беру, мәдениетаралық өзара іс-қимыл.

CULTURE IN THE CONCEPT OF TEACHING ENGLISH

Abstract: Culture is the characteristics of a particular group of people, defined by everything from language, religion, cuisine, social habits, music, and art. Thus, culture finds its expression in language; therefore, learning a new language without knowing its culture remains incomplete. Foreign and domestic researchers have been studying this topic for decades. If one wants to communicate effectively in a foreign language, one cannot ignore the cultural context, which gives words a broader meaning. Understanding the nature of the relationship between language and culture is central to learning and teaching another language. In the actual use of language, it is not the case that only the forms of language convey meaning. It is language in its cultural context that creates meaning: the creation and interpretation of meaning takes place within a cultural framework. In modern methods of teaching a foreign language there is a problem of insufficient inclusion of the cultural aspect in the learning process, the minimal knowledge of the culture of the studied language can lead to difficulties in communication between the native speaker and the student. This article deals with the theoretical and practical issues of the cultural aspect in the methodology of teaching a foreign language.

Key words: culturological aspect, communicative competence, teaching methodology, foreign language teaching, pedagogy, modern education, intercultural interaction.

МРНТИ 756.12

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, К.Т.Тохтахунов⁴
г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ В ОВЛАДЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРОЙ НАРОДА

Аннотация. Воспитание толерантной личности в настоящее время является одной из социально значимых проблем. Трудности естественного взаимопонимания, возникающие у людей в связи с расовыми, национальными, возрастными, половыми и другими особенностями, приводят к усилению психологической напряженности в условиях их постоянного взаимодействия, культурной нетерпимости, межнациональной агрессии, религиозного экстремизма, преодолеть которые невозможно без решающего вклада психологических наук. Формирование толерантности-это длительный и сложный процесс, который начинается с рождения детей и продолжается в дошкольном и школьном возрасте и в определенной степени продолжается всю жизнь

Ключевые слова: процесс, народ, возраст, фактор.

Сегодня в условиях модернизации всех сфер общества одной из главных задач в сфере образования является формирование интеллектуальной нации, представители которой обладают не только конкурентоспособными знаниями, творческим мышлением, но и имеют высокие гражданско-нравственные позиции, чувство толерантности и патриотизма.

Глава государства Республики Казахстан Н. А. Назарбаев отметил необходимость усиления воспитательной составляющей учебного процесса, что в последнее время наблюдается выравнивание нравственных ценностей у молодежи, что требует новых подходов к образованию и развитию. программы действий по формированию патриотизма, нравственности и нравственности, межнационального согласия и толерантности, физического и духовного развития [1].

Одной из задач системы образования, обозначенных в Законе Республики Казахстан «Об образовании», является создание необходимых условий для получения качественного образования, направленного на формирование, развитие и повышение квалификации личности. личность, основанная на национальных и общечеловеческих ценностях, достижениях науки и практики, направленная на формирование у студентов и школьников патриотизма, гражданственности, интернационализма, высокой нравственности и нравственности, а также развитие всесторонних интересов и способностей [2].

Законом Республики Казахстан "О культуре" является развитие системы образования, способствующей приобщению к ценностям национальной и мировой культуры, эстетико-патриотическому воспитанию детей и подростков и воспитанию толерантности. Уточняется, что граждане обязаны уважать культуру, государственный язык и другие языки, обычаи, традиции казахского народа и этнических диаспор [3].

Особое значение в этой связи имеет деятельность педагогов, проводимая в общеобразовательных организациях. Образование – один из важнейших социальных институтов общества, оказывающий диалектическое воздействие на другие сферы, оказывающий существенное влияние на экономику, политику, культуру, общественные отношения.

Актуальность исследования проблемы формирования толерантности младших школьников обусловлена рядом факторов.

Во – первых, в казахстанском обществе образование сегодня осуществляется в условиях измененного состава и деятельности субъектов образования – семьи, государственных органов, учебных заведений, религиозных организаций, общественных объединений, средств массовой информации. В этой связи каждая структура привносит свои закономерности, позиции, подходы к формированию толерантного сознания молодого поколения.

Во-вторых, следует признать, что вопросам воспитания толерантности на всех уровнях учебной деятельности: в философии образования, междисциплинарных и воспитательно-педагогических теориях и повседневной педагогической практике до сих пор не уделяется достаточного внимания. Отдельные прорывы деятельности в этом направлении, как правило, сводятся к освещению локальных образовательных концепций или всех организационно-управленческих мероприятий, сводящих к совокупности несколько бессистемных действий сложнейшую проблему воспитания толерантности.

В-третьих, анализ современной научной литературы показал недостаточный уровень теоретической проработки основ формирования толерантной культуры младших школьников, несмотря на то, что идея толерантности развивалась по ряду отраслей и направлений. В педагогической практике накоплено множество методов, форм и способов работы, связанных с организацией деятельности детей на уроке по воспитанию толерантности школьников, использованием произведений художественной литературы и кинофильмов, организацией диалогических форм работы.

Этот процесс происходит под влиянием многих факторов, и среди них семья и образование являются решающими. А если члены семьи не воспринимают толерантность как свою точку зрения, то ребенок, посещающий школу, не будет готов принять других людей такими, какие они есть. Но с каждым годом в школу приходит все больше детей разных национальностей, с разным социальным положением семьи, с разными материальными возможностями. А учителю начальных классов важно донести до каждого ученика, что разные личностные качества людей только дополняют друг друга,

создают разнообразный, а значит, прекрасный мир. Таким образом, культура и воспитание толерантности могут быть активными и творческими, представляющими только определенную систему убеждений, определенную нравственность и определенный круг коллективного и индивидуального сознания, способ бытия. Формирование культуры мы понимаем как совокупность этических ценностей и норм, отношения к другому и окружающей среде, поведения и образа жизни, предполагающих уважительное отношение к жизни, человеку, его достоинству и правам, отказ от насилия и его предотвращение, демократия, свобода, справедливость, солидарность, толерантность, понимание и принятие различий в культуре, верованиях, между народами, между этническими, религиозными и другими группами, соблюдение принципов взаимопонимания.

В системе общечеловеческих ценностей толерантность-одна из фундаментальных категорий, определяющая гуманизацию отношения человека к миру, его сознательное признание прав и свобод другого человека независимо от его отличительных признаков, готовность к диалогу и сотрудничеству в различных сферах. ситуации взаимодействия. Потребность общества в личности, уважительно относящейся к мнению, взглядам, поведению других людей, ставит перед современным образованием задачу углубленного изучения и обобщения научно-педагогических и методических исследований по проблеме развития толерантности у подрастающего поколения.

Поскольку проблема развития толерантности с высоким социальным значением наименее изучена для детей младшего школьного возраста, изучение развития толерантности в этом возрасте приобретает особую актуальность.

Только толерантная культура, способная конструктивно разрешать конфликты и избегать их, готовая жить и работать в постоянно меняющемся современном мире, смело развивать свои поведенческие стратегии, мыслить самостоятельно и творчески, делать нравственный выбор и нести за него ответственность перед собой и обществом в целом. В сфере труда, быта, межличностных отношений культура в той или иной ситуации влияет на поведение людей, регулирует их выбор действий, поступков, даже определенных материальных и духовных ценностей. Культура основана на критериях развития человека. Без нравственности в обществе, когда культура не направлена на совершенствование человека, она не определяет уровень культуры общества ни достижениями техники, ни научными открытиями.

В связи с этим актуализируется задача создания педагогических условий для формирования у младших школьников опыта толерантного общения и толерантного поведения. Определяем условия не только как совокупность факторов и условий, от которых зависит эффективность процесса разрешения невыносимой ситуации или конфликта, но и как совокупность стимулов среды, привлекательных средств. формируется толерантность. Творческий поиск в данном направлении определяется необходимостью разрешения ряда

противоречий, характерных для современного учебно-воспитательного процесса в школе и семье:

- между потребностями общества и государства в формировании толерантной личности и недостаточным реальным опытом построения педагогического процесса как средства развития толерантности у младших школьников;

- между потенциальными воспитательными возможностями начальной школы и семьи в преодолении недостаточного теоретического и практического развития нетерпимого поведения и технологий его формирования;

- между темпами совершенствования новых востребованных технологий и готовностью школы, семьи внедрять их в свою деятельность .

С учетом указанных противоречий и методических подходов выявляется проблема исследования:

Поиск оптимальных педагогических условий формирования толерантности младших школьников.

Список литературы.

1. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников. - М.: Просвещение, 1985. – 89 с.
2. Сухомлинский В.А. Как **воспитать** настоящего человека (Советы воспитателям). - Минск: Асвета, 1999. - 288 с.
3. Сомов В.П. Эстетическое воспитание: проблемы, поиски, находки: Сб. ст. по теории и практике эстетического воспитания. – М.: Исслед. Центр эстет, воспитания РАО, 1994. - 115 с.
4. Лабковская Г.С. Эстетическая культура и эстетическое воспитание.- М.: Просвещение, 1983. - 92с.

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, К.Т.Тохтаунов⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

Андатпа. Толерантты тұлға тәрбиелеу қазіргі таңда әлеуметтік маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Адамдарда нәсілдік, ұлттық, жас, жыныс және басқа да ерекшеліктерге байланысты табиғи түрде туындайтын өзара түсіністіктің қиыншылықтары олардың тұрақты өзара әрекеттесу жағдайындағы психологиялық шиеленістің, мәдени төзімсіздіктің, ұлтаралық агрессияның, діни экстремизмнің күшеюіне алып келеді, оны жеңу мүмкін емес. психологиялық ғылымдардың шешуші үлесінсіз. Толеранттылықты қалыптастыру балалардың дүниеге келуінен басталып, мектепке дейінгі және мектеп жасында жалғасатын және белгілі бір дәрежеде өмір бойы жалғасатын ұзақ және күрделі процесс

Түйін сөздер: процесс, адамдар, жас, фактор.

*K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, K.T.Tokhtakhunov⁴
G. Kokshetau, Republic Of Kazakhstan
A. Myrzakhmetova Kokshetau University*

Abstract. Tolerantty tulga tarbieleu kazirgi tanda aleumettik manyzdy maselerdin biri bolyp tabylady. Adamdarda nasildik, ulttyk, zhas, zhynys zhane baska da erekshelikterge baylanysty tabigi turde tuyndaityn ozara tusinistiktin kiynshylyktary olardyn turakty ozara arekettesu jagdayyndagy psychologiyalyk shielenistin, madeni tozimsizdiktin, ultaralyk aggressiyanyn, dini extremizmnin kysheyuine alyp keledi, ony zhenu mumkin emes. psychologiyalyk gylymdardyn sheshushi ulesinsiz. Toleranttylykty kalyptastyru balalardyn duniege keluinen bastalyp, mektepke deingi zhane mektep zhasynda zhalgasatyn zhane belgili bir darezhede omir boy zhalgasatyn uzak zhane kurdeli process

Keywords: process, people, age, factor.

ОӘЖ 3. 18

*Шаух Назерке Сәбитқызы
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

ҚАЗАҚ АҒАРТУШЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ ТУРАЛЫ ОЙ-ӨСИЕТТЕРІ МЕН ТҰЖЫРЫМДАМАЛАР

Аңдатпа

Мақалада қазақ ағартушыларының рухани-адамгершілік тәрбиесі туралы ой-өсиеттері мен тұжырымдамалар туралы өзін –өзі тәрбиелеудің жан-жақты мағынасы ашып көрсетіледі. Сонымен қатар кешенді білім беру жүйесіндегі оқытушы, тәрбиеші, жетекші ұйымдастырушы рөлін атқарушы ретіндегі педагогтың нақты орны іс жүзіндегі тәрбиеші, оқытушы, үйретуші және студенттердің қабілетін дамытушы қызметіне сәйкес келуі үшін, білім беру мен оқытудың барлық субъектілері білімді ұғыну, көзқарасты иелену, білгенінді игеру және өзін моральдық, имандық, этика және менеджмент жетістіктеріне араластыруда белсенді көзқарас ұстағанда ғана мүмкін болады.

Адамгершілік адамдарға деген ізгі ниеттілік, құрмет, жанашырлық пен сенім, кеңпейілділік, басқалардың мүддесі үшін жан аяушылық сияқты жеке қасиеттерді қамтиды, сондай-ақ кішіпейілділік, адалдық шыншылдық та адамгершілікке жатады. Осыдан келіп адамгершілік ұғымы ізгілік,

гуманизмінің синонимі ретінде, адамның игілігі мақсатқа айналғанда пайда болатын қарым-қатынастар жүйесі мен қоғамдық ахуал ретінде неғұрлым кең мағынада қолданылады. Адамгершілік дегеніміз - тұлғаның өз бойындағы негізгі ізгі сезімдер мен терең руханилықтан туындап, моралдық нормаларға бағынатын еркін қарым-қатынас жүйесі. Адамгершіліктің көрніс табуы әрбір тұлғада әртүрлі. Себебі әр тұлға өзіне әртүрлі жеке өзінің құндылық мақсаттарын таңдайды. Соған бағыттап өз бойында рухани адамгершілік құндылықтарын қалыптастырады [1, 134].

Рухани-адамгершілік тәрбие идеялары қазақтың алдыңғы қатарлы ойшылдары мен ағартушыларының еңбектерінде орын алған.

Қорқыт бабаның ойлары өзінің «Қорқыт ата кітабында» қанатты сөздер, өсиеттер, аңыз-жырлар ретінде беріліп философиялық тұжырымдамасының негізін құрайды. Оның өсиеттерінің басты тақырыбы – ата-ананың құрметіне сай бала тәрбиесі. «Атаның атын былғаған ақылсыз баланың әке омыртқасынан жаралып, ана құрсағында шырланып, тумағаны жақсы. Ата даңқын шығарып, өзінің тегін құған балаға ешкім жетпейді». Оның кітаптарының негізгі сарыны бабалар өсиетіне адал болу рухындағы ұрпақ тәрбиесі, батырлық пен ерлік рухындағы тәрбие болып табылады. Үшінші жыр осыған арналады.

Сол кезеңнің салты бойынша он бес-он алтыдағы ер бала соғыс өнерінің барлық қырын меңгеруі тиіс. Үлкендер жас жігіттерді өздері мен бірге майданға әкетеді. Қолына қару алып, тар жол тайғақ кешпеген, жауының қанын төкпеген жігітті ешкім адам ретінде санап, сыйламайды. Ал, жауының алдында тайсақтаған, қашқан адамды өз әкелері қатаң жазалап отырған.

Қорқыт жырлары өз арын жоғары бағалауға, соғыс өнерін танып-білуге, өз Отанын жаудан қорғауға және Отан үшін жан қиюға шақырады.

Ж.Баласағұн өзінің атақты «Құтты білігінде» (Құт әкелетін білім) философиялық ойлары мен дүниетанымдық идеалдарын жеткізеді. Оның түсінігінде мейірімділік пен бақыт мәселелері адамның өмір салтына қатысты. Адам өлгенмен, оның ісі мәңгілік. «Кісі мәңгі болмас, ары – мәңгі қалар шапағаты».

Баласағұн адам ғұмырының ұзақтығы ұзақ өмір сүруінің емес, ізгі істерімен өлшенеді дейді. «Егер адам артына өз ұрпағына пайда келтірердей іс қалдырса, оның жаны өлмейді». Ж.Баласағұн бала тәрбиесінде ата-аналарға насихат боларлық өте құнды педагогикалық мұра қалдырды. «Өзіңнен ұл-қыз туса, асыл бекзат, қолда өсір, ұстай көрме алыста жат».

«Мейірімді, таза болса тәрбиесі,
Баланың еркін өсер ақыл-есі,
Ұл-қызға әдеп үйрет, білім-өнер,
Көп көріп, сонан пайда кемелденер».

Егер бала жаман мінезді болса, онда жақсы адамдарға қауіп төнгені. Адам өмірде өз ойындағы мақсаттарға жеткісі келсе, ол дұрыс тәрбие алуы керек. Ата-ана өз ұлына бірінші кезекте ата-текті жалғастырушы, үйдің қожайыны екендігін ұғындыруы қажет. Бұл - ата-ананың бірінші парызы. Халыққа тән

адамгершілік бейне үлкенді, ата-ананы сыйлау мен құрметтеу арқылы айқындалады. Сондықтан да әкесін құтқару жолында мерт болған ұлдың өлімі – бақытты өлім. Өнегелі тәрбие жас адамның өмірдегі өз жолын жаңылмай табуға көмектеседі.

Ж.Баласағұн мен Қорқыт туындыларын талдау батыл, мейірбанды, өз ата-анасын құрметтейтін солар үшін жан қиятын өскелең ұрпаққа деген қамқорлық, ата-ананың тәрбиеге деген жауапкершілігі – шығармаларының басты мотиві екенін көрсетеді [2, 48].

Егер Абай философиясын этнопедагогикалық дүниетанымдағы рөлі тұрғысынан қарар болсақ, онда осы тұрғыдан ол зор мүмкіндіктерге ие. Абайдың айтуынша, адам өлмейді, өлетін табиғат немесе онда тұрған зат.

Өлсе өлер табиғат, адам өлмес,

Ол бірақ қайтып келіп, ойнап күлмес.

«Мені» мен «менікінің» айрылғанын

«Өлді» деп ат қойыпты өңкей білмес. Абайдың рухани-адамгершілікті өрбітуге байланысты осындай көрсеткіші ақыл мен білім, рухтың тазалығын әрбір адамның санасына, тәрбиесіне пайдаланса, болашақ жастарымыздың ақыл- парасаттылығы мен ой тазалағы мүдделеріне сай келетініне көз жеткізуге болады Абай ұғымына адамтануды өрбітетін негізгі игіліктер: сезім, сана, ой; адамдықты көрсететін қасиеттер мен құндылықтар: жан мен рух; мінез, әрекет, тәжірибе, білім, өнер, кәсіптік икемділік. Құндылықтардың осы төрт тобы салыстырмалы түрде адамды өз-өзін тануға итермелейді, оны өз-өзімен табыстырады...» әрі қарай адам туғаннан ер жету және бүкіл өмірінде негізінен тәрбие арқылы өзгерістерге ұшырайды. Өмір қоршаған орта оның дамуына, қалыптасуына, дүниетанымына, өзін-өзі тануына әсер ететіндігі сөз бол [3, 48].

Шәкәрім философиясының өзегі – *адам*, оған ерекше қамқорлық пен көңіл бөлу оның пәні болып табылады. Ойшыл қазақтың ағартушылық дәстүріне сәйкес адамның мәні, оның табиғаты мен өмірдегі орны білімде, әсіресе шындықты білуде деп есептейді. Бірақ шындық адамның сезімдерінде берілмеген. Адам оны ақылының көзімен ғана көре алады, өйткені басты шындық әлемнің пайда болу себептері туралы шындық болып есептеледі. Діни догматиканы Шәкәрім салиқалы түрде қабылдамады, қайта оған сыни түрде қарады. Ол өзінің “ Мұсылмандық шарты” атты кітабында адамға адамгершілік тәрбиесін беру мақсатында дінді пайдалану қажеттігін айтады, көз жеткізер мысалдар келтіреді. Шәкәрім де Абай сияқты қоғамды адамгершілік тұрғысында тазартудың басқа құралын таппайды [4, 136].

М.Жұмабаевтың «Педагогика» оқулығында рухани-адамгершілік тәрбиесінің қайнар көзі мен қағидалары, мақсаты мен міндеті, мұғалім, тәрбиеші және жетекші тұлғасының моральдық бейнесін қалыптастырудың әдістері мен құралдары айқын ашылған. Балалардың имани тәрбиесінің бастауына этнопедагогика мен этнопсихология алынған. М.Жұмабаевтың педагогикалық жүйесінің жетекші қағидалары адамгершілік, демократтық және отансүйгіштік болып табылады [5, 18].

Руханилық дегеніміз адамның өзіне және айналасына деген қарым-қатынасында байқалатын жоғарғы талаптар мен ықыластың ісіндегі себептер мен әрекетіндегі ынтаның жүйесі ғана. Дара тұлғаның рухани дамуы дегеніміз – нақты алғанда, потенциалды бейімінің, өрлеп келе жатқан мүмкіндігінің, өсіп келе жатқан белсенділігінің дамуы.

Білім - руханилықтың негізі, әрқашанда «барлық тарихи өзгеріс жағдайларында жоғарғы құндылықтарды қабылдау негізінде Жан мен Тәннің үйлесіміне жетуге ұмтылатын әмбебап бағыт» болып табылатын идеал. Тәрбие төмендегідей негізгі шарттардан шығу керек.

- оқыту мораль идеалдарына, адамгершілік құндылықтарына және этикалық ұстанымдарға негізделу қажет;

- оқу студенттердің ішкі қисыны мен сыртқы ықыласына негізделу керек;

- педагог пен оқушы тұлғасын дамыту рух – жан - дене бірлігінде және сана-сезім - ерік тұтастығында жүргізілуі керек.

Сонымен бірге педагог пен оқушы қызметінің стратегиясы:

- оқыту мен оқуды педагогтар мен оқушылар арасындағы мәдени шығармашылық диалог негізінде оқу-тәрбие мәселелерінің шешімі ретінде ұйымдастырғандай;

- педагог пен оқушыны үздіксіз білім беру жүйесінің толыққанды субъекті жағдайына қойғандай;

- педагог пен оқушыны, «оқытушы оқитын адам» және «тәрбиеші – тәрбиеленуші», «жетекші үйренуші тұлға» және «ұйымдастырушы – дамушы субъект» жүйесіне топтық және ұжымдық өзара әрекеттің белсенді мүшесі ретінде қосқандай, жағдайда болу керек [6, 14].

Ұлы Абай адам проблемасына, оның табиғи және әлеуметтік жақтарының арақатынасын, адамгершілік, кемелдену, гуманизм идеяларын өзгеше пайымдайтын сананы тудырды. Ұлы ғұламаның жарық дүниеге келген адам баласының маңдайына жазылған тағдыры жайлы, оның дүниеден алатын орны мен рөлі жайлы философиялық пайымдауға, сан қилы да күрделі адам болмысын жан-жақты әлеуметтік қарым – қатынасы адамдарды түзу жолға түсіреді-деп тұлғаның рухани-адамгершілік құндылықтарына адамның адами қасиетінің дамуын негізге алып, келер ұрпаққа бір сөзбен “Адам бол!” – деген ойларынан нағыз адам болу үшін тек қана өзінді тану арқылы сыртқы мәдениетке, тілге дінге мән бере отырып дамуға сол арқылы адамгершіліктің негізгі принциптері- қайырымдылық, биік талғам, шындық, әділдік негіздерін қабылдауға итермелейді немесе “Адам баласын заман өсіреді, кімде-кім жаман болса, оның өзінің замандастарының бәрі кінәлі” деп рухани-адамгершілік құндылықтың келесі жағы қарым-қатынас құндылығын суреттесе, өзінің отыз жетінші сөзінде: Мен заң қуаты қолымда бар кісі болсам, «адам мінезін түзеп болмайды» деген кісінің тілін кесер едім немесе “Адам баласы бір-бірінен ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады –деп келесі рухани-адамгершілік құндылықтарына мәдени- этикалық құндылықтардың мәнін ашып көрсетеді. ” Тағы бір сөзінде Абай «шынайы байлық бұл адамдардың бір-бірін

және өзін терең түсініп, өзара түсіністік қалыптасқанда ғана адамдар үйлесімді тіршілік құрып, дами бастайды» – деп адам бойындағы ең жоғары қалыптасқан құндылықтар бұл олардың ішкі рухани дүниесінің байлығы мен асыл қасиеттерін көрсете білу екендігін дәлелдеп береді.

Адамның өзін-өзі тану арқылы адамгершілікті өрбітетін игіліктеріне: - сезім; - сана, - ой; Тыныштық қуаты – жүректе, келісім қуаты – қайратты, ерікті, иманды кісіде. Адамның кісілігі: - әсерлі, әдепті, табысты өнерінде; Адамның ең биік қасиеті-Адам бола білу; Биік құндылығы: жан, тән, рух; мінез, әрекет, тәжірибе, білім, өнер, кәсіптік икемділік. бостандық; бірігу идеясы; азаттық; даналық;/ақыл, өнер,бедел;/ таза өмірдің бастауы, адамгершілікті өрбітетін бұл адам бойындағы келесі қасиеттер: адамшылық, адалдық, әділеттілік, білімділік, еңбекқорлық, терең ой, кісілік, рахымдылық, махаббат, арлылық, намысқойлық, сертке беріктік, татулық, тәуекелшілдік, имандылық т.б. жатады [7, 165].

Қазақ ойшылдарының шығармаларындағы адам және қоғам мұраты проблемасын тарихи дамуына орай бірнеше кезеңге бөлуге болады. Оның біріншісі-Асан қайғы, Шалкиіз, Бұқар жырау және тағы басқа да ақын – жыраулардың, ойшылдардың көзқарастары. Олар аталған проблеманы өмір салтымен, жер мұратымен, бостандық, теңдікпен, ел билеушілер мен төрелердің, батырлардың, қарапайым адамдардың жеке басымен, от басындағы қарым- қатынасымен, үлкендерге, әйелдерге деген құрметпен тікелей байланыстыра қарастырады. Мысалы, Асан қайғы Желмаяға мініп, ну орманды, көкорай шалғынды, сулы жер- қой үстіне бозторғай жұмыртқалайтын жерұйық қонысты іздеп, соған жетуді арман етеді.

Сондай-ақ, ол халық үшін “Жерұйықты” іздеп табуға бар күш-жігері мен ақыл-ойын жұмсайтын адамды мұрат тұтқан. Сонымен Абай адамның жан-жақты жетілуіне толық адам болуы үшін адамға ең керегі: “ақыл, қайрат, жүрек” деп, адамның ішкі дүниесіне үңілуге өзін-өзі тануға шақырады. Өзін-өзі тану әдіснамасын зерделеу арқылы оқу үрдісіндегі тәрбиенің заманға сай бағыт бағдарын дүниетанымдық жаңа ұстанымдарын қалыптастыру білім беру жүйесіндегі жаңаша тәрбие беру қырларын ашу өзекті мәселенің бірі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Өзін-өзі тану: сүйіспеншілік пен шығармашылық педагогикасы: Халықаралық педагогикалық форум материалдары. – Алматы, 2017. – 300б.
2. Баласағұн Ж. Құтты білік. – Алматы, 1986. – 606 б.
3. Абай тағлымы. Құрастырған ф.ғ.д., профессор Н.Ғабдуллин. –Алматы: Жазушы, 1986. – 426 б.
4. Ш. Құдайбердиев Ш. Шығармалары / Құрастырған М. Жармұхаметов, С. Дәутов. – алматы, 1988. – 5
5. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1993. – 154 б.

6. Әтемова Қ.Т. Оқушыларда гумандық қасиеттерді қалыптастыруда мектеп пен отбасының бірлескен жұмысы. п.ғ.к. дисс...13.00.01. – Алматы, 1999. – 127б.
7. Нұрғалиева Д. «Ізгіліктік құндылыққа – жаңа бетбұрыс» II Қазақстан мектебі, 2004, №4, 48-50 бет.

Аннотация

В статье раскрывается комплексный смысл самовоспитания на идеях и концепциях духовно-нравственного воспитания казахстанских педагогов. При этом для того, чтобы реальная роль педагога как воспитателя, воспитателя, ведущего организатора в комплексной системе образования соответствовала реальной роли воспитателя, учителя.

Annotation

The article reveals the comprehensive meaning of self-education on the ideas and concepts of spiritual and moral education of Kazakh educators. At the same time, in order to ensure that the real role of the teacher as a teacher, educator, leading organizer in the complex education system corresponds to the actual role of educator, teacher, tutor and student development, all subjects of education and training.

МРНТИ 756.122

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Н.М.Маукилова⁴
г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОМПЛЕКСНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются процесс работы с ребенком, которую необходимо понимать, что изучение психологии ребенка имеет свою специфику. Дошкольное детство - очень короткий период в жизни человека, всего семь лет. На этом этапе быстро формируется уровень развития. Ребенок, только что пришедший в неизвестную жизнь, быстро становится активной, самостоятельной личностью. Психика ребенка начинает формироваться со всех сторон, закладывается основа его дальнейшего развития.

Ключевые слова: активный, самостоятельный, личность, успеваемость, дошкольник.

Стремление к мировому образовательному пространству в сфере современного образования, обретение независимости и суверенное государство, становится огромной задачей семьи, детского сада, школы, всей общественности, воспитывая достойного, всесторонне зрелого гражданина будущего, достойного интересов общества.

Включение ребенка, поступающего в школу, в школьную реальность, формирование полноценной учебной деятельности - тесно связано со всеми наборами психического развития, характерными для переходного периода. Они требуют проведения учебно-воспитательного процесса в строгом соответствии с психологическими особенностями данного возраста. Также проблема изучения периода перехода от дошкольного возраста к ученической жизни позволяет конкретизировать учебно – воспитательные задачи в школе. Конечной целью этого дела является обеспечение прочного подхода к обучению ребенка в школе. Она проявляется в умении подчинить силу воли ребенка выполнению требований учителя и школьных правил.

Посещение школы шестилетним ребенком является уникальным событием в его жизни. Переход от дошкольного к школьному возрасту связан с особыми изменениями в деятельности ребенка, его взаимоотношениях с другими людьми. Поскольку самой основной деятельностью ребенка младшего школьного возраста является учеба, меняется жизнедеятельность ребенка, появляются новые задачи, по-новому складываются отношения ребенка с окружающей средой.

Адаптация ребенка к школе происходит не сразу. Одного дня или недели недостаточно для полного усвоения в школе. Адаптация-процесс, требующий длительного периода. Психология и характеристика изменений этого периода в жизни ребенка А. Алиева предложила необходимость соотнесения с понятиями социальной ситуации и внутренней позиции развития.

Изменение жизни ребенка: все подчинено школе, много времени уходит на школьную работу, на занятия. Это очень напряженные периоды. Потому что с первых дней школы учителя предъявляют свои требования. Известный ребенок, в жизни которого в шесть лет происходят большие изменения, становится школьником и характеризуется значительными изменениями в возрастном развитии младших школьников.

Психологическая готовность к обучению в школе проявляется в сформированности основных психологических сфер ребенка: внимательности (мотивационной), нравственности, воли, интеллекта и др., что обеспечивает успешное усвоение учебного материала. Психологическая готовность ребенка к обучению в школе заключается не в том, что на момент его поступления в школу создаются психологические признаки, соответствующие школьнику. Они формируются только в процессе обучения в школе. Посещение ребенком школы всегда рассматривалось педагогом и психологом как новое начало жизни ребенка, его новое место в социальной среде. Готовность ребенка к учебной деятельности Л. И. Божович, ее социальное значение связывают с

ростом социо-оценочной потребности. Готовность ребенка к школьному обучению состоит из нескольких компонентов: интеллектуальная, индивидуальная подготовка, коммуникационная, физическая подготовка. Интеллектуальная подготовка-предполагает способность ребенка видеть аналитические способности, общие принципы деятельности, умение решать различные мыслительные операции и познавательный взгляд на окружающую действительность. Например, по мнению И. В. Дубровиной, различное отношение детей к знаниям, неодинаковое неприятие знаний проявляется в результате деятельности первоклассников, а в большинстве случаев даже сказывается на последующих этапах их учебной деятельности. Готовность личности ребенка к учебной деятельности психологи связывают с его умением управлять своими психическими процессами, а значит, ребенок избавляется от импульсивных (непосредственных) эмоций, начинает приобретать волевые качества, в процессе деятельности ребенок проявляет собранность, активность, дисциплинированность и мотивацию к обучению.

В настоящее время в науке детской психологии содержание подготовки к школьному обучению обосновывается не только знанием у ребенка, а, следовательно, интеллектуальной подготовкой, качественной спецификой его психики, а, следовательно, формированием известных психических новых структур. Такой точкой зрения придерживался Л. С. Выготский [5], К. Д. Ушинский, который впервые поставил вопрос о готовности дошкольников к школьному обучению. В своих инструкциях по обучению «родному языку» он посвятил специальную главу, которая называется «Время начала обучения». Там предупредили родителей и педагогов и сказали. «Не начинайте методическое обучение, пока у ребенка нет возможности». Плохое произношение слов, прерывистая и связная речь, медленное усвоение, плохое внимание и т.д. Такие особенности ребенка он выделял как символы преждевременного обучения. В частности, как особенность раннего начала школьного обучения ребенка, К. Д. Ушинский относит его внимание, связность речи, медленное усвоение. К. Д. Ушинский в своем труде писал: «Пусть учитель, как врач, не забывает, что он не может дать человеку жизненную силу, а лишь устраняет препятствия для правильного развития сил и предлагает вместо вредной пищи полезную, чистую пищу»

Психологическая готовность к обучению в школе проявляется в сформированности основных психологических сфер ребенка: внимательности (мотивационной), нравственности, воли, интеллекта и др., что обеспечивает успешное усвоение учебного материала. Психологическая готовность ребенка к обучению в школе заключается не в том, что на момент его поступления в школу создаются психологические признаки, соответствующие школьнику. Они формируются только в процессе обучения в школе. Итогом развития ребенка в дошкольном детстве являются лишь предусловия этих признаков. Их должно быть достаточно, чтобы ребенок адаптировался к школьным условиям, начал систематическое обучение. К таким предисловиям относится, прежде

всего, желание быть учеником, выполнение важных действий, желание учиться. Такое желание возникает у многих АБА в конце дошкольного возраста. Это связано с кризисом развития.ребенок начинает чувствовать, что его дошкольное состояние не соответствует его зрелым возможностям. Вмешиваться в жизнь взрослых с помощью размытого, скучного метода-в игровой форме-становится скучно. Он психологически «вырастает» из игры, и положение школьника для него – это шаг к «взрослению», а учеба в школе-ответственное дело, к которому все относится с уважением. Важной стороной психологической подготовки к школе, как уже отмечалось, является достаточный уровень развития воли ребенка. У разных детей этот уровень разный. Это позволяет детям управлять своей дисциплиной и необходимо для того, чтобы, придя в 1 класс, ребенок сразу приступил к общей деятельности и принял систему требований, предъявляемых школой и учителем. Что касается свободы познавательной деятельности, то она хоть и формируется в старшем дошкольном возрасте, но все же не достигает полного уровня развития при поступлении в школу. Ребенку сложно длительное время сохранять постоянное внимание, запоминать материал, который по объему разнится, и т.д. Обучение в начальной школе учитывает эти особенности детей.

Требования к свободе их познавательной деятельности постепенно возрастают в зависимости от того, как будет осуществляться ее совершенствование в самом учебном процессе. Включает в себя несколько взаимосвязанных ситуаций в области умственного развития готовности ребенка к школе. Ребенку, поступившему в первый класс, необходим определенный запас знаний об окружающем мире – о предметах и их свойствах, о явлениях мертвой и живой природы, о людях, их труде и других явлениях общественной жизни «что такое хорошо, что такое плохо», то есть о порядочности и т.д. Но не столько объем этих знаний, сколько их качество – очень важен уровень правильности, точности и обобщенности сформированного в дошкольном возрасте понимания. Особое место в психологической подготовке к школе занимает овладение специальными знаниями и умениями, традиционно считающимися «школьными» – грамотностью, умением считать, умением решать арифметические задачи. Однако начальная школа и для детей, не получивших никакой специальной подготовки, с самого начала начинает учить грамоте и математике. Поэтому соответствующие знания и навыки нельзя считать обязательной составляющей подготовки ребенка к обучению в школе. При этом гораздо большее количество детей, поступивших в 1 класс, умеют читать, а считать умеют все. Важность обучения грамоте и овладению элементами математики до поступления в школу, успешность обучения ребенка в школе, в других областях знаний также определяется качеством этого усвоения.

Неоспоримо, что общее представление о звуках и их отличие в содержательном плане дают положительные результаты в обучении детей, способных различать количественные и качественные свойства предметов. Не

вызывает сомнений, что ребенку поможет усвоение понятия числа и других первых математических понятий в школьном обучении. Если говорить о навыках чтения, счета, счёта, то их полезность зависит от того, на какой основе они сформированы, насколько правильно сформированы. Навыки чтения повышают уровень подготовленности ребенка к школе только в том случае, если он построен на фонематическом слухе и ощущении звукового состава слова, а само чтение является целостным или слоговым. Так же, как и подсчет – это полезно, если он опирается на понимание математических отношений, значений чисел, бесполезно, даже вредно, если он просто запоминает (механически). Решающее значение в подготовке к освоению школьной программы имеет не только овладение знаниями и умениями, но и уровень развития познавательных интересов и познавательной деятельности ребенка. Позитивное отношение к школе в целом, к учебе, к ситуации ученика, его правам и обязанностям, постоянное, если содержание знаний, получаемых ребенком в школе, не привлекательно, не интересно знакомое на уроке новшество, недостаточно для обеспечения успешного обучения. В то же время познавательные признаки постепенно формируются, накапливаются в течение длительного периода времени, и это приводит к тому, что, если в дошкольном возрасте недостаточно внимания уделяется его воспитанию, в школу не сразу появляется с выпадением. В связи с кризисом семилетнего ребенка Л. С. Выготский по-новому подошел к проблеме подготовки к обучению в школе. По его мнению, основой в подготовке ребенка к школьному обучению является не размер и понятие образовательного фонда, а новое качество психологической деятельности, обусловленное уровнем развития познавательного процесса детей, изменение вновь возникающих отношений и связей детей, появление в системе их обобщения, перестройка на психологической основе.

О готовности детей к школьному обучению А. А. Люблинская писала: она ставит семилетних детей в сложную и разнообразную связь нервной системы и создание всех ассоциаций. На ее основе учитель первого класса готовит свою учебно-воспитательную работу. Теоретическое доказательство этой точки зрения демонстрирует А. И. Сорокина: «новая ступень развития и новые задачи воспитания и обучения».

Поэтому, на наш взгляд, все необходимые для школьного обучения компоненты должны быть сформированы своевременно. Особенно важно, чтобы у ребенка сформировалось свойство воспринимать учебную задачу. Потому что, на наш взгляд, именно это качество повышает мотивацию ребенка к учебе. А повышение мотивации к обучению поможет ребенку адаптироваться к школьной жизни в минимальные сроки.

Список литературы:

- 1.Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Алматы 2010.6-б
- 2.Алиева А., Баланың мектепке дайындығын анықтау //Мектептегі психология, №2, 2007, 31-33б
- 3.Божович Л.И. Подготовка детей к школе. – М., Знание. 1987. 78 с.
- 4.Бардин К.В. Если Ваш ребенок не хочет учиться. М., 1980.
- 5.Бозжанова Қ. Бастауыш мектептегі оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру. Мектеп. – Алматы. 1989.,112б.
- 6.Мухина В.П. Шестилетний ребенок в школе. М., 1986.
- 7.Петрунук В.П., Таран Л.Н. Младший школьник. М., 1981
- 8.Дик Н.Ф. Классные часы и нестандартные уроки. Изд-во Феникс, 2004

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Н.М.Маукилова⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

Андатпа. Мақалада баланың психологиясын зерттеудің өзіндік ерекшелігі бар екенін түсіну керек баламен жұмыс процесі қарастырылады. Мектепке дейінгі балалық шақ-адам өміріндегі өте қысқа кезең, тек жеті жыл.Бұл кезеңде даму деңгейі тез қалыптасады. Белгісіз өмірге келген бала тез белсенді, тәуелсіз тұлғаға айналады. Баланың психикасы барлық жағынан қалыптаса бастайды, оның одан әрі дамуының негізі қаланады.

Түйін сөздер: белсенді, тәуелсіз, жеке тұлға, оқу үлгерімі, мектеп жасына дейінгі бала.

*K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, N.M.Maukilova⁴
G. Kokshetau, Republic Of Kazakhstan
A. Myrzakhmetova Kokshetau University*

Abstract. The article discusses the process of working with a child, which should be understood that the study of child psychology has its own specifics. Preschool childhood is a very short period in a person's life, only seven years. At this stage, the level of development is quickly formed. A child born into an unknown life quickly becomes an active, independent person. The child's psyche begins to form in all respects, and the foundations for its further development are laid.

Keywords: active, independent, individual, academic performance, preschool child..

МРНТИ 75.25.4

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Атамхан Аслан⁴
г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

РОЛЬ УПРАЖНЕНИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. Личность находится в определенной культурной среде и оказывает особое влияние на ее личностное и познавательное развитие. В зависимости от формирования личности, как субъекта той или иной культуры личности, существуют два различных фактора: первый - культурные особенности одного и того же народа, второй - познавательные процессы, темперамент, умение качественно распознавать поведение.

Ключевые слова: технологий, поведение, процесс, темперамент.

В настоящее время существует целый ряд технологий, позволяющих совершенствовать знания студентов, всесторонне развивать их, и одним из них является использование педагогического тренинга как инструмента развития будущего специалиста, который приобщает их к творчеству и позволяет определить педагогические условия его реализации.

Современный этап характеризуется национальной конкуренцией, информационным соревнованием, инновационными технологиями, сложными экономическими реформами. Подготовка педагога с интеллектуальными, здоровыми, высокоразвитыми кругозорами, знаниями, соответствующими международному уровню - важнейшая стратегия государства. Подготовка специалистов, в том числе формирование образа учителя, достойного обучения будущих собственников общества, является очень важным вопросом. Она является духовным, научным, социальным и историческим плодом этого общества, отражающим уровень его развития. Ведь изменения в социальном, экономическом, политическом, духовном аспектах общественной жизни не выходят за рамки деятельности педагога-специалиста. Со второй половины XX века в прикладных и практических областях психологии появилось и стало широко применяться понятие «тренинг». Хотя в настоящее время не существует четкого определения понятия «тренинг», оно широко используется как общий термин для различных видов деятельности, методов и средств.

Термин «Тренинг» имеет такое английское значение, как обучение, воспитание, обучение, Обучение. Дает определение тренингу как совокупности методов освоения и развития способности к обучению любого сложного вида деятельности.

Происходящая в Казахстане социально-экономическая модернизация внесла существенные изменения во все сферы. В Послании народу Казахстана

Глава государства Н.А. Назарбаев ставит задачу вхождения Казахстана в число 50 наиболее конкурентоспособных стран мира. Вместе с тем, перед обществом стоит задача модернизации системы образования-переход на систему годовой школы. В этом случае перед педагогической наукой стоит задача поиска новых эффективных путей развития данной сферы общественного сознания.

Личность - это самоценность. Его развитие и формирование должно стать главной целью обучения и воспитания в школе. Об этом издревле говорили великие мыслители Аль-Фараби, Ж. Баласагун, великий Абай, поэтому в его трудах постоянно поднималось развитие личности, мировоззрения человека. Формирование мировоззрения-сложная социально-педагогическая проблема. В истории педагогики и школьной практике накоплен большой и ценный опыт решения этой проблемы. Основное направление научного образования-признание человека важнейшей ценностью общества, предоставление полной возможности для обогащения его духовной души, формирования на высоком уровне политических взглядов и творческой активности, профессиональных умений., создание условий. В государственных стандартах начального общего образования отражены четкие направления развития подрастающего поколения, формирования научного мировоззрения. Потому что научное мировоззрение-самая общая и высшая форма общественного сознания.

В раскрытии сущности и значения мировоззрения развития человека, особенно Коркыта, Аль-Фараби, К. А. Были выявлены взгляды Яссауи , Абая и других мыслителей, показано, что мировоззрение занимает особое место в законах жизни, природы.

Формирование научного мировоззрения личности, в том числе учащейся молодежи, становится все более актуальной проблемой как теоретической, так и практической. Поэтому мы выбрали тему «Формирование научного мировоззрения учащихся».

По характеру действия может быть активным и пассивным.

Даже червячок хочет, чтобы малыш сам казался активным существом. Он предъявляет какие-либо требования к старшим, независимо от возраста, старается выразить свое отношение к окружающим людям, вещам, происходящему. С опережением времени, благодаря влиянию окружающей среды и воспитания, активность может как подниматься, так и иногда снижаться. Например, человек может много работать, но неохотно работать, не разочаровываться, выполнять то, что должно быть, – пассивно. Очевидно, что такая деятельность не приводит человека к высоким результатам. Эффективность развития зависит от активности деятельности, адекватности настроения. Человек должен проникнуться избранным делом, задействовать все имеющиеся у него возможности, показать себя зрелой личностью. Такая деятельность приносит человеку удовлетворение и становится источником вдохновения и энергии. Поэтому значимость действия зависит не только от его спонтанности, но и от уровня активности личности, проявляющейся в этом действии.

Активность позволяет ученику быстрее и успешнее накапливать социальный опыт в процессе обучения. Развивает его способности к общению, общению, формирует отношение к окружающей действительности. Интеллектуальное развитие ребенка обеспечивается познавательной деятельностью. Для этого ребенку вместе с решением познавательных задач должна быть характерна и необходимость применения усвоенных знаний на практике. Потому что трудовая деятельность стимулирует личность к скорейшему и эффективному формированию своего духовного и нравственного мира, направляет ее к многому и продуктивному труду.

В основе всех проявлений активности лежит только один постоянный источник - потребность. Многообразие человеческих потребностей порождает также многообразие действий, используемых для их удовлетворения. Показать растущему человеку полезные направления деятельности и максимально ослабить обманчивые грани-задача для педагогов как постоянная, так и очень сложная. Сложность состоит в том, что в эпоху ускоренного совершенствования человека потребности и мотивы деятельности становятся очень подвижными и переменными. Поэтому на разных возрастных этапах необходимо чередовать виды деятельности. Общешкольное воспитание должно быть успешно выполнено по следам изменений, но при этом не опаздывать с каждым воспитательным мероприятием и предотвращать негативные последствия.

Самостоятельная деятельность каждого человека является обязательным залогом развития его способностей и таланта и достижения успеха. Пусть воспитанием школьника не занимается какой - то чудесный воспитатель, никаких результатов не может быть, если у ученика нет желания действовать самостоятельно. Григоренко Е. Л. считает, что ребенок должен учиться сам, а деятельность педагога заключается в предоставлении ему материала, который необходимо усвоить, управлении его учебным процессом. Отсюда следует, что в правильно поставленном воспитании ученик - это не только объект педагогического воздействия, но и субъект, активно взявший в свои руки свое воспитание».

Как и деятельность личности имеет избирательный характер. Развитие личности происходит не от каких-либо воздействий, в том числе от воздействия, адекватного потребностям самого человека, адекватного его личности, соответствующего его индивидуальным взглядам на истинное бытие.

Деятельность личности-это не только пролог развития, но и его результат. Воспитание личности, которое является общественно активным, инициативным, творческим и дает добро и радость всем присутствующим в себе и вокруг себя, всегда достигает своей цели. Осознанная, педагогически проверенная и организованная ученическая деятельность может обеспечить, какой именно вид деятельности. Дать растущему человеку возможность полноценно действовать, вооружиться способами действия, необходимыми для активного применения своих сил, досконально изучить особенности личности и

максимально распространить в действительности символы и таланты-это честь и долг педагога - наставника, умело направляющего процесс развития каждой личности. Таким образом, одной из важнейших ситуаций развития ученика является его собственная собственная деятельность. Пусть учитель будет так хорош, что ученик, который не трудится над собой, не сможет достичь намеченной цели. Каждая деятельность должна выполняться с желанием ученика и быть условно активной. От выполненного дела ученик получает удовольствие и удовлетворение. Активная деятельность никогда не утомляет.

Итак, суть понятия «личностный рост личности»:

Гуревич К.М.: «Человек в процессе своего взросления меняется по многим параметрам, он избавляется от некоторых качеств, а некоторые качества берет на себя. Мотивы, на которые воздействует каждое действие в нем, ни увеличиваются, ни уменьшаются»

Горбачева Е.И. обобщая мнения исследователей о личностном росте в настоящее время, делает следующий вывод: общим согласованным феноменом, характеризующим этот процесс, является «наличие большого количества положительных сторон изменения личности в саморазвитии».

Человек рождается индивидуумом, а личность формируется личностью.

Гудкина Н.И «Человек формируется как личность, вступая в общественные отношения с другими людьми» - писала в своих работах.

Жизнь становится интересной и значимой только тогда, когда мы можем понять людей с разным поведением, настроением, целью, жизненным направлением, бытием, раскрыть их лучшие качества. Научиться жить нормальной жизнью в обществе нельзя у другого, оно извлекается из личного опыта каждого человека. В процессе общения с другими мы становимся неповторимой личностью. В жизни встречаются люди разных судеб, характеров. Умение правильно с ними обращаться - бесценное богатство.

Формирование личности - это обучение ее культуре, воспитание, усвоение правил общения, социального опыта.

Список литературы:

1. Валлон А. Психическое развитие ребенка. - М.: «Знание» 2007.
2. Венгер А.Л. Схема индивидуального обследования детей школьного возраста. (Для психологов-консультантов) - М.: «Наука» 2009.
3. Гильбух Ю.З. Внимание: одаренные дети. М.: «Просвещение» 2001.
4. Ананьев Б.Г. Психология психологической оценки, (избранные психологические труды в 2 т. под ред. А.А.Бодалева и др. - М.: «Знание», 2000.

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Атамхан Аслан⁴

Андатпа. Жеке тұлғаның белгілі бір мәдени ортада болып, оның тұлғалық және танымдық дамуына ерекше әсерін тигізеді. Қалыптасуына қарай жеке, тұлғаның белгілі бір мәдениетінің субъектісі ретінде екі түрлі

фактор бар: біріншісі - сол халықтың мәдени ерекшеліктері, екіншіден - танымдық процестері, темперамент, мінез-құлқын сапалы түрде танып ажырата білу.

Түйін сөздер: технология, мінез-құлқы, процесс, темперамент.

K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, Atamhan Aslan⁴

Abstract. It has a special impact on the personal and cognitive development of the individual, being in a certain cultural environment. Depending on the formation of the individual as a subject of a particular culture of the individual, there are two different factors: the first is the cultural characteristics of that people, and the second is the ability to qualitatively recognize and distinguish cognitive processes, temperament, and behavior.

Keywords: technology, behavior, process, temperament.

МРНТИ 15.21.51

К.С.ДЮСЕМБЕКОВА¹, С.К. МОЛДАБЕКОВА², Ш.Б. КАДИРСИЗОВА³

¹Северо-Казахстанский университет им.М.Козыбаева
(Петропавловск, Казахстан)

²Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова
(Кокшетау, Казахстан)

³Семейский медицинский университет
(Семей, Казахстан)

ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ КАК ПРЕДИКАТОР УСПЕШНОГО ФОРМИРОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

Статья раскрывает сущность «жизнестойкости» в русле индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих педагогов. Основные компоненты жизнестойкости обуславливают процесс становления индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих педагогов на этапах адаптации, индивидуализации и интеграции. Описаны и обобщены результаты эмпирического исследования уровня развития жизнестойкости у студентов. Сделаны попытки конкретизации накопленного теоретического опыта о феномене жизнестойкость и ее связи с индивидуальным стилем профессиональной деятельности.

Ключевые слова: индивидуальный стиль профессиональной деятельности, жизнестойкость личности, индивидуализация, саморазвитие.

Введение. Концепция непрерывного образования РК обосновывает парадигму «непрерывное профессиональное развитие педагога» содержанием высшего и послевузовского образования, где обучение осуществляется через «практикоориентированность» и «индивидуальную преемственность» [1]. Взаимодействие данных компонентов в процессе профессионализации личности зависит от условий жизнедеятельности индивида. В связи с этим, условия, в которых протекает жизнедеятельность современного человека, часто по праву называют экстремальными и стимулирующими развитие стресса. Это связано со многими факторами и угрозами, в том числе политическими, информационными, социально-экономическими, экологическими, природными.

Изменяющиеся условия образования в Вузе оказывают большое влияние на субъектов образования высшего учебного заведения, а именно на студентов, которые, в связи с этим подвергаются ряду кризисов:

- возрастные, предполагающие изменения психофизиологических особенностей;
- кризисы индивидуальной жизни, которые включают кризисы нереализованности, опустошенности, бесперспективности;
- кризисы профессионального обучения; внешние, глобальные, экзистенциальные, связанные с нестабильностью настоящего и неопределенностью будущего [2].

Но, независимо от этого, студенчество – сензитивный период развития жизнестойкости как предикатора успешного формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности.

Студент первого курса (18-20 лет) характеризуется принятием социальных и личностных обязанностей перед собой, ответственностью за собственную жизнь, выбором профессии, зачастую имеющая тенденцию изменению, и построением жизненных планов, самостоятельностью в принятии решений и контроле над своим поведением [3].

Таким образом, целью нашего исследования является: выявить особенности влияния жизнестойкости на процесс формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности у будущих педагогов. Данная цель предоставляет возможность проведению эмпирического исследования уровня развития жизнестойкости у будущих педагогов.

Основная часть. Для выявления особенностей жизнестойкости в процессе формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности необходимо раскрыть сущность терминопотребления «жизнестойкость» в психолого-педагогической литературе и дефиниции «индивидуальный стиль профессиональной деятельности».

Психологическое явление «жизнестойкость» представлена в исследованиях зарубежных и российских авторов, таких как С. Мадди и С. Кобейс [4], Д.А. Леонтьев и Е.И.Расказова [5], А.Л.Александрова [6], С.В. Книжникова [7], А.Н.Фоминова [8], Р.И. Стецишин [9], Т.В.Наливайко [10], С.А.Богомаз [11], М.В.Логинова [12], В.Д. Шадриков [13],

Е.А.Митрофанова [14] и т.д. Казахстанская психолого-педагогическая наука представляет узкие исследования данного феномена, представленные в рамках различных научных статей.

Анализ различных определений термина «жизнестойкость» представлена в Таблице 1.

Таблица 1. Анализ определений понятия «жизнестойкость»

Автор	Год	Определение
Мадди С., Кобейса С.[15]	1991	Жизнестойкость – «это личностная характеристика, являющаяся общей мерой психического здоровья человека, отражающая три жизненные установки: вовлеченность, уверенность в возможности контроля над ее событиями, готовность к риску»
Рассказова Е.И.[16]	2005	Жизнестойкость – «ресурс, направленный в большей мере на поддержание витальности и деятельности, в меньшей на поддержание активности сознания»
Нарушевич А.А.[17]	2006	Жизнестойкость – «свойство, связанное с потенциальными и актуальными возможностями и ресурсами человека и среды, которые находят проявление в способности преодолевать трудности, а также в эффективном разрешении жизненных задач»
Богомаз С.А.[18]	2008	Жизнестойкость – «следует рассматривать как системное психологическое свойство, возникающее у человека вследствие особого сочетания установок и навыков, позволяющих ему превращать проблемные ситуации в новые возможности»
Логинова М.В.[19]	2010	Жизнестойкость – «это сложное структурированное психическое образование, определяемое как развивающаяся система убеждений, способствующих развитию готовности управлять системой повышенной сложности»
Шадриков В.Д. [20]	2015	Жизнестойкость – «свойства функциональных систем, реализующих отдельные психические функции, которые выражают индивидуальную меру выраженности, проявляющуюся в успешности и качественном своеобразии освоения и реализации деятельности»
Митрофанова Е.А.[21]	2019	Жизнестойкость определяется как «вовлеченность в жизненные события, управление процессами собственной жизни, самостоятельность, веру в собственные силы, чувство «я могу»»

При рассмотрении научной казахстанской психолого-педагогической литературы по проблеме жизнестойкости, отмечаются статьи таких авторов как Г.Ж.Менлибекова [22] и А.С.Динмухамедова [23]. Статьи раскрывают сущность жизнестойкости со стороны устойчивого непрерывного образования и ее влияние на другие личностные характеристики обучающихся.

Студенчество охватывает рамки позднего юношеского возраста, представляя собой «кризисность» в самоопределении (и в личностном развитии и в профессиональном развитии), развитие саморефлексии, поиск способов самореализации и самоутверждения в конкурентном пространстве окружающей действительности.

Идентичность как важный психологический процесс юношества, влияющий на адаптацию и индивидуализацию, позволяет раскрыть для юноши его собственный внутренний мир, представляя саморегуляцию в когнитивной и эмоциональных сферах личности. Отличием юношества от подросткового периода является дифференцированность эмоциональных реакций и повышенный самоконтроль в оценке и выборе способов выражения эмоциональных состояний.

Жизнестойкость, предопределяя успешность/кризисность профессионального и личностного развития, позволяет сформировать у студентов индивидуальный стиль профессиональной деятельности.

Индивидуальный стиль профессиональной деятельности в психолого-педагогической литературе характеризуется как *«целостное психическое образование, включающие сознательные и бессознательные механизмы адаптации личности к профессиональной среде и способы осуществления профессиональной деятельности»* [24].

Процесс формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности в вузе, по мнению А.В. Петровского, проходит через этапы адаптации, индивидуализации и интеграции. Своеобразие индивидуально-избирательного компонента на каждой из ступеней определяет особенную образовательную траекторию в профессиональном становлении конкретного студента. Согласованность обобщенной и индивидуальной образовательных областей на этапах адаптации, индивидуализации и интеграции определяет динамику становления стиля [25].

Система компонентов, обеспечивающее формирование индивидуального стиля профессиональной деятельности:

1. Содержание образования, регламентированное нормативной документацией: Закон «Об образовании», «Концепция непрерывного образования РК» и т.д. Данная нормативная база совершенствует качество образования и обеспечивает взаимодействие субъектов образовательного процесса.

2. Субъектно-деятельностные технологии обучения, целью которых является овладение ключевыми и специальными компетенциями. Реализация

модели взаимодействия «субъект-субъект» в образовательном пространстве как фактор компетентностного обучения.

3. Психолого-педагогическое сопровождения студента в образовательном пространстве, где одним из направлений является формирование индивидуального стиля профессиональной деятельности.

Целью настоящего эмпирического исследования является изучение особенностей жизнестойкости у студентов Кокшетауского университета им. Ш. Уалиханова. Выборку составили студенты Педагогического института в количестве 36 человек. С целью диагностики уровня жизнестойкости у студентов нами применялся «Тест жизнестойкости» С.Мадди в адаптации Д.А.Леонтьева [26, С.30-45]. Результаты обобщены и отражены в таблице 2.

Таблица 2 - Результаты диагностики общего уровня жизнестойкости у студентов (n=36)

Уровни жизнестойкости	Количество человек в %
Высокий	39 (14 человек)
Средний	47 (17 человека)
Низкий	14 (5 человека)

Анализ Таблицы 1 показал, что для большинства студентов, принимавших участие в эмпирическом исследовании характерен средний уровень жизнестойкости 47% (что составляло 17 человек). Данным студентам характерна копинг-стратегия, направленная на саму задачу, то есть, студенты в меньшей степени преодолевают стрессовые ситуации, но присутствие готовности к преодолению стрессовых ситуаций наблюдается.

В наименьшей степени, у студентов, принимавших участие в эмпирическом исследовании выявлен низкий уровень жизнестойкости 14% (что составляло 5 человек). Таким студентам характерна низкая активность в деятельности, высокая степень ригидности мышления, эмоциональная возбудимость. Копинг – стратегия в стрессовых ситуациях выражена иррациональностью, то есть эмоционально-ориентированность.

Для 39% обучающихся (что составило 14 человек) свойственен высокий уровень жизнестойкости. У таких студентов преобладают копинг-стратегии, ориентированные на преодоление стрессовых ситуаций, они обладают высокой эмоциональной устойчивостью, низкой ригидностью мышления и высокой активностью в деятельности.

Стоит отметить, что «Тест жизнестойкости» С.Мадди в адаптации Д.А.Леонтьева выявляет также уровень выраженности компонентов жизнестойкости личности: вовлеченность, контроль и принятие риска. Результаты уровня выраженности компонентов жизнестойкости представлена на рисунке 1.

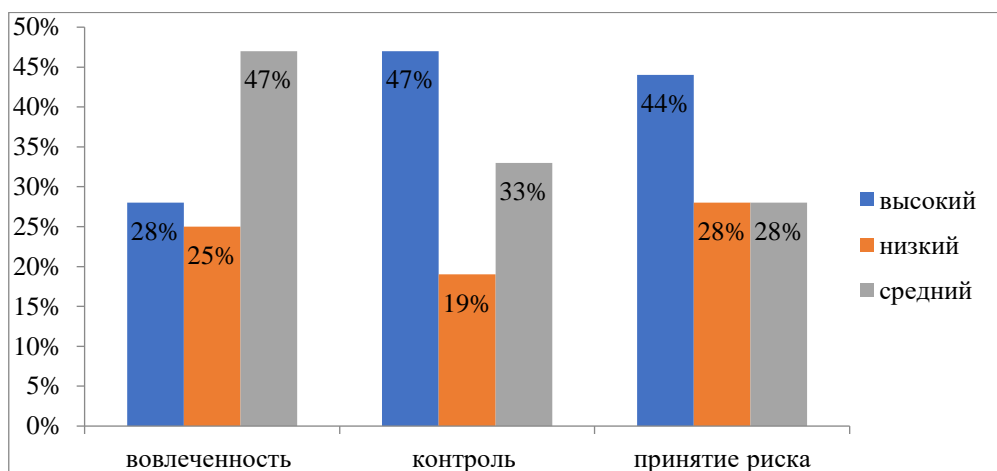

Рисунок 1 - Результаты уровня выраженности компонентов жизнестойкости (n=36)

Анализ данных в Рисунке 2 позволил заключить, что для большинства испытуемых, участвовавших в эмпирическом исследовании характерен средний уровень выраженности компонента жизнестойкости – вовлеченность (47%, что составило 17 человек). Данные испытуемые характеризуются частичной включенностью в процесс познавательной деятельности. Они чувствуют уверенность в своем поведении, однако имеют тенденцию к возникновению сомнения, как последующего фактор возникновения тревожности.

В наименьшей степени, у студентов, был выявлен низкий уровень выраженности компонента жизнестойкости – вовлеченность (25%, что составляет 9 человек). Таким студентам присуще конформность, отсутствие заинтересованности в деятельности, неуверенность. Они часто не удовлетворены тем, чем они занимаются.

У 33% (что составляет 12 человек) респондентов, выявлен средний уровень выраженности компонента жизнестойкости – контроль. Такие испытуемые отличаются убежденностью, мотивированностью в поведении, внимательностью в деятельности, самостоятельностью организации процесса принятия решения.

44% (что составляло 16 студента) испытуемых показывают высокий уровень выраженности компонента жизнестойкости – принятие риска. Данные респонденты характеризуются девизом «на свой страх и риск», т.е. эти студенты охотно идут на риск, даже в случае негативного опыта. Они готовы действовать в отсутствии надежных гарантий на успех.

Для 28% (10 человек) респондентов, свойственен средний уровень выраженности компонента жизнестойкости – принятие риска. Такие студенты склонны рисковать с целью удовлетворения потребностей, но данный риск у студентов будет просчитан, проанализирован, распланирован. В случаи отрицательных последствий, такие испытуемые менее принимают риску.

Низкий уровень выраженности компонента жизнестойкости – принятие риска, был выявлен у 28% испытуемых (10 человек). Таким студентам присуще

конформность, отсутствие заинтересованности в деятельности, неуверенность. Они часто не удовлетворены тем, чем они занимаются.

У 47% респондентов (что составляло 17 человек) выявлен высокий уровень выраженности компонента жизнестойкости – контроль. Такие испытуемые проявляют инициативность в своей жизнедеятельности. Они ответственны за свое поведения. В стрессовых ситуациях данные респонденты проявляют активность, в плане быстрого принятия решения выхода из трудной ситуации. Для 28% (10 человек) студентов первого курса, принимавших в эмпирическом исследовании характерен высокий уровень выраженности компонента жизнестойкости – вовлеченность. Эти студенты проявляют высокую активность в жизнедеятельности, им свойственна увлеченность, заинтересованность, уверенность, инициативность. Деятельность, которой они занимаются приносят им удовольствие.

19% (что составило 7 человек) респондентов присуще низкий уровень выраженности компонента жизнестойкости – контроль. Данные студенты отличаются не самостоятельностью в принятии решения, наличием ощущения беспомощности, неуверенностью и невнимательностью.

В результате анализа, обобщения вышеприведенных данных мы можем заключить, что рассогласованность компонентов жизнестойкости оказывают отрицательное влияние на общий уровень развития жизнестойкости. Подтверждением вышесказанного является исследования Д.В. Леонтьева: *«высокий уровень жизнестойкости, обусловлен высоким уровнем выраженности вовлеченности, контроля и принятия риска»*. Вместе с этим, данные компоненты являются детерминантом успешного прохождения студентами этапов формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности (адаптация, индивидуализация, интеграция).

Заключение. Результаты эмпирического исследования уровня развития жизнестойкости студентов, позволяют выделить следующие заключения:

1. Жизнестойкость – структурированная система личностного развития, позволяющая преодолевать «стрессовые ситуации», компоненты которого требуют согласованности.

2. Формирование индивидуального стиля профессиональной деятельности имеет созависимость с компонентами жизнестойкости: вовлеченность обуславливает адаптируемость личности студента в образовательном пространстве, контроль регулирует процесс индивидуализации личности, принятие риска позволяет личности анализировать собственные возможности, способности.

3. Проведенное эмпирическое исследование подтверждает взаимовлияние жизнестойкости и ее компонентов на процесс формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности: выявленный, в наибольшей степени средний уровень развития жизнестойкости у респондентов отражает этап индивидуализации, где каждый студент как будущий педагог стремится к самоанализу и самореализации.

Список использованных источников

- [1] Концепция обучения в течение всей жизни (непрерывное образование): Приказ МОН РК: - 08.07.2021. – №944.
- [2] Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме // Педагогика. - 2013. – № 10. – С.8–14
- [3] Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Академия, 2013. – 256 с.
- [4] Maddi S. R., Khoshaba D. M. Hardiness and Mental Health // Journal of Personality Assessment, 1994. – Oct. – Vol. 63. – N 2. – P. 265–274.
- [5] Леонтьев Д.А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.
- [6] Александрова Л.А. Психологические ресурсы адаптации личности к условиям повышенного риска природных катастроф: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. 19.00.01. – М., 2004. – 28 с.

**Өміршендік болашақ педагогтардың жеке кәсіби стилін қалыптастыру
предикатры ретінде**

К.С.Дюсембекова¹, С.Қ. Молдабекова², Ш.Б. Кадирсизова²

Аңдатпа Мақалада «өміршендік» құбылысының жеке кәсіби стиль қызметіндегі түйіндемесі ұсынылған. Өміршендіктің негізгі компоненттерінің жеке кәсіби стиль қызметіндегі рөлі бейімделі, дараландыру және ықпалдасу кезеңдерінде сиппталған. Болашақ педагогдың өміршендік деңгейін анықтауға байланысты өткізілген эмпирикалық зерттеу нәтижелері көрсетілген. Өміршендік феномені және оның жеке кәсіби стиль қызметімен байланысын нақтылау талпынысы жасалған. *Түйін сөздер:* өміршендік, жеке кәсіби стиль, өзін-өзі дамыу, дараландыру.

**Hardiness as a predicator of successful formation of individual style of
professional activity in future teachers**

K.S.Dyssembekova¹, S.K. Moldabekova² Sh.B. Kadirsizova³

Abstract. The article reveals the essence of « hardiness » in the framework of individual style of professional activity of future teachers. The main components of resilience determine the process of formation of individual style of professional activity of future teachers at the stages of adaptation, individualization and integration. The results of empirical research into the level of development of students' resilience are described and summarized. Attempts to specify the accumulated theoretical experience about the phenomenon of resilience and its connection with the individual style of professional activity are made.

Keywords: the hardiness of personality, personal style of professional activity, personalization, self-development.

МРНТИ 756.12

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, А.К.Нокина⁴
г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Художественно-музыкальное, народно – прикладное искусство народа пробуждает эстетические чувства детей. Искусство, обучающее образному мышлению, внедрению своеобразного элемента творчества, обладает огромной силой для воспитания. Особенно сильное влияние на внутренний мир ребенка оказывают: пение, музыка - тонкость мелодий и четкость ритма. Постигая мир музыкальных звуков, ребенок учится слушать окружающий мир, учится передавать свои впечатления музыкальными звуками, пробуждает эмоциональную чувствительность, приучает к целенаправленной работе.

Ключевые слова: пение, музыка, чить, чувствовать, тонкость, мелодий.

Поиск путей выхода из сложившейся ситуации в культурной, досуговой, психологической и эмоциональной сферах жизни детей сегодня имеет особое значение. Жизнь ребенка должна проходить в мире искусства, представленном его многогранностью и богатством, так как основа эстетического сознания, художественной культуры закладывается в школьном возрасте, формируется потребность в культурной деятельности. Необходимо насыщать жизнь ребенка искусством, приобщать его к миру музыки, сказки, театра, танца.

Культурно-досуговая деятельность на современном этапе является приоритетным направлением организации жизни дошкольников, так как является основой формирования его общей культуры. Продуманная организация досуга ребенка имеет большое значение для закрепления навыков и умений, полученных им на уроках интеллектуального, нравственного, эстетического и физического развития, творческого развития.

Организация досуга осуществляется через организацию отдыха, развлечений, праздников в их свободное время, а также через самообразование и творческую деятельность. Организация досуга должна находиться под постоянным вниманием воспитателей дошкольного возраста.

Как один из эффективных путей посреднического обучения, праздники занимают особое место. Праздник основан на основных видах познавательной деятельности и использовании информационно-оздоровительного контента. Главное: совместная неформальная деятельность детей и взрослых. Проявлять смекалку, смекалку и смекалку, проявлять умение работать в одном

коллективе, выполняя общее дело, вносить вклад в общее дело, гордость за свои достижения и чувство успеха сохраняют положительный эмоциональный фон на празднике. необходим в любой интеллектуальной деятельности.

В практике школьных учреждений накоплен опыт организации различных праздников, развлечений, досуга, музыкально-литературных концертов, сценических представлений, спектаклей, спортивных развлечений, концертов детской художественной самодеятельности. Наиболее актуальными являются формы, основанные на интеллектуальном и развлекательном содержании и успешно используемые в вариативной воспитательной работе со школьниками. Математические: игры – шоу, игры-конкурсы, викторины; познавательно – речевые: литературные викторины, КВН, путешествие в космос; музыкально-литературная композиция, музыкальный зал, вечера шуток и загадок, тематические вечера творчества композиторов и др.

Каждый праздник полон сюрпризов и сюрпризов для детей. Основная дидактическая цель праздников-обновление знаний детей, приобретение опыта в поисковой деятельности.

Познавательная совместная деятельность каждой подгруппы (команды) детей позволяет внести свой «интеллектуальный» вклад в решение общей задачи, заданной в сюжете. Коллективный опыт, совместная дискуссия, поиск и поиск ответов раскрывают возможности интеллектуального и познавательного общения детей и отражают его привлекательность. Значимость события возрастает с неожиданностью и новизной события. Большое значение в праздниках имеет художественное слово (загадки, загадки, стихи и т.д.), обогащающее содержание праздника.

Роль народных праздников неоспорима, они не только вызывают эмоциональное воздействие, но и: отражают бытие народа, его поэзию, воображение, образное мышление, мудрость и простоту взглядов и чувств, что можно заменить в его использовании. поэтическое творчество народа в праздниках.

Национальный праздник-один из наиболее устойчивых видов духовной культуры, отражающий не только мифологическое сознание, древние культ и традиции народа, но и характер общественного устройства, семейно-бытовых отношений, нравственности и психологии.

Нравственные учения и мудрые советы, примеры и подражания, искусство народа, то, что передается из поколения в поколение народное праздничное веселье через национальный танец, фольклор и музыкальные произведения.

Приобщение учащихся к народным праздникам-главная цель воспитания и воспитания молодого поколения честным, трудолюбивым, умеющим ценить, прививать лучшие традиции и обычаи народа. Подготовка к праздникам, знакомство с непосредственным участием обогащают духовный мир ученика.

Духовный мир ребенка подобен храму, он обязательно пополняется и в него перемещаются образы, впечатления, переживания, мысли, идеи, идеалы,

убеждения. Каждое стихотворение, күй, танец, предметы быта, народно – прикладное искусство, национальные игры, сопровождающиеся всенародным праздником-волнения, впечатления, мысли, обращения, замечания.

Национальный праздник, духовно обогащающий внутренний мир ребенка, впитывая богатство народной мудрости через чувства, чувства сострадания, радости, гордости, через познавательный интерес.

Знакомство с народными праздниками производит на детей большее впечатление, писал В. А. Сухомлинский: «впечатления – очень важный вопрос в воспитании детей, но уверен, что без впечатлений не будет и воспитания. Влияние-это жизненный опыт, который становится знанием».

Ребенок, находясь под влиянием, действует в соответствии с эмоциональной сущностью впечатления, мыслит, воспринимает мир. И чем сильнее эффект, тем больше он может его контролировать.

«Влияние-это сила, которая устанавливает погоду в духовном мире ребенка, поэтому необходимо, чтобы он был добрым и веселым».

Песни, танцы, шутки, пословицы, поговорки, танцы, игры помогают сохранить и передать из поколения в поколение народную мудрость, традиции, обычаи.

Орнаментальная основа народного искусства близка и доступна для восприятия и демонстрации в творческой деятельности. Яркие, чистые цвета узоров, симметрия, ритм, обмен формами привлекают детей, вызывают желание повторить увиденное.

Восстановление содержания понятия «праздник» позволяет ответить на вопросы о том, что такое праздник в образовательном учреждении, какова его деятельность и цель, исходя из этого, как отмечать.

Праздник как средство восстановления и запоминания важного для сообщества события является основным средством объединения и модернизации сообщества. Что-то случилось, событие имело значение для всех, смысл и смысл произошедшего события не случайны, это значение не временное и не личное. Если это так, то в определенный момент жизни его нужно запомнить, восстановить, воспроизвести, а если это делается для детей, то нужно жить и формировать.

Праздник-символ общности. Как понимать детей и жить с нами - это особый вопрос, требующий обсуждения по-разному, в том числе методически.

Праздник способствует формированию личности ребенка. Непосредственно участвуя в праздничном мероприятии, рассказывая стихи, играя на музыкальных инструментах, создавая миниатюры, у детей развивались не только эстетические, нравственные чувства, но и художественные, исполнительские способности.

Ребенок стремится не только технически более точно исполнить произведение, но и передать свое отношение к исполняемому произведению. В эти годы, когда была заложена активная жизненная позиция, понимание своей

задачи и готовность к выполнению этих задач, единство слова и дела, праздник имеет большое значение и в нравственном и трудовом воспитании.

Участвуя в подготовке к празднику, ребенок работает. Дети убирают групповые помещения, территорию, делают поделки, украшают орнаментами. Подготовка к празднику: разучивание стихов, песен, танцев-тоже дело школьника. Творческий труд, создание красоты, воспитание, воспитание, наполнение жизни ребенка содержанием, формирует у них чувство прекрасного.

Формирование трудолюбия, уважения к труду взрослых, готовности и способности делать что – то самостоятельно-это основные качества, влияющие не только на знания и умения, но и на эмоциональную сферу детей, особенно при знакомстве школьников с национальными праздниками.

Праздник прививает детям чувство коллективизма, ответственности перед сверстниками, взрослыми, учит доводить начатое дело до конца в интересах коллектива. Народные праздники развивают у детей эстетическое восприятие, эстетические представления, эстетические чувства.

Эстетические чувства могут быть вызваны восприятием четкой формы предмета, которую можно рассматривать непосредственно на празднике-это произведения декоративно-прикладного искусства. Чувство прекрасного у ребенка формируется только тогда, когда красота предмета предстает перед детьми в реальном выражении.

Народ постоянно искал красоту и создавал ее сам, закрепляя красоту как в жизни, так и в быту, в труде. Одежда, обувь, головные уборы, предметы обихода, украшения, изделия высокого качества.

Это сарафаны и свитера, вышитые необычным узором; резные вращающиеся колеса и оконные рамы; расписные ложки, чашки, игрушки, свистульки, матрешки и т. д.

Специфические формы и способы создания орнаментального раствора являются свойством национальной культуры, отражающим уровень развития ремесленного мастерства и эстетического вкуса народных мастеров.

Список литературы:

1. Художественно-педагогический словарь / Н.К. Шабанов, М.С. Тарасова, Т.Д. Пронина М.2005г.
2. Дьяченко О.М. Развитие воображения школьников.М.1996г.
3. Воспитание и обучение младшего школьного возраста /Под ред. В.В.Гербовой, Т.С. Комаровой М. 2006г.
4. Урунтаева Г.А. Школьная психология: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. - 5-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 336 с.
5. Ветлугина.Н.А. Художественное творчество в школе М.1974 г.
6. Сухомлинский В.А. 'О воспитании' – М.1982г с.270

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, А.К.Нокина⁴

Андатпа. Художественно-музыкальное, народно – прикладное искусство народа пробуждает эстетические чувства детей. Искусство, обучающее образному мышлению, внедрению своеобразного элемента творчества, обладает огромной силой для воспитания. Особенно сильное влияние на внутренний мир ребенка оказывают: пение, музыка - тонкость мелодий и четкость ритма. Постигая мир музыкальных звуков, ребенок учится слушать окружающий мир, учится передавать свои впечатления музыкальными звуками, пробуждает эмоциональную чувствительность, приучает к целенаправленной работе.

Түйін сөздер: пение, музыка, чить, чувствовать, тонкость, мелодий.

К. К. Kulambaeva¹, А.К.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, А.К. Nokina⁴

Abstract. Artistic-musical, folk –applied art of the people awakens the aesthetic feelings of children. Art that teaches imaginative thinking, the introduction of a peculiar element of creativity, has great power for education. Especially strong influence on the inner world of the child is exerted by: singing, music - the subtlety of melodies and the clarity of rhythm. Comprehending the world of musical sounds, the child learns to listen to the world around him, learns to convey his impressions with musical sounds, awakens emotional sensitivity, teaches him to purposeful work.

Keywords: singing, music, learning, feeling, subtlety, melodies.

ӘОЖ 25.45

Амантай А.¹, Касимбекова Б. А.²

*¹А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті
Көкшетау қаласы, Қазақстан Республикасы, aysulu_@mail.ru*

*²А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті
Көкшетау қаласы, Қазақстан Республикасы, Kasimbekova-b@mail.ru*

КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ – СТУДЕНТТЕРДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА БЕЙІМДЕУДІҢ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Аннотация: В статье рассматривается современное геополитическое, экономическое и социальное положение казахстанского общества, интеграция в мировое образовательное пространство, что требует модернизации системы общего среднего образования Республики Казахстан, в частности, пересмотра содержания и структуры среднего образование. В эпоху высокой динамики,

глобализации, бурного развития средств коммуникации, кардинально меняющих образ жизни, мышления и общения, а также способов достижения человеком интеллекта, благополучия, гибкости, творческой активности, стали главным капиталом общества.

Одним из ключевых вопросов в такой ситуации в казахстанском обществе является формирование конкурентоспособной личности, не только готовой жить в изменяющихся социально-экономических условиях, но и способной принимать активное участие в жизни окружающего мира и вносить свой вклад к его совершенствованию. В связи с этим на первый план выдвигаются следующие требования к личности: креативность, активность, социальная ответственность, широта мышления, высокая профессиональная грамотность, интерес к познавательной деятельности. Мировой опыт свидетельствует о необходимости ускоренного развития общего среднего образования, что обеспечит готовность будущих педагогов к свободному вхождению в жизнь общества с учетом постоянных изменений социальной и общественной жизни.

Ключевые слова: «личность», «профессиональная направленность», «педагогический опыт», «компетентность».

Білім беру орындарында мұғалімдер мен оқытушылар ұжымы кәсіптік бағдар беру ісінде негізгі күштерді (білім беру орны, отбасы, жұртшылық) біріктіру бағытында жұмыс істейді. Білім беру орны білім алушыларға кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастырушы және үйлестіруші орталық. Білім беру орнында кәсіптік бағдар беру жұмысын негізінен іске асыратын оқытушы, педагогтар ұжымы, тәрбие жұмысын ұйымдастырушы, яғни бүкіл педагогикалық ұжым.

Оқытушы студенттерге терең білімді береді, оны педагогикалық кәсіптік бағдар беру жұмысымен байланыстырады, педагогикалық мамандықты таңдауда оларға көмектеседі, әрбір мектеп бітіруші оқушының тағдырына жауап береді, сынып жетекшілеріне, ата – аналарға көмек көрсетеді. Тәрбие жұмысын ұйымдастырушы топтағы барлық бағдар беру жұмысын басқарады[1].

Кәсіптік бейімделу дегеніміз — педагогикалық мамандыққа жаңа жағдайда бейімделу. Онда жастардың алғашқы әсерлері, олардың еңбек әрекетінің мақсатын саналы түсінуі мен сезінуі және мамандыққа қызығуын қанағаттандыруының мәні ерекше. Кәсіптік бейімделудің тиімділігі тек қана нақтылы еңбек нәтижелерінен көрінбейді, ол сонымен қатар өндіріс ұжымында, еңбекке жаңа араласқан жастармен жүргізілетін жүйелі жұмыстың нәтижесінде іске асады. Тәрбиелік жұмысты ұйымдастырушы кәсіптік бағдар беру жүйесінің компоненттеріне сүйеніп, оқу-тәрбие жұмысы жоспарында негізгі бағыттарды белгілейді. Мысалы, кәсіптік ақпаратты ұйымдастыру, кәсіптік консультация беруге көмектесу, жоғары оқу орнын бітірушілерді жұмысқа

орналастыру. т.б. Болашақ мұғалім-еңбек тәрбиесі, оқыту және кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі тұлғасы. Ол болашақта оқушыларды еңбектің әр түрімен таныстырады. Күнделікті сабақтарында алған білімдерін практикада қолдана білуге үйретеді, мамандықты таңдауға бағыт береді. Тәрбие жұмысын ұйымдастырушының негізгі қызметі: біріншіден кәсіптік бағдар беру кабинетінде анықтамалық консультация материалдарын жинау; екіншіден әр түрлі педагогикалық мамандықтардағы студенттерге кәсіптік бағдар беру әдісі және студенттерге психологиялық-педагогикалық мінездеме дайындау жөнінде мұғалімдер және топ жетекшілері үшін консультация ұйымдастыру; үшіншіден, мамандық жайында студенттермен әңгімелесетін кәсіпорын өкілдерімен консультация өткізу; төртіншіден, бүкіл кәсіптік бағдар беру жұмысын жоспарлау, қорытынды жасау. Жоғары оқу орнындағы оқытушылар кәсіптік бағдар беру жұмысына басшылық жасап, көмектеседі. Жұмысты осылай ұйымдастыру жүйесі студенттердің ынтасын көтереді, олардың әр түрлі іс-әрекеттеріне қабілетін дамытады, мамандықты саналылықпен таңдауға бағыттайды. Студенттердің дүниетанымын қалыптастыруда әр түрлі ғылыми-әйгілі библиографиялық әдебиеттер білімін байытады, ой-өрісін кеңейтеді. Кәсіптік бағдар беру жұмысына әрбір ата - ана балаларына өздерінің мамандықтарымен таныстырудан бастауы керек. Мамандықты игеру үшін білімнің қажеттігін балаларына айтуы керек. Оларды өздері жұмыс істейтін кәсіпорындарындағы еңбектің мазмұны мен механизмдерімен, өндірістің принципімен және технологиялық процестерімен таныстырады. Тәрбие жұмысының мұндай түрлері ата-аналардың еңбек іс-әрекеттеріне балалардың ынтасын көтереді. Отбасында әр түрлі мамандыққа байланысты кинофильмдерді, теледидарды көру де балалардың кәсіби ынтасын дамытады, оларды ойландырады. Отбасы кәсіптік бағдар беру жұмысын жақсартуда маңызды рөл атқарады [2].

Кәсіби бағдарлану технологиясын құру оқу-тәрбие үрдісін технологияландыру, оқу-тәрбие үрдісін жаңа сапалық деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін, педагогикалық үрдістің заңдылықтарын терең зерделеумен қатар жүретін педагогика ғылымы мен тәжірибесіндегі заңды құбылыс екендігін көрсетеді.

Студенттерге кәсіби бағдар берудің негізгі формалары: оқу лекциялары, саяхаттар, пәндік сабақтар және техникалық үйірмелер, кәсіптік бағдар әдебиеттері, кино және сахналық қойылымдар, курстар, оқу өндірістік практикасы, конференциялар, олимпиадалар, тақырыптық кештер, диспуттар, әр-түрлі маман иелерімен кездесулер, қоғамдық пайдалы еңбек, әр түрлі жиындар, кәсіптік бағдар кабинеті немесе бұрышы. Білім алушының өзін-өзі таныту мүмкіндігі мен қоршаған ортасының шынайылығы туралы білімді игерудегі даралығын ашу, оқуға талабын және білігін қалыптастыру, яғни оқытудың келесі сатыларына қажетті танымдық қызығушылықтарын арттыру, мектеп жасындағы оқушылармен біртұтас оқу әрекетін қалыптастыруға ықпал ету. Студенттің тұлғалық қалыптасуын, оның

қабілеттерінің тұтастай дамуын қамтамасыз ету. Мектепте педагог ретінде жұмыс істеу барысында талап етілетін қажетті біліктер мен дағдыларды игеруге, оқу, жазу, санау, шығармашылықпен ойлау элементтерінің, жеке гигиенасы мен денсаулығын сақтау негіздерінің болуына ықпал ететін оқу әрекетін ұйымдастыра білуге үйрету. Негізгі жалпы білім алуға жағдай жасау, адамдар арасындағы және этносаралық қатынастар мәдениетін, тұлғаның біртұтас көзқарасын, өзін-өзі анықтауын қалыптастыру, тұлғаның өзін-өзі ұйымдастыру тетіктерін, кәсіби және танымдық ой-пікірінің туындауына, теориялық ойлау тәсілдері мен ғылыми таным әдістерін игеруіне ықпал ететін оқу әрекетін ұйымдастыру.

Бұл сатының ерекшелігі оқушының мектептегі үшінші сатыдағы бейіндік оқытуға саналы таңдау жасауға бағдар көрсететін бейіналды дайындықтың жүргізілуі болып есептеледі. Болашақ педагог жалпы орта білім берудің соңғы кезеңі болып табылатын, оқытудың саралануы мен даралануына, оқушылардың білімін жалғастыруға қатысты жеке және өмірлік өзін-өзі танытуына ықпал ететін талабымен, қызығушылық ниетімен сәйкес әлеуметтендіруге бағдарланған бейіндік оқытуды іске асыруға жағдай жасауды білуі қажет. Бейіндік оқытуды іске асыру жалпы білім беретін мектептерде, гимназияларда, лицейлерде, дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектептерде, мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған арнайы мектептерде жүзеге асырылады. Сондықтан болашақ педагог маман олардың айырмашылығын да ажырата білуі тиіс. Қазақстан қоғамының қазіргі геосаяси, экономикалық және әлеуметтік жағдайы, әлемдік білім кеңістігіне кірігуі Қазақстан Республикасының жалпы орта білім жүйесін жаңғыртуды, атап айтқанда, орта білім мазмұны мен құрылымын, мақсаттарын қайта қарауды және оқыту мерзімін кеңейтуді талап етеді[3].

Жоғары динамикалы, жаһандану дәуірінде өмір сүру үрдісін, ойлау мен қарым-қатынасты түбегейлі өзгертетін байланыс құралының қарқынды дамуы, сондай-ақ адамның интеллектісіне, әл-ауқаттылығына, оның икемділігіне, жасампаздық іс-әрекетіне қол жеткізетін тәсілдер қоғамның негізгі капиталы бола бастады. Қазақстан қоғамындағы мұндай жағдайда өзекті мәселелердің бірі - өзгермелі әлеуметтік және экономикалық жағдайда өмір сүруге дайын ғана емес, айналасындағы шынайы өмірге белсенді қатынасын байқатып, оны жақсартуға ықпал ете алатын, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты жеке тұлғаға қойылатын мынадай талаптар алдыңғы орынға шығады: креативтілік, белсенділік, әлеуметтілік жауапкершілік, ой-өрісінің кеңдігі, жоғары кәсіби деңгейлі сауаттылық, танымдық әрекетке қызығушылығының басымдығы. Болашақ педагог маманның әлеуметтік және қоғамдық өмірдегі тұрақты өзгерістерді ескере отырып, қоғам өміріне еркін енуіне дайындығын қамтамасыз ететін жалпы орта білімді дамытудың қарқынын арттыру қажеттілігін әлемдік тәжірибе көрсетіп отыр[4].

Адамзат тарихында мұғалім тұлғасына қойылатын талаптар қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық, мәдени жағдайларына байланысты өзгеріп отырған. Мұғалім тұлғасына қойылатын талаптар көптеген ғалымдардың еңбектері мен идеяларында көрініс табады.

К.Д.Ушинский: «Мұғалім мамандығы сырттай қарапайым болғанымен – тарихтағы ең ұлы істердің бірі» – десе, П.Ф.Каптерев мұғалімдердің адамгершілік қадір-қасиеттерінің маңыздылығына көңіл бөле отырып, оқыту мен тәрбиелеу процестерінің тұтас жүргізілуі барысында «оқыта отырып тәрбиелеу, тәрбиелей отырып оқыту» қағидасының сақталуын қатаң талап етеді.

Мұғалім мамандығы – табиғаты жағынан гуманистік сипатқа ие мамандықтардың бір түрі. Оқыту барысында мұғалім адаптивті және гуманистік мақсаттарды жүзеге асырады. Адаптивтік мақсаты ол оқушыны, тәрбиеленушіні үйретумен, әлеуметтік-мәдениеттік жағдайлардың нақты талаптарына дайындайды, бейімдейді. Педагог өзінің тәрбиеленушісін белгілі бір әлеуметтік жағдайларға дайындап, қоғамның қойып отырған талаптарына үйретеді. Ал гуманистік мақсаты – оқушының жеке тұлғасын дамытып, шығармашылық дербестігін шыңдауға мүмкіндік жасау. Мұғалім мамандығы бір уақытта жеке тұлғаны қалыптастырушы әрі оны басқарушы мамандық болып табылады.

Мұғалім – оқушының интеллектуалдық негізін және рухани дүниесінің қалыптасуына жауапты, шығармашылықпен жұмыс істейтін, кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық әлеуеті мол тұлға. В.А.Сластенин педагогикалық кәсіптің жалпы сипатын және жеке мамандығына байланысты сипаттарын қарастыра отырып, төмендегідей мұғалімнің профессиограммасын ұсынады:

1) Мұғалімнің қасиеті мен сипаттамасы. Бұған ол мұғалімдердің идеялық, кәсіптік-педагогикалық, танымдық бағыттылығын жатқызады.

2) Мұғалімнің психологиялық-педагогикалық дайындығына қойылатын талаптар. Мұнда ол мұғалімдердің білім, білік және дағдыларын біріктіреді.

3) Арнайы даярлықтың көлемі мен құрамы.

4) Мамандық бойынша әдістемелік жағынан даярлық мазмұны. Профессиограмма – мұғалім, тәрбиешінің идеалды үлгісі, моделі, эталоны. Болашақ педагог профессиограммасы төмендегідей сапаларды қамтиды: қоғамдық-саяси; әлеуметтік-психологиялық және ұстаздың жеке басының тұлғалық сапалары; психологиялық және педагогикалық дайындық; мамандық бойынша кәсіби дайындық; пән бойынша дайындық [5].

Әдебиеттер тізімі:

1 Пралиев С.Ж. Профессионально-педагогическая адаптация молодых специалистов в системе вуз – средняя общеобразовательная школа: теория и практика. – Алматы: Рауан, 2001. – 250 с.

2 Нысанбаев Ә., Әбжанов Т. Қысқаша философия тарихы. - Алматы, 1999. - 272 б.

- 3 Сагадеева А.В. О ДУШЕ / пер. П.С. Попова., исправленный и дополненный М.И. Иткиным с примечаниями // В кн.: Аристотель: Соч.: в 4 т. - М.: Мысль, 1976. - Т. 1. - С. 371-448.
- 4 Садирбекова Д. К. Болашақ педагогтардың басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру. дис. док. филос. наук. - Алматы, 2018. – 345с.
- 5 Х. Сүйіншәлиев VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. - Алматы: Мектеп, 1989. – 279 б.
- 6 Умбиталиев А.Д., Сатымбекова К.Б., Керімбек Ғ.Е. Басқару психологиясы: оқу құралы. - Алматы: Экономика, 2017. - 464
- 7 Каптерев П.Ф. Дидактические очерки. Теория образования // Избр. педагог. соч. - М., 1982. – 710 с.
- 8 Вахтеров В.П. Основы новой педагогики // Избр. пед. сочинения.- М.,1987. – 400 с.
- 9 Залужный А.С. Детский коллектив и методы его изучения. - М.,1931-145 с.

Annotation: The article addresses the current geopolitical, economic and social situation of Kazakhstani society, integration into the world educational space, which requires modernization of the general secondary education system of the Republic of Kazakhstan, in particular, revision of the content and structure of secondary education. In the era of high dynamics, globalization, the rapid development of means of communication that radically change the way of life, thinking and communication, as well as ways to achieve human intelligence, well-being, flexibility, creative activity have become the main capital of society. One of the key issues in such a situation in Kazakhstani society is the formation of a competitive individual who is not only ready to live in a changing social and economic environment, but also able to take an active part in the real world around them and contribute to its improvement. In this regard, the following requirements for the individual come to the fore: creativity, activity, social responsibility, breadth of thinking, high professional literacy, interest in cognitive activity. International experience shows the need to accelerate the development of general secondary education, which will ensure the readiness of future teachers to freely enter the life of society, taking into account the constant changes in social and public life.

Keywords: "personality", "professional orientation", "pedagogical experience", "competence".

МРНТИ 85.236

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Муратбекұлы К.⁴
г.Кокшетау, Республика Қазақстан
Университет имени А.Мырзахметова*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБЩЕНИЯ ДЕТЕЙ РАЗНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. в настоящее время социально-экономическое развитие общества как основа социального спроса, сформированная как всесторонне развитая личность, требует социализации в общественной среде. Воспитать детей-сирот, достойных интересов нового общества, всесторонне зрелых, активных действий и научно осознанных взглядов, обладающих развитым национальным сознанием, национальной психологией.

Ключевые слова: навыки, возраст, общество, адаптация.

Детский дом-организация, осуществляющая воспитание детей дошкольного и школьного возраста в соответствии с требованиями общества, которая осуществляет подготовку лиц демократического общества. Эти специальные организации обеспечивают формирование навыков и социальную адаптацию детей-сирот.

Личность и ее поведение, по мнению К. Роджерса, развиваются и формируются в зависимости от восприятия окружающей среды. В теории ученого: понятие «я» «включает в себя» реальное Я « и «идеальное Я» (каким хотят быть люди и каким должны быть). Развитие понятия «Я» « происходит главным образом через процесс социализации. В то время как для каждого человека важно, чтобы его понимали и любили другие, А. Маслоу говорит, что поведение и опыт человека регулируются иерархией потребностей.

В своей теории личности гуманист Г. Оллпорт, объединивший гуманистическую и индивидуальную индивидуальность, исследовал аспекты человеческой природы – развитие личности, способность к полной реализации возможностей преодоления себя.

Теория личности Г. Айзенка относится к одному из трех основных направлений диспозиционной теории – строгому направлению. Это направление стремится к установлению строгого соответствия между жесткими биологическими структурами человека: структурой тела, нервной системой, мозгом и определенными личностными качествами индивидуальности. Например, психолог отмечает: «личность-это мало-мальски устойчивая структура характера, темперамента, интеллекта и строения тела, определяющая самостоятельные склонности человека к окружающему миру. Менее устойчивая система мотивационно-волевого поведения. Темперамент-это мало-мальски устойчивая система аффективного, эмоционального поведения

человека. Интеллект-это мало-мальски устойчивая система когнетивного поведения». Конечно, поступки, поступки индивида обусловлены его печалью и (за исключением физиологической потребности) требовательными желаниями.

В связи с этим мы рассмотрели следующие вопросы в определении особенностей развития воспитанников детских домов:

- документы и материалы, отражающие историю роста на каждом этапе с момента рождения;

физиологическое, психологическое, педагогическое развитие детей-сирот;

интерес и увлеченность детей знаниями;

уровни трудолюбия и трудовые отношения детей;

контроль состояния здоровья детей-сирот.

В ходе всестороннего анализа таких проблем мы можем выявить психологические особенности каждого ребенка-сироты. Прежде чем ответить на вышеуказанные вопросы, остановившись на причинах возникновения детей-сирот, в ходе анализа нормативно-правовых документов воспитанников детских домов нами были выявлены следующие проблемы.

Когда мы знакомимся с историей частных врачебных экспертиз каждого из детей детского дома, мы заметили: 90% детей состоят на врачебном учете по состоянию здоровья, из них 63% - неврозы, астеноневротические, психоневрологические. Установлено, что 27% имеют такие заболевания, как йододефицит, дефицит железа и др. В дополнение к этим данным следует отметить, что у детей-сирот в детском доме наблюдается неустойчивость таких качеств, как психическое развитие и поведение, самоориентация в поведении.

Раскрывая суть указанных вопросов, мы ознакомились с историей пребывания детей-сирот в детских домах, 80% из которых лишены родительских прав. Из них 35% имеют моральные пристрастия к негативным воздействиям на своих детей, 24% - на одного из родителей, а 21% детей-на проституцию и бродяжничество. Остальные 20% родителей из-за безработицы, отсутствия условий жизни, одинокие матери-студенты отдали своих детей в детский дом.

В настоящее время воспитанники, оставшиеся без попечения родителей, отличаются по уровню психического развития от сверстников, растущих в семье. Причина-замедление темпов развития детей, воспитывающихся в условиях детского дома. У них есть ряд качественных негативных особенностей в развитии и здоровье, которые начинаются в младенческом возрасте и наблюдаются в дошкольном возрасте и далее на всех стадиях. Эти особенности наблюдаются на каждой стадии роста в разной и неодинаковой степени. Таким образом, дети, воспитывающиеся в детских домах, уже в первый год жизни отличаются от своих сверстников, растущих в семье: они не умеют радоваться, у них снижена познавательная активность, не возникает чувства привязанности к старшему, не доверяют, замкнуты, разочарованы и

пассивны и т.д. такие поведенческие чувства могут негативно влиять на формирование личности воспитанников.

В этом контексте американский психолог М. Райбл провел наблюдение за 600 младенцами, лишенными материнской опеки, и отсутствие материнской заботы приводит к очень серьезным физическим расстройствам, начиная с двухмесячного возраста ребенка. Ведь для правильного функционирования организма грудного ребенка необходимо получать из внешней среды возбудители, дающие ему естественную заботу матери. Поглаживание, рукопожатие, прижатие к груди, голос матери, возможность сосания для грудного ребенка, грудное молоко, определенная температура воздуха и т. д. Очень важны для ребенка. По мнению М. Райбла, у младенцев, живущих в условиях, где гигиена не соблюдается, но имеющих естественные отношения с матерью, характерного расстройства не возникает. Кроме того, по его данным, характерные нарушения из-за отсутствия материнской заботы встречаются и в лучших детских организациях, которые хорошо оснащены и обеспечивают научно правильный уход. Однако, как считает исследователь, сиротам не под силу обменять «тонкое личностное воздействие», необходимое для полноценного развития.

По результатам исследований вышеупомянутых ученых, физическое развитие (рост, объем головы, вес) часто улучшается по мере того, как ребенок живет в организации в течение длительного времени. Улучшение относительно благоприятного физического развития авторы объясняют хорошим качеством медицинской помощи, оказываемой в организациях для грудных детей. Но уровень интеллекта идет вразрез с физическим развитием: чем раньше ребенок поступал в организацию, тем больше наблюдалась задержка его интеллекта.

В развитии детей-сирот наблюдаются психологические особенности. Они:

- * особенности развития психических процессов: слабое восприятие, медленное развитие памяти, воображения, неполная зрелость наглядно-образной мысли, слабая воля, неустойчивость внимания и др.;

- * особенности в поведенческих навыках: преобладание негативных поведенческих навыков, таких как частые перепады настроения и нестабильность, раздражительность, неспособность к самообладанию, несдержанность, неверие, гнев, тупость • пассивность, жестокость, небрежность;

- * особенности в общении: частые разногласия со сверстниками, неумение играть вместе со сверстниками, неспособность общаться со старшими, замкнутость.

В связи с этим, причинами, определяющими неуспех в психологическом развитии детей-сирот, являются:

- неправильная организация учебно-воспитательного процесса и взаимоотношения между воспитателем и воспитанниками;

- ограниченность общения с социокультурной средой;
- недостаточная психолого-педагогическая подготовка воспитателей детских домов;
- частая смена взрослых, педагогов-специалистов, воспитывающих воспитанников;
- ограниченность элементарных нужд детей-сирот.

В условиях семьи, в собственном доме ребенок будет вести себя свободно и удовлетворять желаемые потребности. Например, девочка участвует в домашних делах бабушки и мамы, мальчик участвует в создании вещей, вещей, необходимых для ведения домашнего хозяйства с родителями, папой, делится своими глазами, участвует в планировании. За каждой трудовой деятельностью следят взрослые, ребенок приобщается к труду. А у мальчиков и девочек в детских домах таких возможностей нет. По этой же причине проявляет негибкость к элементарным бытовым работам. В современных психологических исследованиях мы видим, что основным препятствием (депривационные условия) в развитии воспитанников детских домов является неблагоприятное состояние.

Можно сделать вывод, что ограниченность потребностей детей-сирот обусловлена отсутствием необходимых социальных отношений и материнского тепла в становлении личности. Главной характеристикой неспособности детей к целенаправленному развитию психических, человеческих добродетелей и психологических процессов является неспособность компенсировать свои потребности.

Таким образом, торможение личностных качеств детей-сирот происходит из-за редкого посещения социокультурных центров, слабого эстетического воспитания, слабого общения с окружающими людьми.

А вот состав действий, не удовлетворяющих главным требованиям детей-сирот-это движение, потребность в общении вокруг себя, состояние социальных отношений, социальная ограниченность детского возраста, слабое самоощущение и т.д. С социально-психологической точки зрения обнищание отношений, особенно в том, что они чувствуют, торможения развития процессов восприятия, памяти, воображения и др. Нашей целью в определении психологических особенностей детей-сирот был поиск путей формирования личности детей-сирот и их социализации, определение их направленности.

Список литературы:

1. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников.- М.: «Просвещение», 2005.- 334 б
2. Левитов Н.Д. Психологические особенности младших школьников. -М.: «Знание», 2001.- 23 б
3. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников. - М.: «Просвещение», 2004.-233 б

4. Хохлова Л.П. Формирование межличностного восприятия у детей и подростков.-П.: «Агос-Пресс», 2001.- 345 б
5. Уманский Л.И. Критери диагностики общественной активности группы как коллектива.- М.: «Наука», 2002. -67 б

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Муратбекұлы К.⁴
жағынан дамуы бар әлеуметтік сұраныс негізі жан-жақты дамыған
жеке тұлға ретінде қалыптасып қозғамдық ортада әлеуметтенуін қажет
етеді. Жетім балаларды жаңа қозғам мүддесіне лайықты, жан-жақты
жетілген, белсенді іс-әрекеті мен ғылыми саналы көзқарасын қалыптастыру,
бойында ұлттық сана, ұлттық психология қалыптасқан ертеңгі қозғам иегері
боларлық парасатты азамат тәрбиелеп өсіру.*

Түйін сөздер: дағдылар, жас, қозғам, бейімделу.

*К. К. Kulambaeva¹, А.К.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, Muratbekovich K.⁴
Abstract. currently, the socio-economic development of society as the basis of
social demand, formed as a comprehensively developed personality, requires
socialization in a public environment. To educate orphans worthy of the interests of
the new society, comprehensively mature, active and scientifically conscious views,
possessing a developed national consciousness, national psychology.*

Keywords: skills, age, society, adaptation.

ӘОЖ 523.74

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, М.С.Аубакирова⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

ОТБАСЫ ЖӘНЕ НЕКЕ ҚИЮДАҒЫ ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР МЕН САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Аңдатпа. Мақалада қазақ отбасыларының тұрмыстық тұспалдарын
білуі педагогтарға да, мектеп психологтарына да, басқа ұлттың ата-
аналарына да жақсы білу қажет. Бұл өзара түсіністік үрдісін тереңдетеді,
қарым-қатынас үрдісін тиімдірек қылады, көбінесе надандық пен
көргенсіздікті болдыратын әдепсіздіктен бас тартуға мүмкіндік береді.
Қазақтардың көбінің отбасылары әлі күнге дейін ұлттық дәстүрлерді қатаң
сақтайды. Дәстүрлерге деген ерекше құрмет қазақ халқына гасырлардан аман
өтіп, біріңғай ұлттық білім ретінде сақталуына мүмкіндік берді.*

Түйін сөздер: отбасы, салт-дәстүр, тәрбие, мұра, ұрпақ.

Бүгінгі Қазақстан-қазақстандық мемлекеттіліктің негізіндегі бірегей моделін құра білген мемлекет ретінде танылып отыр. Қазақтар әр түрлі кезеңдерде өз жерінде көптеген халықтарды қабылдаған. Бұл революцияға дейінгі Ресейден келген қоныс аударушылар мен жер аударылғандар, кеңес тәртібінің саяси қуғыны мен депортациясына ұшырағандар. Өткен ғасырдың 40-жылдары Қазақстанда арнайы қоныс аударғандардың саны бір миллион екі жүз мыңға жеткен болатын, Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев қазақ халқына жолдауында айтқан болатын [2].

Ол жылдары көптеген немістер, шешендер, ингуштар, гректер, поляктар және басқа халықтар қазақ отбасыларында пана тапты, ағайындық көмек ала алды. Одан кейін тың тарихы басталды. Қазақстанға барлық Кеңес Үкіметінің түкпір-түкпірінен 600 мыңнан астам адам келді, оның ішінде 350 мыңы жастар болды. Келгендердің көбі осында қалып, жаңа Отанын тапты. Ұлы даладағы ежелгі қасиетті дәстүрдің бірі қонақжайлылық болып саналған. Қазақтар қонақтарды шын көңілмен қарсы ала білді. Сондықтан да, бүгінгі таңда қазақ халқына мемлекет ұлттық бірліктің нығайуындағы елдің болашағына үлкен жауапкершілік артады. Бірлік пен ынтымақтастыққа жету үрдісінің маңызды бөлігі ретінде, әрине, халықтардың әрқайсысының мәдени мұрасын оқып үйрену арқылы өзара байыту болып табылады. Бұл тұрғыда қазақтардың отбасылық тұрмысында қалыптасқан дәстүрлерге, қазақ отбасыларындағы отбасылық тәрбиенің психологиялық ерекшеліктеріне жақсы назар аудару керек.

Дәстүр бойынша, қазақтар үлкен отбасы болып өмір сүреді, қазіргі кезде де жеке нуклеарлы түрде өмір сүріп жатқан отбасыларды сирек кездестіресің: қазақ салты бойынша кенже ұлы ата-аналарымен бірге тұрады және өзінің отбасы ата-аналарының үйінде құрайды. Сондықтан, ержеткен ұл бала кәмелеттік жасқа толып, қаржылық өзін-өзі қамтамасыз етуі тұрақтанып, некеге тұрса да ата-аналарының үйін тастап кетпейді. Сөйтіп, бір отбасында үш-төрт-бес ұрпақ өкілдері тұрады.

«Бауырым» -қазақтар туған адамын осылай атайды, туыстық сезімдерге адам ағзасындағы «ауырып, қайғыратын» бауыр мүшесі «жауап береді». Ең жақындары және туғандары, ол, әрине «Ата-Ана». «Әке», талассыз, беделді адам болып саналады. Оның сөзі барлық отбасы үшін заң. «Ана» әрқашан күйеуімен ақылдасады, немесе сұрақтың шешуін күйеуіне қалдырады, бірақ, күйеулер әйелдерінің пікірінен алыстаған емес.

Қазақ отбасылары-көп балалы болады: 6-8 баласы бар отбасы қалыпты болып саналады, үлкен және кіші балаларының арасындағы жас ерекшелігі 20-25 жыл болуы мүмкін. Ш.Сатиева өзінің «Ата-ана» тәрбиесіне арналған шығармаларында, «Ата-ана парызы»-өз баласына ақыл үйретіп, дұрыс жолға салуы: «Жақсы бала әкесінің басын төрге сүйрейді, жаман бала-босағаға сүйрейді», деп бекер айтпаған қазақ [3].

Қазақ отбасының ішіндегі ортақ негізін қалаушы принцип- «Үлкен -Кіші» принципі, ол отбасының үлкен мүшесі өзінің мәртебесін сезініп, кішіге үлгі

болу керектіген білдіреді, ал кішілері үлкенін сыйлап, одан үлгі алу керек. Осы принципке сәйкес тәрбиелегенде, адам оны әмбебаптық ретінде қабылдайды. «Қарындас» деген сөз үлкен ағасы оған деген туыстық жауапкершілікті сезінуі қажет дегенді білдіреді. Үлкен ағасы қарындасының тағдырына, шектен шықпай, қатысуға құқығы бар.

Ата-анасының дауыс құқығы болмаған жерде, үлкен ағасының қарындасына қатысты шешімдер қабылдауы әбден мүмкін болған. Мысалы, қарындасын ренжіткен болса, күйеуінің үйінен алып кету немесе қарындасының өзін істеген қылықтары үшін жазалау. Негізінде, қыз баланы-қарындасты туған үйінде қорғаған, еркелеткен, сондықтан ағасының осылай жазалауы шартты түрде болған. Ол кез-келген жағдайда көмек көрсетуге міндетті болады.

Туған ағасы жоқ болса, мұндай көмекті туыс ағасы көрсеткен. Үлкен апасы барлық жағынан оған үлгі болады дегенді білдіреді.

Әке шаңырағы-ұрпақ шаңырағының белгісі, әдетте аға-інілерінің ішіндегі сыйлы лайықтысына, беріледі. Үлкенге немесе кішіге, бұл жерде нақты ережелер болмаған. Ол жас кезінен бастап өзін байсалды және тәртіпті көрсеткен отбасы мүшесіне берілген. Әке шаңырағына ие болу-үлкен мәртебе болған. Бұл берілген үй туған-туыстардың ішіндегі ең үлкен шаңырақ болып саналады. Бұл «Қара шаңырақ» иесіне, әйеліне ерекше жауапкершілікті жүктеген. Алыстан келген туыстар осы үйде ағаларының қартайып отырған ата-аналары өмір сүреді. Әрине «шаңырақтың» иесі тектің, бабаларының салт-дәстүрін лайықты жалғастырып, ұрпақ қамына байланысты іс-шараға қатысып, басқа елдердің алдында өзінің ата-тегінің мүдделерін көрсетіп, қорғау, өз балаларын ғана тәрбиелеп қоймай, туыстарының бала тәрбиесі үшін де жауапты болуы қажет. Қазақтарда «Ағасы бардың-жағасы бар, інісі бардың – тынысы бар» деген мақал бар. Басқаша айтқанда, ағасы бар адам қамсыз, ал інісі бар адам жайлы болады дегенді білдіреді. Бұл мақал ағайындылардың бір-біріне ерекше көзқараста болатынын білдіреді. Үлкен ағасы кіші інісін материалдық жағынан қамқорлыққа алуға міндетті, ал, кіші інісі, өз кезегінде, үлкен ағасын ұсақ-түйек шаруалар мен істерден босатуы тиіс. Оның үстіне қарым-қатынастың мұндай жүйесі ағалардың үйленуінен кейін тоқтап қалмаған. Үйленгеннен кейін қазақ отбасына жана мүше-келін түседі. Атасы мен Енесі қабылдай отыра өзінің қыздарына тең қылып ұстауға тиісті болады, себебі өздерінің қыздары ертелі-кеш тұрмыс құрып, ата-анасының үйінен кетеді, күйеуінің үйіне келін болып түседі. Ата-ене келіннің де біреудің әлпештеп отырған баласы екенін ұмытпауы керек. Тектің басшысы ене болып саналады: ол отбасының ішкі қарым-қатынас және тұрмыс ережелерін анықтаған.

Үлкен отбасының анасы, сый-құрметке лайықты, егде тартқан әйелдің, кейде, үй иесі-күйеуінен де мәртебесі жоғары болған. Оның беделіне нұсқан келтіргендерге «Ананың ақ сүтін сыйла» делінген. Жас отбасында алғашқы нәресте туған кезде атасы мен әжесінің немесе үлкен ағасының тәрбиесіне

берілетін. Бұл дәстүр түрі «Бауырына салу» деп аталады. Бұрынғы кездері тектің жалғасуы үшін көшпенділік өмірдің ауыр жағдайларында отбасыны ұйымдастырудың мұндай түрі мақсатты және қажетті болған сияқты.

Қазақ отбасында, ұлдарының әйелі – жас келіншек, өзін жаңа үйде жақсы сезінуі үшін, дәстүр бойынша, отбасының мүшелері бұл үрдісті мүмкіндігінше жеңілдетуді тағайындаған. Тұрмысқа шыққаннан кейінгі бір жылдан соң, келіншек өз ата – аналарына барады, бірақ оны ешкім қамауда ұстамайды. Бұл өзінің туғандарының әсер етуінсіз әйелдің бағынышсыздықта, өздігінен болып үйренуі үшін жасалған.

Шешесі жағынан барлық туыстар – «Нағашы» деп аталған. Қазақ дәстүрлері әйелдің отбасының барлық мүшелеріне қажетті жағдайда материалдық көмек көрсетуді белгілеген. Өз кезегінде «Жиен» өзінің мұндай құқығын біле тұра нағашысынан сыйлықтар мен ерекше ізеттілікті талап еткен. Мысалы, кішкентай жиенге сый ретінде малдың ішінен құлын немесе бұзауды атаған, ол өсіп үлкен мал болғанда әкеліп беретін болған.

«Қайын аға» – жас келіншектің ерекше сыйластық пен құрмет көрсететін, қандай да болмасын жұмысты орындатуға тапсырыс бере алмайтын адамы. Жас келіншектің қайын-інісімен қарым – қатынасы басқаша болған: оған жас келіншек кез келген жұмысты тапсыра алады, ал қайнысы оны жеңгесі тапсырғандықтан жауапкершілікпен орындайды. Және де жеңгесі мен қайнысының эмоционалдық қарым – қатынасы да ерекше болып келген: жеңгесі қайнысымен әзілдесіп, қалжыңдасатын, еркелететін.

Қайнысының есімін атамай, мысалы «Еркеш» деген атпен атаған. Осылайша олардың мейірімділік қарым-қатынастары қаланатын болған. Өзінің қайын апасымен және қайын-сіңілдерімен келін өте сыпайлық қарым – қатынаста болады. Үлкен үйлердің ұлдары көп болады, олардың әйелдері бір – бірін «Абысын» деп атаған. Үйленгеннен соң ағайындылар бір – біріне жақын тұратын болғандықтан, әйелдеріне бір – бірімен тату тұру керек болатын.

«Ағайын тату болса – ат көп, абысын тату болса-ас көп» - делінеді қазақ мақалында. Ұрысатын әйелдердің күйеулері де бір – бірімен тіл табыса алмайды, оларға отбасылық шаруашылықты жүргізу қиынға соғады, бұл туыстық отбасылардың жайлы өмір сүруіне өз әсерін тигізеді.

Күйеу баланың әйелінің туыстарымен қарым-қатынасы сыйластықпен айқындалады, ол мүмкіндігінше өзінің қайны атасы мен енесінің үйіне жиі барып тұруы керек. Осылайша жұбайлар бір – біріне және айналадағыларға өздерінің ата – аналарына бірдей қарайтынын байқатқан. Әйелінің басқа туыстарына қатысты «Жездесі» мейірімді болуы керек. «Балдыз» – оның ең жақын туыстары болып келеді. «Бажа» бірге жиі жинала бермейді. Бажалар қайын атасының үйінде жиналады, сондықтан үлкен сыйластықты көрсетеді. Бажа деп бір-бірімен туған қыз балалардың күйеулерін де атайды. Бұл өте жағымды туысқандықтың белгісі болып саналады. Қазақ отбасыларындағы тағы бір туысқандық байланыс – «Бөле» болу. Бір – біріне өте мейірімді қарайласатын апалы – сіңілілердің балалары -бөлелер бір – біріне де ыстық

болады. Бөле деген сөздің өзі «бөлек» дегенді білдірсе де, шешелерінің арқасында олар бұл қатынастың маңыздылығын түсініп, сезінеді. Үйленген жастардың ата – аналары, жігіттер мен қыздар, «Құда» және «Құдағи» бір – біріне туыс болып саналады. Құдалық басталғаннан бастап бір – біріне сыйлықтар береді, «Күйеу жүз жылдық, құда мың жылдық» деген мақалдың мағынасы осыдан шыққан.

Құдалар бір – бірін қонаққа шақырады көбінесе қыздың немесе жігіттің ата–аналары құдасының үйіне басқа балаларымен танысады, бұл туысқандықтың жібін ұзарта түседі.

«Құда бала» - ерекше мәртебеге ие болады. Бұл құданың кіші баласы. Дәстүр бойынша, әкесі, «Бас құда» сияқты, «Құда бала» ерекше құрметте болады. Сол сияқты «Құдаша» да ерекше орында болады. Бұл атпен күйеу баланың немесе келіннің апайы аталады. Тұрмыс құрмаған құдаша құдалардың туыстарына келін болатындай мүмкіндікте болады. Бұл бірінші құдалықтан кейін туысқандардың бір – біріне деген сенімі мен сыйластығы қалыптасып, туыстықты жалғастырғысы келетін сыңай танытқанда жүзеге асырылады.

Қазақ отбасыларындағы бір тектің туыстарын «Бір туған» деп атайды. Мысалы, «Туған аға». Сонымен қатар, отбасыларда «Өгей әке», «Өгей ана» және «Өгей бала» деген туыстық атаулар болады. Атауының өзі отбасының бұл мүшелеріне деген қарым – қатынасты білдіреді: өгей әке немесе өгей шеше «өздерінікіндей» болу үшін тырысып бағады. Бірақ, тіпті өгейлердің тумаған балаға жақсы көзқарасының өзі туысқандарының назарына әрқашан болады. Болған кездің өзінде де олардың «бөтен» екендігін әрқашан есінде сақтау керек болған. Қазіргі қазақ отбасыларының құндылықтары жетістікке жетумен байланысты болады, олар үшін әлеуметтік қабылдау маңызды болып саналады. Олар - жақсы көретін, жауапкершіліктері мол, риясыз ата – аналар, баласының жеке қасиеттерін, талаптарын жақсы біледі. Оның үстіне, қазіргі қазақ отбасыларында баланың мінез-құлқына ата-аналық бақылауды жүргізудің жоғары деңгейі қалаптасқан. Әкесі мен шешесі отбасы мен жалпы баланың тағдырына тең жауапкершілікте болады.

Отбасылық тәрбие стиліне кеңінен тараған басым гиперпротекция, ол балаларға көп нәрсе тыйым салу талаптарының көптігі, істеген тәртіпсіздіктері үшін қатты жазаламайтындығымен анықталады. Қазақ халқының отбасылық педагогикасында оның идеалдары әсер етеді, тәрбиенің тәсілдері мен мақсаттары туралы көрінісін жүзеге асыруы жолындағы әрекеттер, бала бойындағы ұлттық мінез-құлықты қалыптастыруында, лайықты өмір сүруге дайындауда көмегін тигізуде. Ата-аналар мен үлкендерді сыйлау және жақсы көруге тәрбиеленген балалар ұлттық мінездің жақсы қасиеттерін танып білуге ықпал етеді.

«Адамзат қоғамының рухани және мәдени қорының қымбат қазыналарының бірі-халықтық салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар. Қай халықтың болмысын бітім тұлғасы, психологиялық, этникалық жан-сезім

белгілері оның өзіне тән дәстүрлерінен, әдет-ғұрып, салт-санасынан көрінеді», деп Қ.Жарықбаева арнайы оқу құралында жазған болатын [4].

Қорыта айтқанда, бала тәрбиесі күрделі де жауапты міндет екендігі бәрімізге белгілі. Баланы өмірге бейімдеуде мектеп, ұстаз және ата-ананың орны бөлек. Тәлім – тәрбиелік жарасымдылық мектеп пен ата-ана, әлеуметтік орта бірлесіп жұмыс істеген жағдайда ғана үйлесімділік табады. Қай халық болсын ұрпағының тәрбиесіне терең мән беріп, болашағына үнемі алаңдаушылықпен қараған. Ұрпақ тәрбиесі келешек қоғам мұрагерлерін тәрбиелеу ісі. Сондықтан ата – аналар мен ұстаздар қауымы үшін жас ұрпақ тәрбиелеп, оны қоғам мүддесіне жарату кезек күттірмейтін мәселе. Жастар еліктегіш, әр нәрсеге қызығушылық танытады. Көргенді, естігенді тез жадында сақтайды. Сондықтан отбасындағы береке, ауызбіршілік жас ұрпаққа үлкен әсер тигізеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Азаров. Ю.П. «Отбасылық педагогика». 2002, 189 б.
2. Андреева Т.В. «Заманауи отбасының психологиясы», 2004, 211 б.
3. Арғынбаева Х.А Қазақтардың отбасы мен некесі, 2009, 162 б.
4. Давлетова А.Д. Ата-ана отбасысының психологиялық кеңістігінде тұлғаның бағытталуы, 2004, 118 б.

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, М.С.Аубакирова⁴

Аннотация. В статье говорится о том, что знание бытовых намеков казахских семей необходимо хорошо знать и педагогам, и школьным психологам, и родителям других национальностей. Это углубит процесс взаимопонимания, сделает процесс общения более эффективным, позволит отказаться от бестактности, что часто приводит к невежеству и невежеству. Семьи большинства казахов до сих пор строго соблюдают национальные традиции. Особое уважение к традициям позволило казахскому народу пережить века и сохранить единое национальное образование.

Ключевые слова: семья, традиции, воспитание, наследие, поколение.

К. К. Kulambaeva¹, А.К.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, M.S.Aubakirova⁴

Abstract. The article says that the knowledge of everyday hints of Kazakh families should be well known by teachers, school psychologists, and parents of other nationalities. This will deepen the process of mutual understanding, make the communication process more effective, and allow you to abandon tactlessness, which often leads to ignorance and ignorance. The families of the majority of Kazakhs still

strictly observe national traditions. Special respect for traditions allowed the Kazakh people to survive centuries and preserve a unified national education.

Keywords: family, traditions, upbringing, heritage, generation.

ӘОЖ 3.742.85

*К.К.Қуламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Канатқызы А.⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Есте сақтау қабілеттеріне өмірлік тәжірибе алу, сақтау және жаңғырту қабілеті деген анықтама беруге болады. Мінез-құлықтың түрлі түйсіктері, тума және жинақтаған механизмдері есте сақтау қабілетінде сақтап қалған, мұра бойынша берілген немесе жеке өмір тәжірибесі барысында жинақталған тәжірибе. Адам өзінің есте сақтау қабілеті, оны жетілдіру арқасында жануарлар патшалығынан бөлініп шықты, бүгіндегі шыңға жетті. Осы функцияның үнемі жақсаруысыз адамзаттың прогресі болуы мүмкін емес.

Түйін сөздер: қабілет, жаңғырту, есте сақтау, ес.

Есте сақтау қабілеті – психикалық өмірдің маңызды сипаттамасы. Сондықтан есте сақтау қабілеті мәселесі – психологияның назар көп бөлінген және көп зерттелген мәселелерінің бірі. Ес - сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының адам миында сақталып, қайтадан жаңғыртылып, танылып, ұмытылуын бейнелейтін процесс. Естің физиологиялық негіздерін бір кезде И.П.Павловтың жүйке жүйесінің пластикалық қасиеті туралы ілімі түсіндіретін. Жүйке жүйесінің пластикалығы дегеніміз – түрлі қозулардан қалған әсерлердің қайтадан уақытша байланысқа түсе алу қабілеті. Уақытша байланыстардың тікелей тітіркендіргіштер әсер етпеген жағдайда да мида жасалынуы ойда бұрынғы байланыстардан із қалып отыратындығын көрсетеді. Бірақ бұл жалпы долбар. Өйткені адам есінің мимен қалайша байланысты екендігі жөнінде ғылымда әлі нақтылы деректер жоқ [1].

Мәселен, ес құбылысының табиғатын зерттеуші ғалымдардың бір тобы оны мидағы электр құбылыстарымен байланыстырса, енді бір зерттеушілер есті мидың нейрхимиясына қарай түсіндіргісі келеді. Бір нәрсені есте сақтау – оны байланыстыру деген сөз. Ес процесінің негізі болып табылатын байланыстарды психологияда ассоциация деп атайды. Егер бұрын бірнеше объектіні бір мезгілде немесе бірінен соң бірін елестетсек, не ойласақ бұлардың арасында

байланыс пайда болады. Кейін объекттің біреуін ғана елестетсек миымызда оның қалған бөлігін тудыруға себеп болады. Ассоциациялық принципті алғаш рет ойлап тапқан ежелгі грек ойшылы Аристотель болды. Аристотель ассоциацияларды тек тікелей елестетумен байланыстырып, психикалық әрекетін, қалған түрлерін түсіндіруге бұл принципті қолданбады. Ғылымда тұңғыш рет ассоциация ілімін шартты рефлекс теориясымен дәлелдеген, осы негізде көптеген психикалық процестердің табиғатын түсінуге болатындығын көрсеткен ұлы орыс ғалымы И.П.Павлов болды. И.П.Павлов психологияда ассоциациялар деп аталатын құбылыс ми қабығында екі қозу процесінің қабаттасып келуіне байланысты пайда болып, сан рет қайталаудың нәтижесінде бекіп отыратын уақытша байланыстар екенін түсіндірді. Ұлы ғалым бұл туралы былай деп жазды: «Уақытша жүйкелік байланыс – жануарлар дүниесінде де, біздің өзімізде де байқалатын жан-жақты физиологиялық құбылыс. Сонымен қатар, ол түрлі әрекеттерден, әсерлерден құрылса да немесе әріп, сөз, әлде ойдан құрылса да психикалық құбылыс болып табылады, оны психологтар ассоциация деп атайды Ассоциациялардың Аристотель заманынан белгілі үш түрі бар. Олар: іргелестік, ұқсастық, қарама-қарсылық ассоциациялар. Кезінде Аристотель ойлап тапқан ассоциациялардың табиғатын былайша түсінуге болады:

1. Іргелестік ассоциациясы бойынша бір зат жөніндегі елес өзімен бірге оған қатысы бар екінші затты қоса туғызады;
2. Ұқсастық ассоциациясынан нәрсенің, көріністің бейнелері өздеріне ұқсас образдарды еске түсіреді, яғни бір зат жөніндегі елес ол затқа қандай болса да ұқсастығы бар екінші затты елестеді;
3. Қарама-қарсылық ассоциациясында бір зат туралы елес оған қарама-қарсы екінші затты не құбылысты еске түсіреді.

Уақыт өте келе ассоциативтік теорияда бірқатар мәселелер туындады, олардың негізгісі – балалар есте сақтау қабілетінің таңдаулы болуын түсіндіру. Ассоциациялар кездейсоқ туындайды, ал есте сақтау қабілеті әрқашан белгілі бір ақпаратты таңдайды. Сонымен қатар, есте сақтау қабілетінің ассоциациялық теориясы оның заңдарын танып білу үшін көп пайда береді. Қайталау саны әртүрлі болуында және элементтерді уақыт бойынша бөлуге байланысты ұғылатын элементтен саны қалай өзгередіні, жаттау мен есте сақтау арасында өткен уақытқа байланысты есте сақтау мен қатар элементтерінің есте қалай сақталатыны анықталды. Ассоциативтік теорияның орнына XIX ғасырдың соңында гештальт теория келді. Гештальт – алғашқы элементтердің бастапқы, тұтас ұйымдастырылудың негізгі түсінігі және принципі болды. Гештальттың қалыптасу заңдары есте сақтау қабілетіне анықтама береді. Осы теорияда құрылымдық материалдың мәні, оның тұтастыққа жеткізілуі ерекше аталды. Субъектіден тәуелсіз қауіпсіздік, ұқсастық принциптеріне сәйкес әрекет ететін құрылымның туындау материалының ұйымдастырылуы немесе өздігінен ұйымдастырылуы. Осы себептер бұдан кейінгі негіздеу мен түсіндіруді талап етпейтін құрылым туындаудың соңғы негізі болады. Гештальт заңдары субъекті

белсенділігінен тыс әрекет етеді. Есте сақтау және жаңғырту диалектикасының әрекет етуі мынадай. Қандайда бір қажеттілік жағдайы балада есте сақтау немесе жаңғырту ұстанымын тудырады. Тиісті ұстаным бала санасында тұтас құрылымдарды жандандырады, олар негізінде материал есте сақталады немесе жаңғыртылады. Гештальт психологияда К. Левиннің концепциясы ерекше орын алады. Ол негіз қалаушы ретінде мақсатқа лайықтық, құрылымдық принципін ұсынды. К. Левин өзінің әрекет теориясын әзірлеп, ең алдыменен ерік талап ететін әрекеттерді, олар құрылымына әрекет жасайтын субъектіні, дәлірек болса оның қажеттіліктері мен ниетін қосады. Есте сақтау қабілеті саласында ол бағыттылық немесе күш өрісіндегі бәсеңдеудің күштік арақатынасы есте сақтау өнімділігіне тигізетін ықпалда көрінісін табады. Осыған тән көрініс – аяқталмаған әрекеттерді аяқталғандардан гөрі жақсы еске түсіру. Сонымен қатар, есте сақтау қабілетінің таңдаулы болу фактілерінің кейбіруіне психологиялық түсіндіру тауып, гештальттеория есте сақтаушының қызметіне, сондай-ақ ерекше мнемоникалық қызметіне байланысты есте сақтау қабілеті үрдістерін зерттеген жоқ. Адамның практикалық қызметіне байланысты есте сақтау қабілетінің дамуы аталған теорияда қойылмаған және шешілген емес [2].

Есте сақтау қабілетін қызмет ретінде зерттеу француз ғалымы П. Жане жұмысымен басталды. Ол есте сақтау қабілетінің ең бастысы материалды есте сақтауға, өңдеуге және ұғындыруға бағытталған әрекет ретінде қарастырды. Есте сақтау қабілеті дамуының түрлі деңгейінде осы қызметтің сипаты әртүрлі, бірақ барлық кезең үшін ортақ болатыны – өткенде болғанмен, бірақ П.Жане есте сақтау қабілетінің мақсаты өшкен өткенді жену деп таныған. Ең алдыменен ол болғанның қайта жаңғыруын күтуде көрінісін табады; одан әрі – оны іздеу; кейін — шегіндірілген қызмет болып табылған. Келесі сатылары тапсырма және сөздік тапсырма беру, соңында, балаға тән есте сақтау қабілетінің байқалуы: көргенін айту үшін заттарды сипаттау және суреттерде көрген бейнелерді белгілеу. Есте сақтау қабілетінің даму кезеңдері реттілігінің құрылысы П.Жаненің берік фактілер негізімен дәлелденбейді [3].

Біздің елде бұл теория жоғарғы психикалық функциялардың шығу тегі теориясында жалғасын тапты. Осы теорияға сәйкес материалды түрлі елестету, есте сақтау және жаңғырту арасындағы байланыс-ассоциациялардың пайда болуы, оның мнемоникалық өңдеу барысында баланың осы материалмен не істейтінін түсіндіреді. А.А. Смирнов ойдан гөрі әрекеттің тез ұғылатынын анықтаған, ал әрекет арасында кедергімен байланысты, сондай-ақ сол кедергілер жақсы ұғылады деп айтқан болатын. А.А. Смирнов пен П.И. Зинченко баланың саналы қызметі ретінде есте сақтау қабілетінің жаңа және маңызды заңдарын ашқан. Есте сақтау қабілеті қандай да бір дербес функция емес, ол тұлғамен, оның ішкі дүниесі, қызығушылығымен, ынтасымен тығыз байланысты. Әр баланың есте сақтау қабілеті дамудың жалпы заңдылықтарымен сипатталса да, сонымен бірге олардың өз ерекшеліктері болады. Кейбір балалар есте сақтау қабілетінің көрнекі-бейнелік түрімен ерекшеленеді. Осындай есте сақтау қабілеті түрлеріне ие болатын бала

бейнелерді, олардың түрлерін, түстерін және де тағы басқаларын жақсы ұғып меңгереді. Сөздік-ауытқулары бар есте сақтау қабілеті түріне тән балаларда, екінші белгі жүйесі басым болады. Көптеген балалар көрнекі-бейнелік және сөз-қисынды материалдарды да жақсы аңғарады, сонымен қатар, сезімдерді жақсы есте сақтауымен ерекшеленеді.

А.А. Смирнов жаттығуларды түсінуге және мағыналы есте сақтауға ат салысатын негізгі амалдарды бөліп көрсеткен: мағынасы бар байланыстарды пайдалану, оларды салыстыру, жіктеу, жүйелеу, өзін-өзі бақылау операциялары. Материалды түсінуге көмектесетін әдістемелік тәсілдердің арасындағылардың негізгісіне суретте және т.б. бейнеленген әдістемелік тапсырмалар балалар зейінін аударатын мәселелерде үлкен орын алады [4].

Л.С. Выготский, П.П. Блонскийлер бір-біріне сәйкес емес екі түрлі, яғни екі есте сақтау қабілеті бар деген тұжырым жасады [5].

Бір есте сақтау қабілеті денеде болып жатқан басқа үрдістерге ұқсас және ми функциясы ретінде қаралады. Балада рухани қызметті танытатын есте сақтау қабілетінің басқа да түрлері қатар дамиды. Басқа психологтар есте сақтау қабілеті дамымайды, олар балалық шақ дамуында ең максималды болады деген тұжырым жасайды. Үшіншілері есте сақтау қабілетінің дамуы 10 жас шамасында шегіне жетеді, содан соң төмендейтінін анықтаған. Осы үш көзқарастың бәрі де аталған мектептерде мәселе бойынша қарапайым қойылатындығын аңғартады. Осы зерттеулер есте сақтау қабілетінің даму мәселелерін шешкен емес.

Есте сақтау қабілетінің дамуы негізінен адамға, оның қызмет ету саласына және басқа да «танымдық» үрдістерінің дұрыс қызмет етуі мен дамуына тікелей байланысты. «Қандай да бір үрдіс бойынша жұмыс істей отыра, адам есте сақтау қабілетін дамытып, жаттықтырады», - деп А.В. Брушлинский айтып кеткен [6].

Адам есте сақтау қабілеттері сандық және сапалық деп бөлінеді. Сандық сипаттамаға есте сақтау жылдамдығы, беріктігі, ұзақтығы, дәлдігі мен көлемі жатады. Сапалық ерекшеліктер көру, есту, эмоционалды, қимыл және басқа да есте сақтау қабілеті түрлерінің басым болуына және қызмет етуіне қатысты болады. Аталғандар бірінің шүбәсіз басым болу мағынасында есте сақтау қабілетінің «таза» түрі сирек болады. Көбінесе іс жүзінде біз көру, есту, қимыл және есте сақтау қабілетінің түрліше қабысуымен кездесеміз. Олардың қабысуы үшін көру-қимыл, есту-көру және есте сақтау қабілетінің қабысуы тән болады. Бірақ көптеген адамда көру, есте сақтау қабілеті басым болады.

Адамда жиі қолданылатын есте сақтау қабілеті түрлері жақсы дамыған болады. Бұл үрдіске өз септігін кәсіби қызмет тигізеді. Мысалы, ғалымдарда мағыналық және қисынды есте сақтау қабілеті жақсы дамыған, бірақ механикалық есте сақтау қабілеті нашарлау. Актерлер мен дәрігерлерде адам жүзін есте сақтау қабілеті жоғары. Жарықбаев Қ.Б.: «Есте сақтау қабілеті үрдістері тұлға ерекшеліктерімен, оның эмоционалды күйі, қызығушылығы мен қажеттіліктерімен тығыз байланысты. Олар адамның қалай ұғатынын,

сақтайтынын және еске түсіруін белгілейді. Қызықтының бәрі, эмоционалдық мәні бары жақсы ұғылады», - деп айтқан [7].

Сонымен қатар, адамның есте сақтау қабілеті әдетте физикалық жағдайы және тұлғаның сезімдерімен тығыз байланысты болады. Бұл есте сақтау қабілетінің аурумен бұзылуын дәлелдейді. Осындай барлық жағдайларда есте сақтау қабілетінің өзіне тән бұзылулары болады, олар өз ерекшеліктерінде ауырған тұлға жабырқауын танытады. Адамның есте сақтау қабілеті тұрақты емес, ол өмір бойы өзгереді. Ерте жасынан баланың есте сақтау қабілетінің дамуы бірнеше бағыт бойынша жүреді. Біріншіден, аффективті және механикалық есте сақтау қабілеті әрекет етеді, ол біртіндеп қисынды және бейнелікпен толығады және ауыстырылады. Екіншіден, тура есте сақтау — уақыт өте келе түрлі мнемотехникалық амалдар мен құралдарды есте сақтау және еске түсіру үшін белсенді және саналы пайдаланумен байланысты жанамаға айналады. Үшіншіден, балалық шақта басым болған еріксіз ұғу ересек адамдарда еріктіге айналады.

Қорытындылай келе, есте сақтау қабілеті – өткен тәжірибеге жаңғырту амалы, ақпаратты ұзақ сақтау қабілетін және саны мен мінез саласына оны бірнеше рет енгізу қабілетінде көрінісін табатын жүйке жүйесінің негізгі қасиеттерінің бірі. Есте сақтау және тану, жаңғырту, еске түсіруге кіретін еске түсіру үрдістерін бөліп көрсетеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Павлов И.П. Жүйке қызметінің рефлексік табиғаты туралы. - М.: «Наука», 2007. - 148-163 бет
2. Левин К. К проблеме деятельности в психологии //Психологический журнал №5, 2009. - 22 бет
3. Жане П. Методологический аспект проблемы способностей. - М.: «Наука», - 2003. - 329 бет
4. Смирнов А.А. К исследованию интеллектуального развития ребенка //Вопросы психологии N1, 2000.- 15-18 бет
5. Выготский Л.С., Блонский П.П. Способности и одаренность в детские годы. М.: «Наука», 2004. - 26 бет
6. Брушлинский А.В. Мышление как процесс и проблема деятельности //Вопросы психологии №2, 2002. –28-32 бет
7. Жарықбаев Қ.Б. Жалпы психология, - Алматы: «Білім», 2003. –272 бет

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, Канаткызы А.⁴

Аннотация. Можно дать определение памяти как способности приобретать, сохранять и воспроизводить жизненный опыт. Различные интуиции, врожденные и приобретенные механизмы поведения-это опыт, накопленный в памяти, переданный по наследству или приобретенный в ходе

личного жизненного опыта. Человек, благодаря своей памяти, совершенству которой отделился от животного царства, достиг пика настоящего. Без постоянного улучшения этих фунтов не может быть прогресса человечества.

Ключевые слова: способность, воспроизведение, память, память.

K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, Kanatkyzy Aigerim⁴

Abstract. It is possible to define memory as the ability to acquire, preserve and reproduce life experience. Various intuitions, innate and acquired mechanisms of behavior are experiences accumulated in memory, inherited or acquired in the course of personal life experience. Man, thanks to his memory, the perfection of which separated him from the animal kingdom, has reached the peak of the present. Without the constant improvement of these pounds, there can be no progress of humanity.

Keywords: ability, reproduction, memory, memory.

ӘОЖ 123.85

*К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, У.К.Шамшиден⁴
Көкшетау қ. Қазақстан Республикасы d_3824@mail.ru
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті*

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДЕҢГЕЙІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. танымдылық - бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені адам туынды гана емес, жаратушы да. Ол өзін-өзі жетілдіруге де, сонымен қатар өзінен-өзі жойылуга да қабілетті. Адамның өз болмысын тануға ұмтылысына көмектесіп, тереңде жатқан талап-тілегін, қабілеттерін дамыту, сол арқылы оған толыққанды өмір сүру үшін рухани күш беру - білімнің басты мақсаты.

Түйін сөздер: таным, қабілет, құндылықтар, техника, өнер.

Үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, әдіс-тәсілдің озығы өмірге келуі, олар әрбір азаматтың жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет.

Сонда ғана мектептерден өз өміріне өзгеріс енгізе алатын, өз бетінше өмір сүру жолдарын таңдай алатын азаматтар тәрбиеленіп шығады. Танымдылық сөзінің төркіні этимологиясы «тану», «ойлап табу» дегенге келіп саяды. Демек, жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек, «Танымдылық» - жаңару рухани және материалдық құндылықтарды жасау жолындағы адам әрекетінің нәтижесі, жемісі. Жаңа нәрсені әрекет нәтижесінде тудыру, яғни жеке тұлғаның шығармашылығының туындысы деп және жеке тұлғаның қабілеті ғылым, өнер, білім, өндірісі, техника, тұрмыс мәдениеті, саясат және т.б салаларда жаңалық ашу, жаңаны жасау деп түсінеміз [1].

Сондай-ақ танымдылықты жаңа соны бірегей нәрселер жасаудан өзге жеке адамның қабілеті, ынтасы, білімі, іскерлігі тағы солар сияқты қасиеттерінің жемісі. Оқушының танымдылық деңгейлерін жетілдірулердің жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келе жатқан жұмыс болып табылады. Танымдылық әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғандығын "танымдылық теориясын" жасауға деген көптеген ізденістердің болғандығынан байқауға болады.

Бұл әрекеттер өзінің логикалық шегіне жеткен деп айтуға болмайды. Сондықтан танымдылық педагогикасының негізгі мақсаты - бүгінгі күн талаптарынан туындаған, озық қоғамға лайықты жаңа сана, рухани сапаны қалыптастыру және дамытуда тың жолдар мен соны шешімдерін іздестіру болып табылады. Оқушыларды жоғары сыныптардан бастап танымдылық ойлауға қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдары ұсынылады, сабақтардың мүмкіндіктерін қарастырады. Танымдылық оқушылардың ой дамыту, сезім-сергектігін тәрбиелеудің негізгі жолы.

Жоғары сынып оқушыларының танымдық деңгейін қалыптастыруда педагогикалық жүйенің ықпалы өте зор. Оқушылардың танымдылық деңгейін дамытуға бағытталған педагогикалық жүйенің классификациялық сипаттамасын көрсетсек:

- қолдану деңгейі: жалпы білім беру мектептерінде
- меңгеру концепциясы: дамытушылық;
- тұлғалық бағыттылығы: интегративті;
- мазмұндық сипаты: тәрбиелік, білімділік, дамытушылық;
- танымдық әрекетін басқару түрі: топпен жұмыс;
- оқыту жүйесі: субъект - субъектілік

Мақсаттылығы:

- әрбір жеке оқушылардың танымдылық деңгейліктерінің жүйесін анықтау және дамыту;
- жоғары сынып оқытушыларының теориялық білімдерін әдістемелік оқу құралы негізінде жетілдіру;
- оқушыларды танымдылық ізденіске бағыттау;

-оқушылардың танымдылық деңгейлерін жетілдіру мақсатында материал жасау

Концептуалды жағдайы:

- жоғары сыныптарда білім берудегі кез келген оқу бағдарламасының мақсаты оқушыларды өнімді еңбекке дайындау.

- әрбір бағдарламаның жетістіктері болғанмен жаңалықты енгізуді таңдай білу керек.

- жаңалықты енгізудің жемісі педагогтың шеберлігі, мамандық деңгейі баланың қабілеті, сонымен бірге есепке алынатын және қамтамасыз етілетін материалды техникалық жағдайы.

- оқу тәрбие үрдісін кешенді ұйымдастыру; мұғалімдердің теориялық білімдерін жетілдіру, оқушыларды танымдылыққа бағыттау және оқушылардың өз бетінше жұмыстарын тиімді ұйымдастыру - жетістік көрінісі. Соңғы жылдарда педагогика ғылымының, дидактиканың дамуы нәтижесінде қалыптасқан дәстүрлі оқыту принциптері жүйесіне өзгерістер енді, оқытудың жаңа технологиялары, әдістері, тәсілдері, формалары, жаңа оқыту құралдары пайда болды, педагогикалық сөздік қорға «менеджмент» термині енді. Қазақша мағынасы «басқару» дегенді білдіреді. Шетелдік білім беру жүйесінде мұғалімнің негізгі қызметін айқындайтын «педагогикалық менеджменті» тіркесі пайда болды.

Педагогикалық процесті басқаруды технологияландырудағы мұғалімнің танымдылық қызметінің мәнін ашу ең алдымен «педагогикалық процесс» және «педагогикалық технология» деген ұғымдарға тоқталайық.

Педагогикалық процесс - өзіне тән құрылым, құрылымдық компоненттері бар, белгілі бір заңдылықтарға бағынатын біртұтас жүйе.

Педагогикалық процесс қозғалысқа келіп, жұмыс істеу үшін «басқару компоненті қажет [2].

Педагогикалық процесті басқару дегеніміз - қойылған мақсатқа сәйкес педагогикалық ситуациялар мен процестерді бір күйден екінші күйге ауыстыру процесі. Басқару процесінің құрылымы мынадай компоненттерден тұрады: мақсаттың қойылуы- ақпараттық қамтамасыздандыру (оқушы ерекшеліктеріне диагностика жасау -мақсатқа және оқушы ерекшеліктеріне сай міндеттерді анықтау- мақсатқа жетуге бағытталған іс-әрекетті жобалау, жоспарлау оқытудың мазмұнын, әдіс - тәсілдерін, формаларын жоспарлау)-жобаны іске асыру - орындалу барысын бақылау -түзету -қорытындарды жүйелеу.

И.П. Подласый педагогикалық процестің жүйе түзуші компоненті ретінде технологияны атап көрсетеді.

Бұл тұрғыдан алғанда, педагогикалық жүйе дегеніміз-берілген мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін технологиялық кешен.

Ұсынылып отырған педагогикалық жүйенің мазмұны:

Оқушылардың танымдылық деңгейін жетілдіруге бағытталған педагогикалық жүйе жалпы білім беру мектептеріндегі жоғары сынып білім берудегі типтік оқу бағдарламасына негізделеді. Ал біз ұсынып отырған

педагогикалық жүйе жоғары сынып мұғалімдерінің теориялық білімдерін жетілдіруге, оқушылардың теориялық білім, білік, дағдыларын меңгеруге, олардың өзіндік жұмыстарының орындалу сапасын кезеңдермен анықтауға қосымша мүмкіндіктер береді.

Ұсынылып отырған педагогикалық жүйенің қолдану әдісі:

Әдістің бастапқы пункті әрбір жеке оқушының танымдылық деңгейлігінің жүйесін және мұғалімнің оқушылардың қажетті танымдылық деңгейін жетілдіруге теориялық білімінің күшейту бағытын анықтау. Сонымен бірге педагог ата-аналармен де жұмыс жүргізеді. Педагог жоспарлы түрде оқушылардың танымдылық жобаларын тиімді ұйымдастыру үшін келесі блокты құрайтын жұмыс жүргізеді. Ол ата-аналардың балалармен өзара әрекеті:

- жоба жұмысын отбасымен ұйымдастыру;
- баламен қарым-қатынаста өзін психо-педагогикалық ағарту;
- баласының өсу, даму деңгейін анықтау.

Ұсынылып отырған педагогикалық жүйе жұмысының кезеңдері:

1 кезең: Мұғалімдердің теориялық білімін жетілдіру: жоғары сынып мұғалімдерінің уақыт талабындағы жеке тұлға тәрбиелеуге бағытталған даярлығын жетілдіру мақсатында «Оқушылардың танымдылық деңгейлерін қалыптастыру жолдарын» барлық жүргізетін сабақтарында пайдалану.

2 кезең: Оқушылардағы білім, білік, дағды қалыптастыру. Оқушылардың жоғарыда аталған әдістемелік оқу құралы негізінде танымдылық деңгейлерін әдіс-тәсілдер арқылы теориялық білім, білік, дағдыларын қалыптастыру.

3-кезең: Оқушылардың танымдылыққа ізденісі: Оқушылардың танымдылыққа ізденісін автоматтандырылған оқу бағдарламасын қолдану арқылы ана тілі сабақтарында кіріспе сайыс-сабақ өткізу.

4 кезең: Оқушылардың өз бетінше жұмысы. Оқушылардың таңдаған немесе ұсынылған тақырып бойынша жұмыстары: ізденушілік-зерттеу, танымдылық, қорытынды кезеңдері бойынша орындалатын іс-әрекеттерінің нәтижесі.

Оқушылардың өз бетінше жұмыстарын бағалау. Оқушылардың танымдылыққа бағытталған деңгейін, олардың мотивтік, еріктік, танымдық, іс-әрекеттік сфераларының қалыптасуын, ішкі және сыртқы өзгерісі мен мақсатқа бағыттылығын, олардың көрінуін, мүмкіндік пен ақиқаттың диалектикалық бірлігі негіз болатын жаңа сапалық жағдайларының тууын диагностикалық зерттеу арқылы анықтаймыз.

Соңғы жылдардағы педагогикалық ғылыми зерттеу еңбектерінде «педагогикалық технологияға, оның мән-мағынасына, түрлеріне жан-жақты талдау жасалды, А. Кушнирдің, В.М. Монаховтың зерттеулерінде «оқыту технологиясы мен «оқыту методикасының ара жігі ашылды.»Оқыту технологиясының негізгі айырым белгісі-ғылыми заңдылықтарға негізделген жобалау процесі . Технология — жобалаудың жемісі.Методика -талданып, қорытындыланып, әдіскерлер арқылы таратылатын практикалық тәжірибе». Сонымен, мұғалімнің танымдылық қызметі оқыту процесін технологияландыру,

яғни, педагогикалық қызметін жобалаудан тұрады. Педагогикалық жобалау - әрбір мұғалімнің оқыту процесіндегі оқытушы мен оқушының іс-әрекетін алдын-ала жобалап, талдап, дайындаудан тұратын негізгі функциясы.

Зерттеушілер педагогикалық процесті жобалаудың 3 кезеңін атап көрсетеді

- 1) модельдеу;
- 2) жобалау;
- 3) құрастыру:

Педагогикалық модельдеу - педагогикалық процесс пен жүйені құрудың мақсаттары мен жолдарын нақтылау.

Педагогикалық жобалау - жасаған модельді практикалық қолдану деңгейіне дейін дайындау.

Педагогикалық құрастыру- дайын жобаны нақты жағдайда іске асыруға әзірлеу.

Педагогикалық процесті жобалау технологиясының авторларының бірі В.М. Монахов жобалауды технологиялық карта жасау арқылы іске асыруды ұсынады.

В.М. Монахов ұсынған технологиялық карта моделі бес түрлі құрылымдық элементтен тұрады:

№ 1 блок - мақсат. Бұл блокта оқу тақырыбының мазмұнын меңгерудің шағын мақсаттарының жүйесі құрылады, яғни, тақырыпты меңгерту траекториясы шағын мақсаттар жүйесі арқылы беріледі;

№ 2 блок - диагностика. Мұнда қойылған мақсаттарға жетудің деңгейлері мен фактілерін айқындайтын оқушының өз бетінше орындайтын жұмыстар дайындалады.;

№ 3 блок - оқушылардың өзіндік және оқу танымдық қызметінің мөлшерін анықтау. Оқытушы осы мөлшер арқылы жоспарланған нәтижеге жетуді басқарады және реттей алады;

№ 4 блок - оқу процесінің логикалық құрылымы. Бұл-оқу процесінің моделін нақтылау;

№ 5 блок - түзету. Бұл- қойылған мақсаттың қиындығын ескерту. Соған байланысты әр тақырыпты, әр шағын мақсатты меңгеру кезінде кездесуі тиіс қиыншылықтар мен қателер туралы мәліметтер беріліп, диагностиканы өте алмаған оқушыларды стандарттағы талап деңгейіне жеткізудің траекториясы жоспарланады.

Ә.С.Әмірова жоғары сынып оқушыларының шығармашылығын дамыту жолдарын зерттеуде тапсырмаларды күрделендірудің үш кезеңін анықтап көрсетеді [3].

1. Балаларға танымдық іс-әрекетте алғашқы бағыт-бағдар беретін тапсырмалар. Олар педагог пен бірігіп әрекет етеді, танымдық әрекеттің кейбір элементтерін ғана пайдаланады: тап өзгерт, ойлап тап, құрастыр деген сияқты.

2. Балалардан мақсатты әрекетті, шешімін табуды талап ететін тапсырмалар. Ересек адам мен біріккен танымдық, бала ескінің орнына жаңаны табуға, бұрынғыны жақсартуға, өзгертуге болатыны жөнінде түсінік алады.

3. Балалардан дербестікті қажет ететін тапсырмалар. Олар ойынның, әңгіменің желісін ойлап табады, өз әрекеттерін жоспарлайды, мәнерлік құралдарды тандайды. Бұл тапсырмалар қабілетін ашады, бала өз шығармашылығының өмірінде қажет екендігін сезінеді (өлең, шығарма, эссе жазу, құрастыру, суреттер көрмелері, концерт тағы басқа)

Оқыту мен танымдықтың өзіне тән ерекшеліктері де бар. Оқытуда балалар қалыптағы іс-тәжірибені, үлгіні белсенді меңгереді, ынталық, дербестік танытады. Танымдықта балалардың күші жаңа құрылымдар, нұсқалар, үйлесімдер іздеуге бағытталады [4].

Бұлардың нәтижелерінде де өзгешеліктер болады. Оқыту барысында балалар арнайы білім көлемін жан-жақты көркемдік қабілеттерді дамытатын біліктерді меңгереді. Жасына сәйкес білім және дағдылардың деңгейі тұрақталады. Танымдық барысында оқушылар оларды дербестікке баулитын танымдық әрекет амалдарын меңгереді. Ол кезде педагогикалық басшылықтың сипаты да әр түрлі болады. Оқытуда жүйелілік, барлық балалардың материалды меңгеруіндегі бірізділік маңызды. Ондайда сілтеулер мен үлгілер қолданылады.

Ал танымдықты дамытудың кезеңдері белгіленеді, қабілетті балалар бұл кезеңдерде қысқа мерзімде өтеді. Оқушылар шығармашылығы өз ретінде оқыту процесін жандандырады. танымдық әрекеттер барысында тез түрде дамитын ынта-ықылас, дербестік және белсенділік білімді, білікті, дағдыны меңгеруге ұмтылдырады. Өз бетімен білім алу, даму қабілеттері дамиды.

Оқытудың жүйелілігі мен жоспарлылығы қамтамасыз етіліп, балалардың қажетті білім деңгейі болған жерде танымдықта жемісті дамиды.

- тапсырмалар тиімді ұйымдастыру түрлері болып танылады, олар көлемі жағынан бағдарламалық материалдарды меңгеруде әр түрлі болуы керек.

Белгілі психолог ғалым Л.С.Выготский: «Әр баланың өзінің деңгейі болатындай әр балаға берілетін тапсырманың көлемі оның деңгейіне лайықтап беріледі. Әр баланың өзінің даму аймағында жетілдіру керек», - дейді. Сонымен қатар ғалым-психологтер Л.В. Занков, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин т.б. зерттеу жұмыстарында оқыту дамытудың алғы шарты дей келе, әрқайсысы өз тұрғысынан анықтама берген [5].

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Тұрғынбаева Б. Танымдық қабілеттер және дамыта оқыту, -А.: Білім, 2012
2. Андреев В.И. Педагогика. -Казань, Изд-во КГУ, 2016-10 б.
3. Әмірова Ә.С. Танымдықпен оқытудың өзара байланысы. - А.: Педагогика, 2019. –Б. 4-5
4. Құлдияров А.Е. Мектеп балаларының ұйымдастыру ерекшеліктері. - М.:Просвящение, 2014.- Б.35-37

К.К.Куламбаева¹, А.К.Садыкова², Ю.Ю.Суровицкая³, У.К.Шамишиден⁴

Аннотация. узнаваемость-это стремление, поиск человека к самопознанию в реальности жизни. Чтобы найти правильный путь в жизни, человеку необходимо научиться правильно мыслить и самостоятельно принимать качественные, аргументированные решения. Развить в человеке свои способности, не дать им угаснуть, укрепить его духовную силу и помочь найти свое место в жизни. Ведь человек-не только творение, но и творец. Он способен как к самосовершенствованию, так и к саморазрушению. Главная цель образования-помочь человеку в его стремлении к познанию своего бытия, развить его глубинные потребности, способности, тем самым наделить его духовными силами для полноценной жизни.

Ключевые слова: познание, способности, ценности, техника, искусство.

K. K. Kulambaeva¹, A.K.Sadykova², Yu.Yu.Surovitskaya³, U.K.Shamshiden⁴

Abstract. recognizability is an aspiration, a person's search for self-knowledge in the reality of life. To find the right path in life, a person needs to learn how to think correctly and independently make high-quality, reasoned decisions. To develop your abilities in a person, not to let them fade away, strengthen his spiritual strength and help him find his place in life. After all, man is not only a creation, but also a creator. He is capable of both self-improvement and self-destruction. The main purpose of education is to help a person in his quest for knowledge of his being, to develop his deep needs, abilities, thereby endowing him with spiritual powers for a full life.

Keywords: cognition, abilities, values, technology, art.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS

Аубакирова М.С., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Аубакирова М.С., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Aubakirova M.S., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Аубакирова А.К., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Аубакирова А.К., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан), d_3824@mail.ru

Aubakirova A.K., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan), d_3824@mail.ru

Атамхан Аслан, әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Атамхан Аслан, магистрант кафедры социально педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Atamkhan Aslan, Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan), Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Абдрахманова А.Ж., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Абдрахманова А.Ж., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Abdrakhmanova A.J., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan) Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Бекмаганбетова Т.К. – педагогика және психология кафедрасының магистранты, М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : tolganay.24@gmail.com

Бекмаганбетова Т.К. – магистрант кафедрасы педагогика және психология, Северо-Казакхстанский университет им. М. Козыбаева, Республика Казакхстан. E-mail tolganay.24@gmail.com

Bekmaganbetova T.K. – master's student of the Department of Pedagogy and Psychology, North Kazakhstan University named after M. Kozybayev, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan. E-mail tolganay.24@gmail.com

Бекбергенова Д.К., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Бекбергенова Д.К., магистрант кафедрасы социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казакхстан), d_3824@mail.ru

Bekbergenova D.K., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan), d_3824@mail.ru

Дюсембекова К.С. – ҚЕАҚ «М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің» «Педагогика және психология» кафедрасының екінші топ магистранті. Петропавл қ., Қазақстан Республикасы. E-mail kamila_gabbasovakz@inbox.ru

Дюсембекова К.С.– магистрант 2 курса кафедрасы «Педагогика және психология» НАО «Северо-Казакхстанский университет им. М. Козыбаева», г. Петропавловск, Республика Казакхстан. E-mail kamila_gabbasovakz@inbox.ru

Dyussebekova K.S. – 2nd year Master's student of the department «Pedagogy and Psychology» Non-profit limited company «Manash Kozybayev North Kazakhstan university». Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan. E-mail kamila_gabbasovakz@inbox.ru

Жакупова А.Д. д.ф.н., профессор Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казакхстан. E-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz

Жакупова А.Д. ф.ф.д., профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz

Zhakupova A.D. Doctor of Philology Sciences, Professor Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan. E-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz

Исмагулова А.Е. ф.ғ.к., ассоциацияланған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: ismainagul@mail.ru

Исмагулова А.Е. к.ф.н., ассоциированный профессор, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан. E-mail: ismainagul@mail.ru

Ismagulova A.E. candidate of Philological Sciences, associate Professor Sh. UalikhanovKokshetau University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan. E-mail: ismainagul@mail.ru

Жукенова А.К. ф.ғ.к., ассоциацияланған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: almazhukenova@rambler.ru

Жукенова А.К. к.ф.н., ассоциированный профессор, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан. E-mail: almazhukenova@rambler.ru

Zhukenova A.K. candidate of Philological Sciences, associate Professor Sh. UalikhanovKokshetau University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan E-mail: almazhukenova@rambler.ru

Шарипова А.С. лектор, педагогика магистрі, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: sharipova-ayzhan@mail.ru

Шарипова А.С. лектор, магистр педагогических наук, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан E-mail: sharipova-ayzhan@mail.ru

Sharipova A.S. Master of Pedagogical Sciences, Lecturer Sh. UalikhanovKokshetau University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan E-mail: sharipova-ayzhan@mail.ru

Кадирсизова Ш.Б. – КеАҚ Семей медицина университеті, жалпы білім беру пәндері кафедрасының оқытушысы, PhD докторы. Семей қ., Қазақстан Республикасы. E-mail shnar_83kz@mail.ru

Кадирсизова Ш.Б. – доктор PhD, преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин, НАО Семейский медицинский университет, г. Семей, Республика Казахстан. E-mail shnar_83kz@mail.ru

Kadirsizova Sh. B. – PhD, general education chair, senior lecturer, NAO Semey Medical University, Semey, Republic of Kazakhstan. E-mail shnar_83kz@mail.ru

Канаткызы Айгерим әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. d_3824@mail.ru

Канаткызы Айгерим, магистрант кафедры социально педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). d_3824@mail.ru

Kanatkyzy Aigerim, Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). d_3824@mail.ru

Касимбекова Б.А. доктор педагогических наук, кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан)

Касимбекова Б.А. доктор педагогических наук, доцент кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан) Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Kasimbekova B.A. Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan) Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Кузержбаева М.У., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Кузержбаева М.У., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Kuzerbaeva M.U., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Куламбаева К.К., доктор педагогических наук, доцент кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). d_3824@mail.ru

Куламбаева К.К., доктор педагогических наук, доцент кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). d_3824@mail.ru

Kulambayeva K.K., Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan) Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Лувсанбалдан Одонтуяа PhD доктор, профессор Монголия мемлекеттік университеті, Уланбатор қ. Монголия. E-mail: Odontuya.1@num.edu.mn

Лувсанбалдан Одонтуяа PhD доктор, профессор, Монгольский государственный университет г. Уланбатор. Монголия E-mail: Odontuya.1@num.edu.mn

Luvsanbala Odontuya, professor, Mongolian State University, Ulanbator, Mongolia. E-mail: Odontuya.1@num.edu.mn

Молдабекова С. К. – PhD докторы, лектор, Көкшетау университеті. Ш. Уәлиханов, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: sakonya177@mail.ru

Молдабекова С.К. – доктор PhD, лектор, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail: sakonya177@mail.ru

Moldabekova S.K. – PhD, lecturer, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: sakonya177@mail.ru

Маукилова Н.М., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Маукилова Н.М., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Maukilova N.M., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan)

Муратбекұлы Куанышбек, әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Муратбекұлы Куанышбек, магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан), d_3824@mail.ru

Muratbekuly Kuanyshbek, Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Навий Л.Н. - педагогика ғылымдарының кандидаты, Ш.Уәлиханов ат. Көкшетау университеті "Педагогика және психология" кафедрасының профессоры.

Навий Л. Н. – кандидат педагогических наук, профессор кафедры Педагогике и психологии НАО КУ им.Ш.Уалиханова. E-mail: liza281073@mail.ru

Naviy L. N. - Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of the KU named after Sh.Ualikhanov. E-mail: liza281073@mail.ru

Нокина А.К., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Нокина А.К., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан) Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Nokina A.K., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Нурмуханбетова А.Н. – PhD докторы, аға оқытушы, Туран Астана университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: arda.nur76@mail.ru

Нурмуханбетова А.Н. – доктор PhD, старший преподаватель, университет Туран Астана, г. Нур-Султан, Республика Казахстан. E-mail: arda.nur76@mail.ru

Nurmukhanbetova A.N. – PhD, Senior Lecturer, Turan Astana University, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan. E-mail: arda.nur76@mail.ru

Оразбаева К. О.- Философия докторы (PhD), Қауым.профессор КЕАҚ Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті. E-mail: guldarhan-711@mail.ru

Оразбаева К. О.- Доктор философии (PhD), ассоциированный профессор Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, E-mail: guldarhan-711@mail.ru

Orazbayeva K.O.- Doctor (PhD), associate professor Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Kokshetau. E-mail: guldarhan-711@mail.ru

Розахунова Р.Р. әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Розахунова Р.Р. магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Rozakhunova R.R., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Стукаленко Н.М. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ПФА ҚР, МАИН, Көкшетау университеті. Ш. Уәлиханов, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail nms.nina@mail.ru

Стукаленко Н.М. – доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики и психологии, академик Академии педагогических наук РК,

Кокшетауский университет им. Ш.Уәлиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail nms.nina@mail.ru

Stukalenko N.M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences, Kokshetau University named after Sh.Valikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail nms.nina@mail.ru

Садыкова А.К., кандидат педагогических наук, доцент кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Садыкова А.К., кандидат педагогических наук, доцент кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Sadykova A.K., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan) Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Суrowицкая Ю.Ю., педагогика ғылымдарының магистрі, Көкшетау университеті Әлеуметтік - педагогикалық пәндер кафедрасының оқытушысы Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Суrowицкая Ю.Ю., магистр педагогических наук, преподаватель кафедры социально- педагогических дисциплин Кокшетауского университета им. Абая Мырхаметова. г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail : d_3824@mail.ru

Surovitskaya Y.Y., Master of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail : d_3824@mail.ru

Тохтахунов К.Т., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Тохтахунов К.Т., магистрант кафедры социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Tokhtakhunov K.T., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

Учкина В.П. – педагогика және психология кафедрасының магистранты, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail veronika13.11@mail.ru

Учкина В.П. – магистрант кафедрасы педагогикасы және психологиясы, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail veronika13.11@mail.ru

Uchkina V.P. – master's student of the Department of Pedagogy and Psychology, Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail veronika13.11@mail.ru

Файзулин Ж.Т., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Файзулин Ж.Т., магистрант кафедрасы социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан) d_3824@mail.ru

Fayzulin J.T., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan)

Шамшиден У.К., әлеуметтік педагогикалық пәндер кафедрасының магистранты Көкшетау университетінің Абай Мырзахметов атындағы. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail : d_3824@mail.ru

Шамшиден У.К., магистрант кафедрасы социально-педагогических дисциплин Кокшетауского университета имени Абай Мирхаметова (г. Кокшетау, Республика Казахстан). Тел: 87761470167, d_3824@mail.ru

Shamshiden U.K., Master's student of the Department of Social and Pedagogical Disciplines of the Abai Mirkhametov Kokshetau University (Kokshetau, Republic of Kazakhstan). Tel: 87761470167, d_3824@mail.ru

МАЗМҰНЫ–СОДЕРЖАНИЕ – CONTENT

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ	
<i>А.Д.Жакупова, А.Е. Исмагулова, А.К. Жукенова, А.С. Шарипова</i> ҚАЛА МЕН АУЫЛ БІЛІМІ АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚТЫ АЗАЙТУ ЖОЛЫНДА: МЕМЛЕКЕТТІК ТӘСІЛ ЖӘНЕ НОРМАТИВТІ БАЗА	3
<i>Нәби Лиза , С.К.Досжанова Лувсанбалдан Одонтуяа</i> БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	12
<i>Н.М. Стукаленко, В.П. Учкина</i> ИССЛЕДОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	18
<i>К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая, Ж.Т.Файзулина</i> БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДА ЭСТЕТИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	25
<i>Зейин Оңғарбай</i> БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМ МЕН ҰЛТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ	30
<i>А.Ж.Абдрахманова, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> КИКІЛЖІНДІ БОЛДЫРМАУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ЖОЛДАРЫ	35
<i>А.К.Аубакирова, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАР	39
<i>С.К. Молдабекова, Т.К.Бекмаганбетова А.Н.Нурмуханбетова</i> КЛЮЧЕВЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ВЫПУСКНИКОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ: КОММУНИКАТИВНЫЕ И ОРГАНИЗАТОРСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ	46
<i>Р.Р.Розахунов, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	52
<i>М.У.Кузурбаева, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> БАЛАЛЫҚ ШАҚ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ ТҮРЛІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАР ТОПТАРЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	56
<i>Гладковская Т.А</i> КУЛЬТУРА В КОНЦЕПЦИИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	62

<i>К.Т.Тохтахунов, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ В ОВЛАДЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРОЙ НАРОДА	69
<i>Шаух Н. С.</i> ҚАЗАҚ АҒАРТУШЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ ТУРАЛЫ ОЙ-ӨСИЕТТЕРІ МЕН ТҰЖЫРЫМДАМАЛАР	73
<i>А.К.Садыкова, К.К.Куламбаева, Ю.Ю.Суровицкая, Н.М.Маукилова</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОМПЛЕКСНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ	78
<i>Атамхан А., К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> РОЛЬ УПРАЖНЕНИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ УЧАЩИХСЯ	84
<i>К.С. Дюсембекова, С.К.Молдабекова, Ш.Б.Кадирсизова</i> ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ КАК ПРЕДИКАТОР УСПЕШНОГО ФОРМИРОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ	88
<i>А.К.Нокина, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	96
<i>Амантай А., Касимбекова Б. А.</i> КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ – СТУДЕНТТЕРДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА БЕЙІМДЕУДІҢ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ	100
<i>Ю.Ю.Суровицкая, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Муратбекұлы К.</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБЩЕНИЯ ДЕТЕЙ РАЗНОГО ВОЗРАСТА	106
<i>М.С.Аубакирова, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> ОТБАСЫ ЖӘНЕ НЕКЕ ҚИЮДАҒЫ ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР МЕН САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	110
<i>Канатқызы А., К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая,</i> ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ	116
<i>У.К.Шамишден, К.К.Куламбаева, А.К.Садыкова, Ю.Ю.Суровицкая</i> ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДЕҢГЕЙІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	121
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS	128